SAINT-EXUPÉRY

SAVAŞ PİLOTU

Türkçesi: Nuriye Yiğitler

kafekültür

SAVAŞ PİLOTU
Antoine de Saint-Exupéry
Türkçesi: Nuriye Yiğitler
132 sayfa

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık © 2015
www.kafekitap.com
editor@kafekitap.com

1. BASKI Şubat 2015

Bu eserin basım ve yayım hakları
KAFEKÜLTÜR YAYINCILIK'a ait olup hiçbir koşulda izinsiz
alıntı ve yayın yapılamaz.

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık
İslambey Cd. 44/13 34050 Eyüp İstanbul
0212 615 22 99
S. N. 25603

ISBN: 978-605-1431-41-3

Baskı: Ceylan Matbaa Ahmet Uçar
Maltepe Mah D. Paşa Cd.
Güven İş Merkezi No: 83 317-318-319
Zeytinburnu İSTANBUL Tel: 0212 613 10 79
S. N. 23352

ANTOINE DE SAINT-EXUPERY

SAVAŞ PİLOTU

Türkçesi: Nuriye Yiğitler

kafekültür

ANTOINE DE SAINT-EXUPERY: (29 Haziran 1900-31 Temmuz 1944), Fransız pilot, yazar. Fransa'nın Lyon şehrinde doğdu. Beş kardeşin üçüncüsüydü. Aristokrat bir aileye mensup olan Exupéry dört yaşındayken babasını kaybetti. Babasının ardından aile hızla yoksullaştı. Anneleri kültürlü bir kadındı. İlk öğretmenleri anneleri oldu. Exupéry okulda başarılı değildi. Ödevlerle arası yoktu, sürekli ceza alıyordu. Uçaklarla 12 yaşında tanıştı. Evlerinin yanındaki hava alanına gizlice girer uçakları yakından seyrederdi. 12 yaşındayken bir pilot onu uçağına aldı ve uçurdu. Kardeşi François'nın ölümü onu ve ailesini çok sarstı. Liseyi bitirdikten sonra pilot olmayı çok istediği halde annesini kırmamak için denizcilik okuluna kaydoldu. 19 yaşında Ecole des Beaux Arts'da mimarlık fakültesine girdi. 21 yaşında orduya çağrıldı. Eğitimini yarıda bırakıp askere gitti. Askerlik görevini Fransız Hava Kuvvetleri'nde teknisyen olarak yaptı. Strasbourg şehrinde pilotluk eğitimi aldı. Askerliğin ardından ailesinin isteği üzerine Paris'te bir ofiste kamyon satıcısı olarak çalışmaya başladı. Ticaret yaşantısında başarısız oldu. Bu arada yazı yazmaya da başlamıştı.

1926 yılı hayatında bir dönüm noktası oldu: Tekrar uçmaya başlamıştı. Toulouse ve Dakar arasında posta servisi yapan uçağın pilotu olarak göreve başladı. İlk kitabı *Güney Postası*'nı bitirdi. Burada ilk uçuş deneyimlerini anlatıyordu. Aynı şirketin Arjantin bölge sorumluluğuna getirildi. *Gece Uçuşu* adlı romanı Arjantin'deki yaşantısını anlatır. Paris'te evlendi. 35 yaşındayken uçağı arıza yaptı ve Tunus'ta çöle zorunlu iniş yaptı, kayboldu. Dört günlük zorlu çöl macerası ardından bir Bedevi tarafından bulundular. İspanya İç Savaşı boyunca Fransız gazetesi adına muhabir olarak görev yaptı. Havacılık alanında birçok buluşa imza attı. Gece uçuşlarını düzenleyen cihazların geliştirilmesinde katkı sağladı. II. Dünya Savaşı başladığında Fransa, Almanya'nın işgaline uğradı. Komutanları Exupéry'ye sağlık durumunun savaş şartlarına uygun olmadığını söylemesine rağmen o askere yazıldı. Fransa'nın yenilgisi üzerine ABD'ye gitti. Buradayken yazdığı *İnsanların Dünyası* ile *Savaş Pilotu* adlı iki kitabı New York'ta çok tutuldu. En önemli eseri *Küçük Prens*'i de bu dönemde yazdı. Savaşın getirdiği yıkımın ortasında dünyaya bir umut mesajı vermek istiyordu. Bunu *Küçük Prens*'te bir çocuğun gözüyle yapmaya çalıştı. Ülkesinin işgal altındaki durumu onu çok üzmekteydi. Olaylar karşında sessiz kalamayacağına karar vererek ABD ordusuna katılarak yüzbaşı rütbesiyle Kuzey Afrika'ya gitti. Görevi Alman ordularının hareketini havadan izlemekti. Yine böyle bir keşif uçuşu sırasında 31 Temmuz 1944'te uçağı vuruldu ve Marsilya açıklarında denize düştü. Uçağının enkazı 2000 yılında balıkçılar tarafından bulundu.

SAVAŞ PİLOTU

I

Düş görüyorum kuşkusuz. Kolejdeyim. On beş yaşındayım. Geometri problemimi sabırla çözüyorum. Dirseklerimi o kara yazı masasına dayamışım ve pergeli, cetveli, iletkiyi doğru dürüst kullanıyorum. Çalışkanım ve sakinim. Arkadaşlar, yanı başımda alçak sesle konuşuyorlar, içlerinden biri kara tahtaya sayılar sıralıyor. Fazla ciddi olmayanlar briç oynuyorlar. Ara sıra daha derin düşlere dalıyor ve pencereden dışarıya göz atıyorum. Bir ağaç dalı güneşte hafifçe sallanıyor. Uzun süre seyrediyorum. Haylaz bir öğrenciyim ben...

Şu güneşin tadına varmak, yazı masasının, tebeşirin, kara tahtanın çocuksu kokusunu içime çekmek kadar zevk veriyor bana. İyice korunmuş bu çocukluğa öyle bir sevinçle sarılıyorum ki!

Çok iyi biliyorum bunu: Önce çocukluk, kolej ve arkadaşlar vardır; sonra sınavlara girilen gün gelir çatar. Bir diploma alınır. O gün, insan, yüreği burkularak büyük bir kapıdan dışarı çıkar; birden adam oluverir. O zaman adımını, daha bir ağır basar toprağa. Yaşam yoluna çoktan girmiştir artık. Yolda ilk adımlarını atar. Sonunda, silahlarını gerçek düşmanlara karşı kullanacaktır. Cetvel, gönye, pergel ya dünyayı kurtarmaya ya da düşmanları yenmeye kullanılacaktır artık. Oyunlar bitmiştir!

Bir kolejlinin, çoğunlukla yaşamla yüz yüze gelmekten korkmadığını biliyorum. Kolejli, sabırsızlıkla vurur ayağını yere. Yetişkin bir adamın üzüntüleri, tehlikeleri, acıları kolejliyi ürkütmez.

Ama ben tuhaf bir kolejliyim işte. Mutluluğunu bilen ve yaşama atılmaya pek hevesli olmayan bir kolejliyim ben...

Dutertre geçiyor. Onu çağırıyorum.

"Şuraya otur, sana bir iskambil numarası göstereyim..."

Ona, bir maça ası bulduğuma çok seviniyorum.

Karşımda, benimki gibi kara bir yazı masasının üstünde Dutertre, bacaklarını aşağı sarkıtmış oturuyor. Penicot yanımıza geliyor ve kolunu omzuma koyuyor:

"Ne var ne yok, dostum?"
Tanrım, ne sevgi ya!
Bir gözetmen, (acaba gözetmen mi?) kapıyı açıp iki arkadaşı çağırıyor. Cetvellerini ve pergellerini bırakıp kalkıyorlar ve dışarı çıkıyorlar. Bakışlarımızla izliyoruz onları. Kolej bitmiştir onlar için. Yaşama atıveriyorlar onları. Bilgileri işe yarayacak.
Yetişkinler gibi, hesaplarının sonuçlarını düşmanlarının üstünde deneyecekler. Sırası gelince, herkesin çekip gittiği tuhaf bir kolej bu! Uzun uzun vedalaşma yok. Bu iki arkadaş, yüzümüze bile bakmadılar. Oysa yaşamdaki rastlantılar, onları belki Çin'den ötelere alıp götürür!
Öylesine uzağa götürür ki! Kolejden sonra kader onları dağıtınca, bir daha görüşme sözü verebilirler mi birbirlerine?
Kuluçka makinesinin sıcak huzurunda yaşayan bizler, hâlâ başımızı eğiyoruz.
"Dinle Dutertre, bu akşam..." Ama aynı kapı ikinci kez açılıyor. Sonra yargıya benzer şu sözleri duyuyorum:
"Yüzbaşı Saint-Exupéry ve Teğmen Dutertre, komutanın yanına!"
Kolej bitti. Yaşam başlıyor.
"Sıramızın geldiğini biliyor muydun?"
"Pénicot bu sabah uçtu."
Bizi çağırdıklarına göre, kuşkusuz göreve gideceğiz. Mayıs sonunda, tam bir geri çekilme ve bozgun halindeyiz. Takımlar, bir orman yangınına bardakla su döker gibi kurban ediliyor. Her şey yıkılırken, tehlikeler nasıl ölçülür ki? Tüm Fransa'da, Büyük Keşiften arta kalan elli takımız biz. Üçer kişilik elli takım; bunların üçü bizde, 2/33 Grubunda. Üç hafta içinde, yirmi üç takımdan on yedisini yitirdik. Balmumu gibi eriyip gittik. Dün:
"Bunu savaştan sonra anlarız," dediğim Teğmen Gavoille, bana şöyle söyledi:
"Siz, savaştan sonra hâlâ sağ kalacağınızı mı savunuyorsunuz Yüzbaşım?"
Şaka etmiyordu Gavoille. Hiçbir işe yaramasa da bizi ateşe atmaktan başka çareleri olmadığını çok iyi biliyoruz. Tüm Fransa'da elli takımız, Fransız ordusunun stratejisi bizim omuzlarımızda! Koca bir orman yanıyor ve onu söndür-

mek için gözden çıkarılacak birkaç bardak su var: Bunlar, gözden çıkarılacaktır.
Doğrusu da bu! Yakınmak kimin aklına gelir? Bizde:
"Peki Binbaşım. Evet Binbaşım. Sağ olun Binbaşım. Tamam Binbaşım," dan başka karşılık verildiği duyulmuş mudur hiç?
Ama bu savaş sonundaki duyguların tümüne baskın çıkan bir duygu var: Anlamsızlık duygusu. Çevremizde her şey çatırdıyor. Her şey sarsılıyor. Bu öylesine eksiksiz ki ölüm bile anlamsız görünmekte. Bu keşmekeş içinde, ölüm bile ciddilikten uzak...
Binbaşı Alias'ın yanına giriyoruz. (Bugün hâlâ Tunus'ta, 2/33 Grubu'nu yönetiyor.)
"Günaydın Saint-Ex. Günaydın Dutertre. Oturun."
Oturuyoruz. Binbaşı masaya bir harita yayıyor ve emir erine dönüyor:
"Git bana hava raporunu getir."
Sonra kalemiyle masaya vuruyor. Ona bakıyorum. Yüzü çekik. Uyumamış. Sır olmuş bir Genelkurmay'ı aramak için arabayla mekik dokudu. Bölüğün Kurmay Başkanı...
Yedek parça vermeyen levazım ambarlarına karşı savaşmaya çalıştı. Yolda, içinden çıkılmaz trafik tıkanıklığına takıldı. Son yer değiştirmenin ve son yerleşmenin başında bulundu; çünkü acımasız bir odacının kovaladığı zavallılar sürüsü gibi durmadan yer değiştiriyoruz. Alias, her seferinde uçakları, kamyonları ve on ton malzemeyi kurtarmayı başardı. Ama gücünün tükendiğini, sinirlerinin iyice gerildiğini anlıyoruz.
"Peki, şimdi..."
Hâlâ masaya vuruyor ve bize bakmıyor.
"Çok can sıkıcı..."
Omuzlarını silkiyor sonra.
"Sıkıcı bir görev. Ama Genelkurmay çok önem veriyor... Tartıştım ama çok önem veriyorlar buna...
Böyle bu işler."
Dutertre'le birlikte, pencereden kımıltısız gökyüzüne bakıyoruz. Tavukların gıdaklamasını duyuyorum, çünkü komutanın bürosu bir çiftlikte, Haberler Bürosu da bir okulda kuruldu. Yazı, olgunlaşan meyveleri, ağırlaşan civcivleri, boy atan buğdayları, böylesine yakın ölümle

karşılaştırmam ben. Yazın rahatlığıyla ölüm arasında ne gibi bir çelişki olabilir, ortalığın yumuşaklığı alay edebilir, anlamıyorum bunu. Ama aklıma belirsiz bir düşünce geliyor: "Yoldan çıkmış bir yaz bu. Bozulmuş bir yaz..."
Yüzüstü bırakılmış biçerdöverler gördüm. Bırakılmış biçerbağlar makineleri. Yoldaki hendeklerde bozulmuş bırakılmış arabalar. Terk edilmiş köyler. Boş bir köyün çeşmesi suyunu akıtıyordu. Temiz su bataklık haline geliyor, insanların bunca emekle akıttıkları su. Birden saçma bir görüntü çıkıyor karşıma. Durmuş duvar saatlerinin görüntüsü. Tüm saatler durmuş. Köy kilisesinin saatleri, istasyonların saatleri.. Boş evlerdeki şöminelerin üstünde duran sarkaçlı saatler. Şu çökmüş saatçi dükkânında, ölü saatlerden oluşan bir mezarlık. Savaş bu...
Saatler kurulmuyor artık. Şeker pancarları toplanmıyor artık. Vagonlar onarılmıyor. İçilmek için, köy kızlarının pazar günleri giyecekleri güzel dantelleri yıkamak için getirilmiş olan su, kilisenin önünde bataklık olmuş. Yaz günü insanlar ölüyor...
Sanki hastayım. Şu doktor az önce gelip bana şöyle dedi: "Çok can sıkıcı..." Demek noteri düşünmeli, kalacak olanları. Aslında Dutertre'le ben, söz konusu olan görevin ölümle sonuçlanacağını anladık.
"Bugünkü koşullarda, tehlikeyi hesaba katmak pek olası değil," diyerek sözünü bitiriyor Binbaşı.
Elbette. "Pek olası değil." Kimse haksız değil. Biz üzüntü duymakla haksız değiliz. Binbaşı rahatsız olmakla.. Buyruk veren Kurmay Başkanı da..
Binbaşı söyleniyor, çünkü bu buyruklar saçma. Biz de biliyoruz bunu ama Genelkurmay da biliyor. Buyruk vermesi gerektiği için veriyor buyrukları. Bir savaş sırasında, Genelkurmay buyruklar verir. Onları yakışıklı atlılara ya da daha modern olan motosikletlilere verir. Bu yakışıklı atlıların her biri, kan ter içindeki atlarından atlayıp düzensizlik ve umutsuzluğun kol gezdiği yerlere ayak basarlar. Çoban Yıldızı gibi geleceği gösterir. Bu atlı, gerçeği getirir. Buyruklar da dünyayı yeni baştan kurar.
Savaşın taslağı böyle işte. Savaşın renkli resim albümü. Savaş, savaşa benzesin diye, elinden geleni yapar herkes.

Hem de dindarca. Herkes kurallara göre oynamaya çabalar. Öyle olunca savaş, bir savaşa benzeyebilir belki.
Takımlar, belirli bir amaç olmadan, savaşın bir savaşa benzemesi için kurban edilir. Hiç kimse de bu savaşın hiçbir şeye benzemediğini, hiçbir anlamı olmadığını, hiçbir taslağa uymadığını, büyük bir ciddiyetle çekilen iplerin kuklalara artık ulaşmadığını, kendi kendine itiraf etmez. Genelkurmaylar, hiçbir yere ulaşmayacak olan bu buyrukları, inançla postalarlar. Bizden, elde etmemiz olanaksız bilgiler istenir. Hava ordusu, savaşı Genelkurmaylara açıklamayı göze alamaz. Havacılık, gözlemleriyle varsayımları denetleyebilir. Ama ortada varsayım diye bir şey yok artık. Sayıları elliye yaklaşan takımlardan, yüzü olmayan savaşa bir yüz yapmaları istenmektedir. Bir falcılar odasına başvurur gibi başvururlar bize. Gözlemci-falcı arkadaşım Dutertre'e bakıyorum. Dün, tümendeki bir albaya şöyle karşılık veriyordu: "Peki, yerden on metre yükseklikten ve saatte yüz otuz kilometre uçarken, mevzileri nasıl saptayabilirdim?
Bakın, üstünüze atış açılınca, anlarsınız bunu!
Üstünüze atış açılan yerde Almanlar vardır."
"Çok güldüm," diyordu, Dutertre, tartışmadan sonra.
Çünkü Fransız askerleri, hiç Fransız uçağı görmemişlerdir. Dunkerque'ten Alsace'a dek, binlerce uçak dağılmıştır. Ama bunların sonsuzluk içinde dağılmış olduğu da söylenebilir. Bu yüzden de bir uçak hızla geçti mi, Alman uçağıdır o. Bombalarını salıvermeden önce onu indirmek, en iyisidir. Bir homurtu duyulur duyulmaz, makineliler ve uçaklar ateşe hazır beklemeli.
"Böyle bir durumda, ne işe yarar ya bizim bilgilerimiz!" diye ekliyordu Dutertre.
Ama bu bilgiler de göz önüne alınır; çünkü bir savaş taslağında, bilgileri de hesaba katmak gerekir!
İyi ama savaş, savaşlıktan çıkmıştı.
Neyse ki bilgilerimiz göz önüne alınmayacak, bunu biliyoruz; çünkü bu bilgileri veremeyeceğiz. Yollar tıkalı olacak. Telefonlar çalışmayacak. Genelkurmay, aceleyle taşınacak. Düşmanın durumuyla ilgili önemli bilgileri bize düşman verecek. Birkaç gün önce, Laon yakınlarında, safların olası durumunu tartışıyorduk. Generale bir irtibat teğmeni

gönderiyoruz. Yarı yolda, generalin yeriyle bizim üs arasında, teğmenin arabası yolun ortasında duran bir kompresör merdanesiyle karşılaşır; arkasında iki zırhlı araç saklanmaktadır. Teğmen geri döner hemen; ama makineli sağanağı onu öldürür, sürücü yaralanır. Zırhlı araçlar Alman araçlarıdır.
Aslında Genelkurmay, yandaki odadan kendisine soru sorulan bir briç oyuncusuna benzemektedir:
"Maça kızını ne yapmam gerek?"
Oyunu görmeyen kişi omuzlarını silker. Oyunu görmediği için nasıl yanıtlasın?
Ama bir Genelkurmay'ın omuzlarını silkmeye hakkı olamaz. Kenetlediği birkaç adamını elinde tutmak ve savaş sürdükçe, tüm kozlarını oynamak için onları harekete geçirmek zorundadır. Gözü kapalı olarak da olsa, hareket etmek, hareket ettirmek zorundadır.
Oysa bir maça kızına, rastgele bir rol vermek güçtür. Önce şaşkınlıkla, sonra apaçık gördük ki olacakları önceden sezebilmişiz; ama olan olup da her şey yıkılmaya başlayınca, yapılacak iş kalmadığını anladık. Yığınla sorunun ezdiği, yenik düşmüş bir ordunun, bu durumdan kurtulmak için yaya ve topçularını, tanklarını, uçaksavarlarını sonuna kadar kullandığı sanılır... Oysa yenilgi, sorunları altüst eder. Ortada oyun diye bir şey kalmaz. Uçaklarını, tanklarını, maça kızını nasıl kullanacağını bilemez...
Ona etkili bir rol bulmak için epey kafa yorduktan sonra, Maça kızı rastgele atılır masaya. Heyecan değil can sıkıntısı vardır. Heyecana bürünen yalnızca zaferdir. Zafer düzenler, zafer yapar. Herkes de taşlarını taşırken soluk soluğa kalır. Oysa yenilgi, insanları bir tutarsızlık, bir anlamsızlık, bir boşluk içine atar, sonunda işe yaramazlık duygusuna sürükler.
Çünkü bizden istenen görevler anlamsızdır. Günden güne daha da anlamsızlaşır. Ne kadar çok kan dökülürse, o kadar anlamsızlaşır. Buyruk verenler, bir dağın kaymasını önlemek için son kozlarını masanın üstüne atmaktan başka çare bulamazlar.
Dutertre ile ben, bu son kozlardanız ve komutanı dinliyoruz. Öğleden sonraki programı bize anlatıyor. On bin metre yükseklikteki uzun bir uçuştan dönünce, Arras Bölgesi-

nin tank parklarının yedi yüz metreden taramaya yolluyor bizi. Sanki bize şunları söylüyormuş gibi anlatıyor:
"İkinci sokağa sapar, karşınıza ilk çıkacak alanın köşesinde dururusunuz. Orada bir tütüncü var; bana bir kutu kibrit alırsınız."
"Peki, Komutanm."
Sıradan görev, sıradan sözlerle veriliyor.
Kendi kendime:
"Fedai görevi," diyorum. Düşünüyorum... Pek çok şey düşünüyorum. Sağ kalırsam, gece olunca düşünürüm. Acaba sağ kalır mıyım? Görev kolaysa, üçte biri geri dönüyor.
Biraz "sıkıcı" olursa, geri dönmek daha zor elbet!
Burada, Binbaşı'nın odasında, pek yüce, görkemli, yiğitçe ve acı bile görünmüyor bana. Yalnızca bir düzensizlik belirtisi ölüm.. Düzensizliğin bir sonucu. Grubumuz bizi yitirecek, tıpkı tren aktarmalarında kargaşa yüzünden yitirilen bagajlar gibi.
Savaş üstüne, ölüm üstüne, özveri üstüne, Fransa üstüne, başka şey konusunda düşünmedim değil ama yönetici bir kavram ve açık bir dil yok elimde. Düşüncelerim çelişkili. Gerçeğim paramparça; onları teker teker düşünebiliyorum. Sağ kalırsam, düşünmek için geceyi bekleyeceğim. Sevgili gece. Gece, akıl uyur, her şey olduğu gibi vardır. Gerçekten önemli olan varlıklar, kendi biçimlerine bürünür, gündüzün yok edici çözümlerinden kurtulurlar. İnsan, parçalarını toplar ve sakin bir ağaç oluverir yeniden.
Gündüz, karı koca kavgalarınındır; oysa gece, kavga edenler yeniden bulurlar aşkı. Çünkü aşk, o söz rüzgârından daha büyüktür. Erkek, yıldızların altında, penceresine yaslanır, uyuyan çocukların, yarınki ekmeğin, orada, son derece nazik, ince ve geçici varlık olan, dinlenen karısının sorumluluğunu yeniden yüklenir. Sevgi tartışılmaz. O vardır. Gece gelsin de sevilmeye hak kazanmış bir varlık gözüme görünsün! Uygarlığı, insanın yazgısını, ülkemdeki dostluğun tadını düşüneyim. Üstün ama belki de dile gelmemiş bir gerçeği hizmet etmeyi dileyeyim.
Şu anda, bağışlanmaktan uzak bir Hıristiyan'a benziyorum tıpkı. Dutertre ile birlikte, namusumla ama hiç kuşkusuz özü kalmamış töreleri kurtarıyormuşçasına oynaya-

cağım rolümü. Tanrı'dan boşalmış töreleri. Daha yaşayabilirsem, bizim köyün anayolunda, sevgili yalnızlığıma bürünerek biraz yürümek ve neyin uğrunda ölmem gerektiğini anlamak için geceyi bekleyeceğim.

II

Düşümden uyanıyorum. Binbaşı, tuhaf bir öneriyle şaşırtıyor beni:
"Eğer bu görev sizi çok sıkacaksa... Kendinizi formda hissetmiyorsanız, derim ki..."
"Ne demek, Binbaşım!"
Binbaşı, böyle bir önerinin saçma olduğunu bilir. Ama bir takım geri gelmeyince yüzlerdeki gerginlik de fark edilir. Bu gerginlik, bir önsezi olarak yorumlanır. İnsan, buna önem vermemekle suçlar kendini.
Binbaşı'nın tedirginliği İsrael'i anımsattı bana. Önceki gün, Haberler Bürosu'nun penceresinde sigara içiyordum. Onun, hızlı hızlı yürüdüğünü gördüm. Burnu kıpkırmızıydı. Onun büyük, kıpkırmızı ve Yahudi burnu birden ilgimi çekmişti.
Burnuna baktığım bu İsrael'e karşı derin bir dostluk besliyordum. Gruptaki en yürekli pilot arkadaşlardan biriydi. Yürekli olduğu kadar da alçakgönüllüydü. Ona, Yahudi'lerin tedbirli oluşundan öylesine çok söz etmişlerdi ki yürekliliği, tedbirli olma anlamına alıyor gibiydi. Yenmek için sabır gösteriyordu.
Neyse, kocaman kırmızı burun bir an gözüme çarptı; ama İsrael çok acele yürüdüğünden, kendisi ve burnu hemen geçip gitti. Canım şaka yapmak istemedi, Gavoille'e döndüm:
"Onun burnu neden böyle?"
"Annesi öyle yapmış," diye yanıt verdi Gavoille.
Ardından ekledi:
"Alçaktan uçacakmış; tuhaf bir görev. Gidiyor işte."
"Ya!"
Akşam, İsrael'in dönmesini beklemediğimiz bir anda, donuk bir yüzde, tek başına, içten gelen bir güçle çok ağır kuşkuları belirten o burnu anımsadım. İsrael'in gitmesini ben emretmiş olsaydım, bu burnun hayali, bir sitem gibi

uzun uzun kovalardı beni. Hareket emri verilince, "Evet, Binbaşım. Peki Binbaşım," sözünden başka bir söz etmemişti kuşkusuz.
Yüzünün bir tek kası bile oynamamıştı İsrael'in. Ama burnu, yavaş yavaş, sinsice ve haince ışımaya başlamıştı. İsrael, yüzünün çizgilerini kontrol edebiliyor ama burnunun rengini edemiyordu. Burnu da bunu kötüye kullanıp kendi başına kendini göstermenin yolunu bulmuştu. Burnu, İsrael'in haberi olmadan, bu emri şiddetle kınadığını Binbaşı'ya bildirmişti.
Belki de bu yüzden Binbaşı, yüzlerinde önseziler okuduğu kimseleri göndermekten hoşlanmaz. Önseziler, aşağı yukarı her zaman aldatıcıdır ama savaş buyruklarına bir yargı havası verirler. Oysa Ali as bir komutandır, yargıç değil. Geçen gün erbaş T.için de öyle oldu.
İsrael'in yürekli oluşu kadar korkaktı T.
Gerçekten de tanıdıklarımın içinde çok korkan tek erkekti. Bir savaş buyruğu verilince, T.'de tuhaf bir baş dönmesi görülürdü. Sıradan daha amansız ve ağır seyreden bir şeydi bu. T. ayaklarından başlayıp başına kadar kaskatı kesilirdi. Yüzünde hiçbir anlam kalmaz, gözleri parlamaya başlardı.
Burada bana çok utanmış gibi görünen, İsrael'in öleceği için çok utanan T. aynı zamanda da çok öfkelenen İsrael'in tam tersine hiç tepki göstermiyordu. O tepki göstermez, birden değişirdi. Konuşması sona erince, o birden tasalanıverirdi. Tasalanınca, yüzüne boydan boya bir ışık yayılırdı. Ondan sonra T. başka bir dünyaya göç etmiş gibi olurdu. Onunla evren arasında, bir ilgisizlik çölünün yayıldığını sezerdi insan. Başka hiçbir yerde, hiç kimsenin böylesine kendinden geçtiğini görmedim.
Daha sonra Binbaşı:
"O gün, onun gitmesine izin vermemeliydim," diyordu.
O gün, Binbaşı, gideceğini bildirince, T. hem sararmış hem de gülümsemeye başlamıştı. Yalnızca gülümsemişti. Belki de cellat fazla ileri gidince, işkence çekenler böyle yapıyorlardır.
"İyi değilseniz, yerinize başkasını yollayayım..."
"Hayır Binbaşım, sıra benim."

T. Binbaşı'nın önünde esas duruşta duruyor, hiç kımıldamadan gözünün içine bakıyordu.
"Kendinize güvenemiyorsanız, neden olmasın..."
"Sıra bende Binbaşım, sıra bende."
"Ama T..."
"Binbaşım..."
Adam bir kütleye benziyordu.
Alias da:
"O zaman gitmesine, izin verdim," demiş.
Sonradan olanlar, hiç açıklanmadı. Bir uçakta, makineli tüfekçi olan T. bir düşman uçağının saldırısına uğramış. Ama makineli takılınca, avcı dönüp uzaklaşmış. Pilotla T, üs yakınlarına dek birbirleriyle konuşmuşlar ama pilot anormal bir durum fark etmemiş, ancak inişten beş dakika önce, T.'den yanıt alamamış.
Akşam T.'yi buldular, uçağın arka kanatları kafatasını kırmıştı. Uçak berbat koşullarda son hızla giderken, dost bir bölgede hiç tehlike kalmamışken, paraşütle atlamıştı. Avcı uçağının geçişi, ona dayanılmaz bir çağrı gibi gelmişti.
"Gidip giyinin," dedi Binbaşı bize. "Saat beş buçukta havada olun."
"Hoşça kal Binbaşım."
Binbaşı, belli belirsiz bir el hareketiyle yanıt veriyor. Batıl inanç mı ne? Sigaram sönünce, ceplerimi boş yere karıştırıyorum.
"Neden hiç kibrit bulunmaz sizde?"
Doğru bu. Veda ettikten sonra kapıdan dışarı çıkarken, kendi kendime: "Neden hiç kibritim olmaz ki?" diye soruyorum.
"Bizi yolladığı için canı sıkkın," diyor Dutertre.
Bense, "ona vız gelir bu," diye düşünüyorum. Bu haksız şakayı aklımdan geçirirken, Alias'ı düşünmüyordum. Kimsenin itiraf etmediği bir gerçek kafamı kurcalıyor: İç yaşamımız kesintilidir. Yalnız akıl yaşamı süreklidir ya da aşağı yukarı öyledir. Çözümleme yetimde değişiklikler var. Oysa Ruh, nesnelere bakmaz, nesneleri birbirine bağlayan öze bakar. Görüntünün ardında okunan yüze. Ruh da tam bir saplantıdan salt körlüğe geçer. Çevresini seven insan, öyle bir an gelir ki çevresinde, bir araya gelmiş uyumsuz

nesnelerden başka bir şey göremez olur. Öyle bir an gelir ki karısını seven kimse, sevgide bir yığın dert, bir yığın aksilik, bir yığın baskı görür. Şu müzikten hoşlanan kimse, zaman gelir ondan bir şey anlamaz. Şimdi olduğu gibi zaman gelir, artık ülkemi anlayamam. Bir ülke, töreler, yöreler ve aklımla her zaman kavrayabileceğim öğeler değildir. Bir varlıktır o. Zaman gelir, Varlıklara karşı gözümün kör olduğunu anlarım.

Binbaşı Alias, geceyi General'in yanında salt mantık tartışmasıyla geçirdi. Salt mantık, Ruh'un yaşamını yıkmaya yarar. Sonra yoldaki sonu gelmeyen tıkanıklıklar yüzünden kendini tüketti. Sonra da Grub'a dönünce, yüzlerce maddi güçlükle, önlenemeyen bir dağ kaymasının binlerce sonucu gibi, insanı yavaş yavaş kemiren güçlüklerle karşılaştı. Sonunda da olmayacak bir göreve göndermek için çağırdı bizi. Genel tutarsızlığın araçlarıyız biz. Biz onun gözünde, nesneleri belli bir görüşe göre gören ya da görmeyen, belli bir düşünüşü, yürüyüşü olan, belli bir özellikle yiyip içen ve gülümseyen Saint-Exupéry ya da Dutertre değiliz. Kocaman bir yapının parçalarıyız; bu parçaların birbirlerine nasıl eklendiklerini anlamak için de zaman gerek; sessizlik içinde olmak ve uzaktan bakmak gerek. Bir tik yüzünden acı çekmiş olsaydım, Alias, bende tikten başka bir şey görmezdi. Arras'a o tikin simgesini yollardı yalnızca. Ortaya çıkan sorunların kargaşasında, yıkıntının ortasında, bizler de parçalara ayrılmışız. Bu ses. Bu burun, Bu tik. Parçalar insanı heyecanlandıramaz.

Burada söz konusu olan Binbaşı Alias değil, tüm insanlar. Cenaze angaryaları sırasında ölüyü seviyoruz ama ölümle bağlantı kuramıyoruz. Ölüm büyük bir şeydir. Ölünün düşünceleri, eşyaları, alışkanlıklarıyla bizim aramızda yeni bir ilişki ağıdır ölüm. Dünyanın yeniden düzenlenmesidir. Görünüşte hiçbir şey değişmemiştir ama her şey değişir. Kitabın sayfaları aynıdır ama anlamı başkadır. Ölümü algılamak için ölüyü arayacağımız anları düşünmeliyiz. O zaman eksikliğini duyarız. Yaşasaydı, sizi arayacağı anları tasarlamak. O zaman bizi aramaz artık. Dostça ziyaretini anımsamak, o zaman duyarız acıyı. Yaşamı, gelecek olarak görmeliyiz. Ama gömüldüğü gün, geleceği ve zamanı kalmamıştır onun. Ölü parça parçadır hâlâ. Toprağa verildiği

gün, tepinmeyle, gerçek ya da yapmacık dostların elini sıkmakla, maddi sorunları çözmekle uğraşırız. Ölü, ancak ertesi gün, sessizlikte ölecektir. Bize tümüyle görünecek, bütünüyle ayrılacaktır varlığımızdan. İşte o zaman çekip giden ve artık tutamadığımız kişi için bağırıp çağıracağız.
Savaş kahramanlıkları albümündeki resimlerden hoşlanmam. Yiğit savaşçı bir damla gözyaşını siler, kaba şakalarla heyecanını gizler. Yalandır bu. Yiğit savaşçı hiçbir şeyi gizlemez. Şaka ediyorsa, şakayı düşündüğü içindir.
İnsanın iyiliği tartışılmaz. Binbaşı Alias, son derece duyarlıdır. Geri dönmezsek, herkesten çok o üzülecektir belki de. Yeter ki bir yığın ayrıntıyı değil de bizi gözünün önüne getirsin. Yeter ki bizi yeniden canlandırmak için sessizlik olsun. Çünkü bizi kovalayan gözetici, bu gece de Grup'u başka yere göç etmeye zorlarsa, bozulmuş bir kamyon tekerleği, çığ gibi yağan sorunların arasında, ölümümüzü erteleyecektir. Alias da üzülmeyi unutacaktır.
Ölüme giden ben, böylece, Batı'nın Naziliğe karşı savaşını düşünmüyorum artık. Şu anın ayrıntılarını düşünüyorum. Aras'ın yedi yüz metre üstünden uçmanın saçmalığını düşünüyorum. Bizden istenen bilgilerin boşluğunu, bana, cellada gidiyormuşum gibi gelen giyinmemin uzayışını. Sonra da eldivenlerimi.. Şu lanet eldivenleri nerede bulurum acaba? Eldivenlerimi yitirdim.
Oturduğum katedrali göremiyorum artık.
Ölümlü bir tanrıya hizmet için giyiniyorum.
Köpeğinin sesiyle seslenen bir köyün büyüsüne kapılmışımdır her zaman.
Kendimi anlatacağımdan hiç umudum yok; benim için hiç fark etmez nasılsa. Tohumluk buğdaylarının, hayvanlarının, törelerinin üstüne kapıları sıkıca kapatmış, uymaya hazırlanan düzenli köyüm, yeter ki bana görünsün!
Tarladan dönmüş köylüler, yemekten kalkıp çocuklarını uyuttuktan sonra, lambayı söndürerek sessizlikleri içinde eriyecekler, iyice gerilmiş güzel köy çarşafları altında, solumalarının kımıltısından başka bir şey kalmayacak, tıpkı fırtına sonrası, denizde sönen dalgalar gibi...
Tanrı, gece bilançosu yapılırken, zenginliklerin kullanılmasına ara verir. Yedeğe alınan miras, insanlar elleri açık, parmakları sabaha kadar çözen, karşı gelinmez uykunun

etkisiyle dinlendikleri zaman, bu yüzden gözüme daha belirgin görünecek.
O zaman, adı olmayan o varlığı belki doyasıya görebileceğim. Ellerini uzatmış, ateşe doğru giden bir kör gibi yürüyeceğim. Ne olduğunu bilemez; ama yine de bulmuş onu. Belki, korunması gereken görünecektir, görünmeyen, bir kor gibi köy gecelerinin külleri altında sürekli saklanan varlık.
Başarılmamış bir görevden, hiçbir umudum olamazdı. Bir tek köyü bile anlayabilmek için önce...
"Yüzbaşım!"
"Ne var;"
"Altı avcı uçağı. Altısı da sol ileride!"
Gök gürültüsü gibi çınlayıverdi bu söz.
Gerek... Gerek... Önce, alacağımı almak isterdim. Sevgiye hakkım olsun isterdim. Kimin için öldüğümü bilmek isterdim...

III

"Çabuk ol... Eldivenlerim nerede?.. Hayır... Bunlar değil... Çantamda ara..."
"Bulamıyorum, Yüzbaşım."
"Budalasın sen."
Tümü budala bunların, eldivenlerimi bulamayan.. Öteki de, alçaktan uçuş görevini aklına koyan şu Genelkurmaydaki adam.
"Senden bir kalem istedim. Senden kalem isteyeli iki dakika oldu... Kalemin yok mu?"
"Var, Yüzbaşım."
Akıllı geçinen biri daha!
"Kalemi bir ipe bağla. Bu ipi de şu iliğe iliştir...
Söylesene, mitralyözcü, hazırlanmaya niyetiniz yok mu?"
"Hazırım ben, Yüzbaşım."
"Ya, peki."
Sonra gözetleyiciye dönüyorum:
"Tamam mı Dutertre? Eksik yok ya? Yönleri hesapladınız mı?"
"Yönler tamam, Yüzbaşım..."

İyi, yönleri tamammış. Fedai görevi... Sorarım size, kimsenin gerek duymadığı, birimiz sağ kalır da getirirsek, verecek kimse bulamayacağımız bilgiler uğruna, bir takım gözden çıkarılır mı?
"Genelkurmay'a, ispirtizmacılar tutsalar daha iyi ederler..."
"Neden?"
"Bu gece döner masada, istedikleri bilgileri onlara ulaştırabilelim diye."
Yaptığım şakadan kendim de pek gururlanmıyorum; ama yine de söyleniyorum:
"Kurmaylar, kurmaylar, kutsal görevlere kendileri gitseler ya!"
Görev umutsuz gibi görününce, insan diri diri yanmaya giderken, bu uzun giyinişler, bu takımlar ne işe yarayacak? Üst üste üç kat giyinmek; gezgin satıcılar gibi oradan oraya taşınan yedek parça çantası taşımak; oksijen, ısıtma, haberleşme düzenini kurmak öyle zor ki! Bu maskenin içinde soluk alacağım.
Beni uçağa bağlayan bu lastik boru, göbek bağı kadar gerekli.. Uçak, insanca ilişkilerime girmekte! Yüreğimle benim arama organlar eklemişler. Dakikadan dakikaya ağırlaşıyor, hantallaşıyor, daha zor kımıldıyorum. Bir külçe gibi dönüyorum, bir kayışı sıkmak ya da sıkışmış bir kapağı açmak için eğilirsem, bütün eklem yerlerim ses çıkarıyor. Eski kırıklarım acıyor.
"Bana başka bir başlık ver. Benimkini istemiyorum diye yirmi kez söyledim sana. Çok sıkıyor."
Yükseklerde, kafatası neden şişer, bunu Tanrı bilir ancak. Yerdeyken normal oturan başlık, on bin metrede, mengene gibi sıkar kemikleri.
"Ama bu, başka başlık, Yüzbaşım. Onu değiştirdim..."
"Ya! İyi."
Çünkü durmadan homurdanıyorum ama hiç üzüntü duymuyorum. Çok haklıyım. Zaten bunların hiç önemi yok. Şu anda, az önce sözünü ettiğim içteki o çölün tam ortasındayım. Burada her şey yıkıntı halinde.. Bu öğleden sonranın akışını değiştirebilecek mucizenin olmasını dilemeye bile utanç duymuyorum.

Örneğin iç telefonun bozulmasını. İç telefonlar her zaman bozuktur zaten! Döküntü şeyler!
Bir telefon bozulması, fedailik görevinden kurtarır bizi...

Yüzbaşı Vezin karamsar bir yüzle bana yaklaşıyor. Yüzbaşı Vezin, göreve gitmeden önce, her birimize karamsar bir yüzle yaklaşır. Düşman uçaklarının gözetleme örgütleriyle ilişkilerinden sorumludur Yüzbaşı Vezin. Görevi, bunların hareketleri konusunda bize bilgi vermektir. Vezin, çok sevdiğim bir dost ama kara gün habercisidir. Onu gördüğüme üzülüyorum.
"Dostum," der Vezin; "çok kötü, çok kötü, çok kötü!"
Sonra cebinden kâğıtlar çıkarır ve bana kuşkuyla bakarak:
"Nereden çıkıyorsun?"
"Albert'den."
"Tamam, tamam ama çok kötü bu!"
"Saçmalama, ne varmış?"
"Gidemezsin!"
Gidemem mi! Çok iyi bu, Vezin! Allah babadan dile de telefon bozulsun!
"Geçemezsin."
"Neden geçemeyecekmişim?"
"Çünkü Albert'in üstünde, durmadan nöbet değiştiren üç Alman avcı birliği var. Biri altı bin metrede, öteki yedi binde, diğeri de on binde. Yedeği gelmeden, hiçbiri yerinden ayrılmıyor. Yasak etmişler her şeyden önce. Kendini bir ağa atmış olacaksın. Şuraya bak!.."
Üzerine anlaşılmaz bir şeyler karaladığı bir kâğıt gösterdi bana.
Defolup gitse, daha iyi ederdi Vezin. Yasak sözleri beni etkiledi. Kırmızı ışıklara ve yasaya aykırı davranışlara takıldı aklım. Ama burada yasaya aykırı davranış, ölüm demektir. Özellikle "a priori"den nefret ediyorum. Kişisel olarak yasaklandım gibi geldi bana.
Aklımın olanca gücüyle düşünüyordum. Düşman elbette öncelikle savunmaya bakar. Boş söz bunlar... Avcılar vız gelir bana. Yedi yüz metreye inince, Alman topları beni düşürecek nasılsa.
Iskalamazlar!
Birden saldırganlaşıyorum:

"Demek, Alman Hava Kuvvetleri var diye benim havalanmamın tehlikeli olduğunu bildirmeye geldin! Git de generale söyle!"
Vezin, bana ünlü uçaklarını anlatırken: "Albert'in çevresinde uçan bazı uçaklar," demiş olsaydı ne olurdu sanki! Anlam yine aynı olurdu!

IV

Her şey hazır! Uçaktayız. Geriye telefonları denemek kaldı...
"Beni iyi duyuyor musunuz, Dutertre?"
"İyi duyuyorum, Yüzbaşım."
"Ya siz nişancı, iyi duyuyor musunuz?" "Ben... Evet... Çok iyi."
"Dutertre, nişancıyı duyuyor musunuz?"
"Duyuyorum Yüzbaşım."
"Nişancı, Teğmen Dutertre'i iyi duyuyor musunuz?"
"Ben... Evet... Çok iyi."
"Neden hep, 'ben... Evet... Çok iyi' diyorsunuz?"
"Kalemimi arıyorum, Yüzbaşım." Telefonlar bozuk değil.
"Nişancı, şişelerdeki hava basıncı normal mi?" "Ben... Evet... Normal." "Üç şişede de mi?" "Üçünde de."
"Tamam mı Dutertre?" "Tamam."
"Tamam mı nişancı?"
"Tamam."
"Öyleyse gidiyoruz!" Sonra, yerden yükseliyorum.

V

Bunalım, gerçek bir kimliğin yitirilmesinden kaynaklanır. Mutluluğum ya da umutsuzluğumla bağıntılı bir haber bekliyorsam, boşluğa atlıyormuş gibi olurum. Kararsızlık beni sallantıda bıraktığı sürece, duygularım ve davranışlarım, geçici olarak kılık değiştirir. Zaman, saniye saniye bir ağacı oluşturduğu gibi bir saat sonra içime yerleşecek olan gerçek kişiyi oluşturmaktan vazgeçer. Bu bilinmeyen ben, bir hayalet gibi bana doğru gelmektedir dışarıdan. İşte o zaman bir sıkıntı duyarım. Kötü haber bunalım değil de acı yaratır: Bambaşka bir şeydir bu.

Oysa şimdi zaman, boşa akmaz oldu. Sonunda görevimin içine yerleştim. Kendimi, yüzü olmayan bir geleceğe fırlatmıyorum artık. Bir yangın kasırgasında, belki de pike yapmayı deneyecek adam değilim artık. Gelecek, yabancı bir görüntü gibi aklımı kurcalamıyor. Bundan böyle davranışlarım birbiri ardına geleceği yaratıyor. Pusulayı hep 313 derecede tutmak için kontrol eden adamım. Pervanelerin dönmesini ve yağın ısınmasını ayarlayanım ben. Ani ve acele tasalardır bunlar. Ev işleri, yaşlanma duygusunu yok eden günlük ufak tefek işlerdir. Gün, çok temiz bir ev, iyi cilalanmış bir tahta, gereği kadar alınmış oksijen oluverir. Gerçekten de oksijenin ayarını kontrol ediyorum; çünkü hızla yükseliyoruz: Altı bin yedi yüz metredeyiz.
"Oksijen tamam mı, Dutertre? İyi misiniz?"
"Tamam Yüzbaşım,"
"Hey nişancı, oksijen tamam mı?"
"Ben... Evet... Tamam Yüzbaşım..."
"Kaleminizi bulamadınız mı?"
Ben de makineli tüfeklerimi kontrol amacıyla bir S düğmesine, bir A düğmesine basan insan oluyorum. Bu arada,
"Hey nişancı, geriye doğru ateş alanınızda çok büyük bir kent yok ya?"
"Yo... Yok, Yüzbaşım."
"Haydi. Mitralyözlerinizi deneyin bakalım."
Mermi sağanağı işitiyorum.
"İyi çalıştı mı?"
"İyi çalıştı."
"Bütün makineliler mi?"
"He... Evet... Hepsi."
Sıram gelince, ben de atışa başlıyorum. Hiç çekinmeden dost toprakların açığına yağdırdığım bu mermilerin nereye gittiklerini merak ediyorum. Kimseyi öldürmezler. Yeryüzü büyüktür.
Böylece her dakika, kendi içindeki şeyle beni beslemektedir. Olgunlaşan bir meyve kadar tasasızım. Çevremdeki uçuş koşulları değişecektir kuşkusuz. Koşullar ve sorunlar. Ama oluşmakta olan bu geleceğin içene katılıyorum. Zaman beni yavaş yavaş yoğuruyor. Çocuk, sabırla bir yaşlı haline gelecek diye ürkmez hiç. Çocuktur o ve çocuk oyuncaklarıyla oynar. Ben de oynuyorum. Yöneticisi olduğum

çevrenin kadranlarını, kollarını, düğmelerini, kaldıraçlarını sayıyorum. (Gözlenmesi, çekilmesi, çevrilmesi ya da itilmesi gereken yüz üç nesne sayıyorum. Makinelilerimin komut aracını iki sayarken, hile yapmıyorum; onun bir de emniyet mandalı var.) Bu gece, beni evinde barındıran çiftçiye sürpriz yapacağım. Ona:
"Bugün bir pilotun, kaç aracı kontrol etmek zorunda olduğunu biliyor musunuz?" diyeceğim.
"Nereden bileyim ki?"
"Zararı yok. Bir sayı söyleyiverin."
"Hangi sayıyı söylememi istiyorsunuz?"
Çünkü benim çiftçi incelikten yoksun.
"Herhangi bir sayı söyleyin."
"Yedi."
"Yüz üç!"
Ben de sevineceğim elbet.
Tıka basa dolduğum bütün araçların yerlerine yerleşmeleri ve anlam kazanmalarıyla rahatım arttı. Boru ve kablolardan oluşan bu işkembe, gidiş geliş ağı oluverdi. Uçağa yayılan bir organizmayım ben. Giysilerimin ve oksijenimin ısısını artıran şu düğmeyi çevirince, uçağım rahatımı sağlar. Zaten oksijen çok ısınmış, burnumu yakıyor. Oksijen dağıtımı da yükseltiye göre karmaşık bir aygıtla ayarlanmaktadır. Beni besleyen de uçaktır. Uçuşa çıkmadan önce, bunu insanlık dışı olarak görürdüm, oysa şimdi beni emziren uçağa karşı, bir tür sevgi duyuyorum. Meme çocuğunun sevgisi gibi bir şey!

Ağırlığıma gelince, çeşitli destekler üzerine dağılmıştır o. Üst üste giyilmiş üç kat giysilerimin, hantal paraşütümün ağırlığı, oturduğum yere yüklenmiştir. Kocaman ayakkabılarım dümen pedalına dayanır. Yerdeyken çok beceriksiz olan kalın ve sert eldivenli ellerim, volanı kolayca çevirir... Volanı çevirir... Volanı çevirir...
"Dutertre!"
"...Başım?"
"Önce elektrik anahtarınızı kontrol edin. Sizi kesik kesik işitiyorum. Duyuyor musunuz beni?"
"Sizi..Duyuyorum...Yüz..."
"Şu zırıltıyı sallasanıza! Beni duyuyor musunuz?"

Dutertre'in sesi düzeliyor yeniden:
"Sizi çok iyi duyuyorum Yüzbaşım!"
"İyi. Ama bugün de komut kabloları donuyor, volan sert; dümen pedalı da iyice sıkıştı!" "Oh oh! Yükseklik ne kadar?" "Dokuz bin yedi yüz." "Ya soğuk?"
"Kırk sekiz derece. Sizde oksijen tamam mı?"
"Tamam Yüzbaşım."
"Nişancı, oksijen tamam mı?"
Yanıt yok.
"Hey, nişancı!"
Yanıt yok.
"Hey, nişancı!"
"Dutertre, nişancıyı duyuyor musunuz?"
"Bir şey duymuyorum Yüzbaşım..." "Ona seslenin!" "Hey nişancı! Hey!"
Yanıt yok.
Ama dalmadan önce, ötekini uyandırmak için uçağı sertçe sallıyorum.
"Yüzbaşım?" "Siz misiniz nişancı?"
"Ben... Evet..." "Emin değil misiniz yani?"
"Eminim!"
"Neden yanıt vermiyordunuz?"
"Radyoyu deniyordum. Fişi çıkarmıştım!"
"Sersemin birisiniz siz! Sizi uyarıyorum! Az kalsın dalıyordum! Öldünüz sanmıştım sizi!"
"Ben... Hayır..."
"Sözünüze inanıyorum. Ama bana bir daha oyun etmeyin! Haber verin, Tanrı aşkına! Fişi çıkarmadan önce!"
"Özür dilerim Yüzbaşım. Peki Yüzbaşım. Haber veririm."
Çünkü oksijen kesilmesi, organizmaya kendini duyurmaz. İnsanı tuhaf bir rahatlık kaplar, birkaç saniye sonra kendinden geçer, birkaç dakika sonra da ölür insan. Bu yüzden de pilotun oksijen ayarını durmadan kontrol etmesi ve yolcularının durumunu yoklaması gerekir.
Maskemin borusunu, burnumda o yaşam veren sıcak hava akımlarını duymak için ikide bir sıkıştırıyorum.

Aslında görevimi yapıyorum ben. Kendi kendine yeten, anlam yüklü bazı işlerin verdiği fiziksel zevkten başka bir şey duymuyorum. Büyük bir tehlike duygusuna (Giyinir-

ken çok endişeliydim oysa.) ya da büyük bir görev duygusuna kapıldığım yok. Batı ile Nazizm arasındaki savaş, şimdi kendi davranışlarımın çapına getirilip, düğmeler, kaldıraçlar, musluklara uygulanmış bir eylem oluveriyor. Öyledir de. Tanrı sevgisi, zangoçta, mum yakma sevgisine dönüşür. Zangoç, görmediği kilisede eşit adımlarla gider ve şamdanları birer birer ışıttığına sevinir. Tümü yanınca da ellerini ovuşturur. Kendinden gurur duyar.
Ben de pervanelerimin dönüşünü çok iyi ayarladım ve rotayı bir derece farkla tutuyorum. Dutertre, biraz pusulaya bakıyorsa, şaşırıyordur buna...
"Dutertre... Beri... Rote pusulada... İyi mi?"
"Hayır Yüzbaşım. Çok saptınız, sağa kaydırın." Çok kötü!
"Yüzbaşım, mevzilerden geçiyoruz. Fotoğraf çekmeye başlıyorum. Yükseklik ne kadar?" "On bin."

VI

"Yüzbaşım..Pusula!"
Doğru. Sola sapmışım. Rastlantı değil bu... Beni iten Albert kenti. Onun çok uzakta, sağda olduğunu seziyorum. Ama şimdiden, "a priori" yasağının bütün yüküyle bedenime yüklendiğini anlıyorum. Kollarımın, bacaklarımın hantallığında, ne anılar gizlidir! Bedenim, geçirdiği düşmeleri, kafatası kırıklarını, şurup gibi yoğun komaları, hastane gecelerini anımsamaktadır. Bedenim darbelerden korkar. Albert'den sakınmaya çalışır. Ona dikkat etmezsem, sola sapar. Kendisini bir kez ürkütmüş olan engelden ömür boyu ürken yaşlı at gibi sola çeker. Bunu yapan da bedenimdir... Aklım değil... Daldığım zaman, bedenim bundan sinsice yararlanarak Albert'i ıskalar.
Çünkü fazla sıkıntı duymuyorum. Görevimin başarısız olmasını dilemiyorum artık. Az önce, bunu dilediğimi sanmıştım. Kendi kendime:
"Telefonlar bozulacak. Çok uykum var. Uyumaya gideceğim," diyordum. Tembellik edebileceğim o yatak gözümde tütüyordu. Ama içimden, başarılmamış bir görevin insanda, buruk bir rahatsızlık duygusundan başka bir şey bırakmadığını da biliyordum. Olması gereken bir duygu olmamış sanki.

Bu bana koleji anımsatıyor... Küçük bir oğlanken...
"...Yüzbaşım!"
"Ne var?"
"Bir şey yok...Bir şeyler gördüğümü sanmıştım."
Gördüğünü sandığı şeylerden hiç hoşlanmam.
Evet... İnsan kolejde küçük bir oğlanken, çok erken kalkar. Sabahın altısında kalkarsın. Hava soğuktur. Gözlerini ovuşturur ve sıkıcı dilbilgisi dersi yüzünden önceden acı çekersin. Bu yüzden hastalanıp revirde yatmayı düşünürsün; beyaz başlıkları kanat gibi sallanan hemşireler, şekerli ılhamur getirirler yatağına. Cennet üzerine binlerce düş kurarsın bu yüzden biraz nezle olsam, gereğinden çok öksürürdüm. Revirde uyandığım zaman da başkalarını sınıfa çağıran zili duyardım. Biraz fazlaca mızıkçılık ettiysem, bu zil beni iyice cezalandırırdı, bir hayalet yapardı. Dışarıda, başkalarının yaşayacakları gerçek saatleri haber verirdi; sınıfların ağırbaşlılığını, teneffüslerin kargaşasını, yemekhanenin sıcaklığını canlandırırdı gözümde. Dışarıdaki canlılara üzüntüler, sabırsızlıklar, sevinçler, pişmanlıklarla dolu bir yaşam dokurdu ziller. Bense atılmış, unutulmuş, yoksun bırakılmıştım; tatsız bitki özlerinden, nemli yataktan ve bomboş saatlerden tiksinirdim.
Başarılmamış görevden beklediğim bir şey yoktu.

VII

Kuşkusuz kimi zaman, bugün olduğu gibi görevin insanı memnun etmediği de olur. Savaşa benzeyen bir oyunu oynadığımız apaçık. Hırsız ve jandarmacılık oynuyoruz. Tarih kitaplarımızın ahlakını ve el kitaplarımızın kurallarını tamamen uyguluyoruz. Bu gece alanda otomobille dolaştım. Buyruk gereğince nöbetçi, arabanın karşısında süngüye davrandı, oysa bu otomobil bir tank da olabilirdi! Tankların karşısında süngüyle çıkma oyunu oynuyoruz.
Hepimizin figüran olarak rol aldığı ve bu rolü ölünceye dek sürdürmemiz istendiği bu acımasız oyunlar karşısında nasıl heyecan duyabiliriz? Ölüm, şakaya göre çok ciddi bir iştir.
Coşkuluyken, kim giyinebilir ki? Hiç kimse. Bir tür ermiş olan, insanlığın en üstün aşamasına varıp kendisini sürek-

li vermesini başaran Hochecde bile sessizliğe sığınır o zaman. Giyinen arkadaşlar susarlar somurtarak; bir kahramanın utangaçlığı değildir bu. Bu asık surat hiçbir heyecanı maskelemez. Söyleyeceğini söyler. Onun ne demek istediğini bilirim. Efendisinin uzaktan verdiği buyrukları anlamadan yerine getiren kâhyanın takındığı suratlı tavrıdır bu. Ama yine de efendisine bağlıdır. Bütün arkadaşlar da rahat odalarını özlerler ama görevi bırakıp uyumaya gidecek tek bir kişi bile yoktur aralarında!

Çünkü önemli olan coşmak değildir. Yenilgide, hiçbir coşku umudu yoktur. Önemli olan giyinmek, uçağa binmek ve havalanmaktır. İçimizden düşündüğümüz şeyin hiç önemi yoktur. Dilbilgisi derslerini düşünerek coşkuya kapılan bir çocuk, bana ukala ve kuşkulu görünür. Önemli olan, o anda anlamı belirsiz bir amaca yönelmektir. Amaç, akla değil ruha yönelir. Ruh, sevmeyi bilir ama uyur. Şeytana uymanın ne olduğunu bir Kilise Babası kadar ben de bilirim. Şeytana uymak, Ruh uyuduğu zaman, aklın buyruklarına kendini bırakmaktır.

Bu dağ kaymasında, yaşamımı heba etmek neve yarar ki?

Bilmiyorum. Bana yüz kez:

"Şundan bundan etkilenmiş gibi yapın. Yeriniz oradadır. Orada, hava filosundan daha yararlı olursunuz. Pilotların, binlercesi yetişebilir..." dediler.

Bu öneriyi kesin olarak kanıtlıyorlardı. Bütün kanıtlamalar kesindir zaten. Aklım bunu onaylıyor ama içgüdüm, aklıma üstün geliyordu.

Elimde onu çürütecek hiç kanıt yokken, bu düşünce neden bana aldatıcı gibi görünüyordu? Kendi kendime: "Aydınlar, savaştan sonra yenmek için, propaganda raflarına dizilmiş reçel kavanozları gibi yedekte tutuyorlar kendilerini..." diyordum. Ama bir yanıt değildi ki bu!

Bugün de, diğer arkadaşlar gibi her türlü mantığa, tüm belirtilere, o andaki tüm tepkilerime karşın, yine de havalandım. Mantığımın haksız, benimse haklı olacağım an gelecek elbet. Bu gece sağ kalırsam, köyümde dolaşmaya söz verdim kendi kendime. O zaman belki kendime alışırım. Göreceğiz bakalım.

Göreceğim şeyler üzerine söyleyecek bir sözüm olmaz belki de. Bir kadın bana güzel göründüğü zaman, ona di-

yecek bir şey bulamam. Onun gülümsediğini görürüm yalnızca. Aydınlar, parça parça anlamak için kadının yüzünü sökerler ama gülümsediğini görmezler.
Tanımak, sökmek, açıklamak değildir hiç. Görüşe ulaşmaktır. Oysa görmek için önce katılmak gerekir. Çetin bir çıraklık ister bu...
Bütün gün köyüm görünmedi bana. Göreve çıkmadan önce, kerpiç duvarlar ve oldukça pis köylüler gözümün önüne geliyordu. Şimdiyse on kilometre altımda, biraz çakıl var. Köyüm bu işte.
Ama bu gece, belki bir çoban köpeği uyanıp havlayacak. Aydınlık gecede düş görüp, bir çoban köpeğinin sesiyle seslenen bir köyün büyüsüne kapılmışımdır her zaman.
Kendimi anlatacağımdan hiç umudum yok; benim için hiç fark etmez nasılsa. Tohumluk buğdaylarının, törelerinin üstüne kapıları sıkıca kapatmış, uymaya hazırlanan düzenli köyüm, yeter ki bana görünsün!
Tarladan dönmüş köylüler, yemekten kalkıp çocuklarını uyuttuktan, yemekten kalkıp çocuklarını uyuttuktan sonra, lambayı söndürerek sessizlikleri içinde eriyecekler. İyice gerilmiş köy çarşafları altında, solumalarının kımıltısından başka bir şey kalmayacak, tıpkı fırtına sonrası, denizde sünen dalgalar gibi...
Tanrı, gece bilançosu yapılırken, zenginliklerin kullanılmasına ara verir. Yedeğe alınan miras, insanlar elleri açık, parmakları sabaha kadar çözen, karşı gelinmez uykunun etkisiyle dinlendikten zaman, bu yüzden gözüme daha belirgin görünecek.
O zaman, adı olmayan o varlığı belki doyasıya görebileceğim. Ellerini uzatmış, ateşe doğru giden bir kör gibi yürüyeceğim. Ne olduğunu bilemez, ama yine de bulmuş onu. Belki, korunması gereken görünecektir; görünmeyen, bir kor gibi köy gecelerinin külleri altında sürekli saklanan varlık.
Başarılmamış bir görevden, hiçbir umudum olamazdı. Bir tek köyü bile anlayabilmek için önce...
"Yüzbaşım!.."
"Ne var?"
"Altı avcı uçağı. Altısı da sol ilerde!"
Gökgürültüsü gibi çınlayıverdi bu söz.

Gerek... Gerek... Önce alacağımı almak isterdim. Sevgiye hakkım olsun isterdim. Kimin için öldüğümü bilmek isterdim.

VIII

"Nişancı!"
"Yüzbaşım?"
"Duydunuz mu? Altı avcı uçağı, altısı da sol ileride!"
"Duydum, Yüzbaşım!"
"Dutertre, bizi gördüler mi?"
"Gördüler. Altımızda dönüyorlar. Beş yüz metre üstlerindeyiz."
"Nişancı, duydunuz mu? Beş yüz metre üstlerinde uçuyoruz. Dutertre, daha uzak mı?"
"Birkaç saniye."
"Nişancı, duydunuz mu? Birkaç saniye sonra peşimizde olacaklar."
Orada, onları görüyorum! Küçücük şeyler. Bir kovan zehirli arı!
"Nişancı! Dikey geçiyorlar. Bir saniye sonra görürsünüz onları, işte!"
"Ben..bir şey görmüyorum. Ay, görüyorum!"
Bense görmüyordum artık!
"Peşimize düştüler mi?"
"Peşimize düşüyorlar!"
"Hızla mı yükseliyorlar?"
"Bilmiyorum..sanmıyorum...hayır!"
"Kararınız nedir Yüzbaşım?"
Konuşan Dutertre'di,
Neye karar vereyim ki?
Susuyoruz.
Verilecek bir karar yok. Yalnızca Tanrı'ya kalmış bir iş. Dönersem, aramızdaki uzaklığı kısaltmış olacağım. Güneşe doğru yöneldiğimize ve beş yüz metre yükselirken, bir uçak nasılsa avından birkaç kilometre geride kalacağına göre, bizim yüksekliğimize çıkıp da normal hıza ulaşmadan önce, bu avcılar güneşte bizi yitirmiş olurlar.
"Nişancı, hâlâ peşimizdeler mi?"
"Peşimizdeler."

"Arayı açıyor muyuz?"
"Eh..hayır...evet!"
Tanrı'ya ve güneşe kaldı iş.
Gelecek savaşa hazırlık olarak (Avcı grubu savaşmaktan çok adam öldürür ya), kaslarımı gerip olanca gücümle karşı koyarak donmuş olan ayak pedalını açmaya çalışıyorum. Tuhaf şeyler hissediyorum ama avcılar hâlâ gözümün önünde. Sonra kaskatı olmuş pedallara olanca ağırlığımla basıyorum.
Beni anlamsız bir bekleme durumuna sokan bu işte bile, giyinirken olduğum kadar heyecanlı olmadığını görüyorum. Bir tür öfke de duyuyorum; iyi bir öfke bu.
Ama kahramanlık sarhoşluğu hiç yok. Canım ısırmak istiyor.
"Nişancı, onları ekelim mi?"
"Ekelim, Yüzbaşım."
İyi olacak.
"Dutertre! Dutertre!"
"Yüzbaşım?"
"Yok bir şey."
"Ne vardı, Yüzbaşım?"
"Hiçbir şey yok..sanıyordum ki...yok bir şey."
Onlara bir şey söylemeyeceğim. Onların işi değil bu. Birden inmeye başlayınca, ne olduğunu anlarlar. Burgu yaparak indiğimi görecekler.
Elli derece soğukta, su gibi terlemem normal değil. Doğal değil. Oh, neler olduğunu çoktan anladım: Yavaş yavaş kendimden geçiyorum. Yavaş yavaş...
Borda levhasını görüyorum. Borda levhasını görmüyorum. Ellerimi volanın üstünde koyuveriyorum. Konuşmaya bile gücüm yok. Kendimi bırakıyorum, koyuveriyorum...
Lastik boruyu sıktım. Burnuma, can veren soluğu aldım. Demek oksijende bozukluk yok. Bu... Öyle ya. Aptallık ettim. Dümen pedalıydı bu. Onu oynatmak için, bir hamal kadar, bir kamyoncu kadar çaba harcadım. On bin metre yükseklikte, panayır güreşçisi gibi davrandım. Oysa oksijenim ölçülüydü. Onu azar azar kullanmalıydım. Bolluğun cezasını çekiyorum...
Sık sık soluk alıyorum. Yüreğim çok hızlı çarpıyor. Hafif bir çıngırak gibi arkadaşlarıma bir şey demeyeceğim. Bir-

den pikeye geçersem, çok geçmeden anlayacaklar! Borda levhasını görüyorum... Borda levhasını görmüyorum artık... Ter içindeyim, üzgün hissediyorum kendimi.
Yavaş yavaş canlandım.
"Dutertre!"
"Yüzbaşım?"
Neler olduğunu söylemek isterdim ona.
"Ben... Sanmıştım ki..."
Ama konuşmaktan vazgeçiyorum. Konuşunca, çok oksijen gidiyor. Bu üç sözcük bile soluk soluğa bıraktı beni. Yavaş yavaş iyileşen zayıf bir hastayım...
"Ne oldu, Yüzbaşım?"
"Hiç..."
"Yüzbaşım, gerçekten anlaşılmaz birisiniz!"
Anlaşılmaz biriyim. Ama canlıyım.
"Bizi... Haklayamadılar"
"Ah Yüzbaşım, geçici bir şey bu!"
Doğru, geçici bir şey! Daha Arras var.
Birkaç dakika boyunca, bir daha hiç dönmeyeceğimizi sanmıştım; ama yine de saçları bir anda aklaştırdığı söylenen o bunaltıyı hissetmemiştim. Sagon'u anımsıyorum. Sagon'un anlattıklarını iki ay önce Fransız topraklarında düşürülmüştü. Onu düşüren çarpışmadan birkaç gün sonra, ziyaret etmiştik Sagon'u. Düşman avcıları onu çepeçevre sarıp darağacına bağlar gibi çiviledikleri anda, neler hissetmişti Sagon? On saniye sonra öleceğine inanmamış mıydı?

IX

Onu, hastane yatağına yatmış olarak açıkça görüyorum. Paraşütle atlarken, dizi uçağın arka kanadına takılmış ve kırılmıştı; ama Sagon, çarpmayı hissetmemişti. Yüzünde ve ellerinde oldukça ağır yanıklar vardı; aslında büyük tehlike geçirmiş sayılmazdı. Bize, başına gelenleri, heyecansız bir sesle, bir angarya raporu verirmiş gibi yavaş yavaş anlattı:
"Işıklı mermilerle sarıldığımı görünce, ateş ettiklerini anladım. Borda levhası parçalandı. Sonra biraz duman çıktı, yo fazla değil! Önden gelir gibiydi. Düşündüm ki...

Bilirsiniz, orada bir bağlantı borusu vardır... Çok yanmıyordu ama neyse"
Sagon dudak büktü. Soruyu enine boyuna düşünüyordu. Çok mu yoksa az mı yandığını bize bildirmeyi önemli sayıyordu. Kararsızdı:
"Yine de..yangındı...O zaman, atlamalarını söyledim onlara..."
Çünkü yangın, bir uçağı on saniyede meşaleye çevirir!
O zaman, çıkış kapağımı açtım. Hata ettim. Alevler içeri girdi... Zor durumda kaldım"
Yedi bin metre yüksekteyken, bir lokomotif ocağı karnınıza bir alev seli püskürtür ve siz zor durumda kalırsınız! Yiğitliğini ya da utancını överek, Sagon'u ele vermek istemem. O ne bu yiğitliği ne de bu utancı benimsiyordu. "Öyle öyle, zor durumda kaldım..." diyordu o. Zaten doğru söylemeye çalıştığı besbelliydi.
Bilinç alanının çok küçük olduğunu biliyorum. Herkesinde, içine bir tek sorun alır yalnızca. Yumrukla dövüşürseniz ve dövüş stratejisi sizi düşündürüyorsa, yediğiniz yumruklara aldırmazsınız. Bir su uçağı kazasında suya düşmüş ve boğulacağımı sandığım sırada buz gibi su bana ılık gelmişti. Bilincim, suyun ısısının farkında olmamıştı. Başka kaygılarla meşguldü çünkü. Suyun ısısı belleğimde hiçbir iz bırakmadı. Sagon'un bilinci de uçaktan nasıl çıkacağını düşünüyor, bu işin tekniğiyle uğraşıyordu. Sagon'un dünyası, atlama kapağını açan koldu, paraşütünü açmak için çekeceği iple ve tayfasının teknik yazgısıyla sınırlıydı. "Atladınız mı? Yanıt yok. Uçakta kimse var mı? Yanıt yok."
"Kendimi yalnız sandım. Bırakıp gidebileceğimi sandım... (Yüzü ve elleri yanmıştı çoktan.) Kalktım, kabinden dışarı çıkıp kanat üstüne tütündüm önce. Oraya varınca, eğilip öne baktığımda, gözcüyü göremedim..."
Avcıların ateşiyle hemen ölen gözcü, kabinin dibinde ölü yatıyordu.
"O zaman arkaya çekildim ama nişancıyı göremedim..."
Nişancı da yıkılmıştı.
"Kendimi yalnız sandım..."
Düşündü:

"Bilseydim... Uçağa yeniden girebilirdim. O kadar hızlı da yanmıyordu... Böylece kanat üstünde uzun süre kaldım... Kabinden çıkmadan önce, uçağın yönünü diklemesine ayarlamıştım. Uçuş düzgündü, rüzgâr dayanılır gibiydi. Kendimi rahat hissediyordum. Ah, evet, kanatta uzun süre kaldım... Ne yapacağımı bilmiyordum..."
Sagon'un önünde çözülmeyecek sorunlar yoktu: Kendini uçakta yalnız sanıyordu; uçak yanıyor ve avcılar durmadan mermi yağdırıyorlardı. Sagon'un bize söylemek istediği, o anda hiçbir istek duymadığıydı. Hiçbir şey hissetmiyordu. İşi gücü yoktu. Sonsuzluk içinde yüzüyordu. Bu olağanüstü duyguyu noktası noktasına biliyordum. Kimi zaman ölüm karşısında, insanın içine yerleşen beklenmedik bir duygudur bu... Ölümü, soluk kesen bir hızla geliyormuş gibi gösteren resimler yalın ve ne kadar da aldatıcıdır!
Sagon orada kanadın üstünde, zaman ötesine fırlatılmış gibi duruyordu!
"Sonra da atladım," dedi.
"Anafora kapılmış gibi dönüyordum. Paraşütümü hemen açarsam, dolanırım diye korkuyordum. Dengemi bulmak için bekledim. Ah, uzun uzun bekledim"
Sagon, böylece serüveninin başından sonuna dek beklediğini sanıyordu. Yangının artmasını beklemişti. Kanadın üstünde, kim bilir neyi beklemişti. Serbest inişte, yere düşey durumdayken de beklemişti. Bunları yapan Sagon'du, hem de biraz ilkel bir Sagon; her zamanki Sagon'dan daha sıradan bir adam, kararsız, uçurumun üstünde can sıkıntısından tepinen biri.

X

İki saatten beri, normal basıncın üçte birine düşmüş basınçta yüzüyoruz. Takım, yavaş yavaş yıpranıyor. Hemen hemen hiç konuşmuyoruz. Bir iki kez, ayak komutumun üstüne dikkatle basmaya çalıştım. Fazla üstelemedim. Herkesinde, aynı tatlı yorgunluğu duydum.
Dutertre, fotoğrafı çekilmesi gereken yerlere varmadan önce, viraj yapmam gerektiğini çok önceden söylüyor bana. Volanı döndürebildiğim sürece, bunu başarmaya çalış-

tım. Uçağı eğiyor ve kendime doğru çekiyorum. Dutertre için yirmişer bölümlü virajlar yapmayı başardım.
"Yükseklik nedir?"
"On bin iki yüz..."
Yine Sagon'u düşünüyorum. Bizler insanız. İnsan her zaman insandır. Ben, içimde yalnız kendime rastladım hep. Ölen, yaşadığı gibi ölür. Sıradan bir madencinin ölümünde, sıradan bir madenci ölür. Edebiyatçıların, gözümüzü kamaştırmak için uydurdukları o çılgın şaşkınlık nerede bulunur?
İspanya'da, bir torpilin yerle bir ettiği bir evin mahzeninde birkaç gün kaldıktan sonra çıkarılan bir adam gördüm. Öbür dünyadan gelmiş gibi görünen, üstü başı harç döküntüleriyle kaplı, havasızlıktan ve açlıktan yarı baygın, canı çıkmış bir azmana benzeyen bu adamın çevresine sessizce toplanıyordu halk. Birkaç kişi yüreklenip ona soru sordukları zaman, adam, bulanık bir dikkatle yanıt verince, halkın çekingenliği rahatsızlığa dönüştü.
Adama, ipuçları olabilecek beceriksiz sorular soruyorlardı; çünkü asıl soruyu kimse dile getiremiyordu. Ona: "Ne duyuyorsunuz? Ne düşünüyordunuz?
Ne yapıyordunuz?" diyorlardı. Böylece uçurumun üstüne rastgele köprüler atıyorlardı, sağır ve dilsiz bir köre, karanlığının içinde, ulaşıp da yardım etmek üzere kurulan ilk ilişkiler gibi.
Ama adam, bize yanıt verebildiği zaman, şöyle dedi:
"Ya evet, uzun çatırtılar duyuyordum..."
Ya da:
"Çok kaygılanıyordum. Çok uzun sürdü... Ah, öyle uzun geldi ki..."
Ya da:
"Böğürlerim ağrıyordu, çok ağrıyordu..."
Bu adamcağız bize yalnız o adamcağızdan söz ediyordu. Özellikle de onun yitirmiş olduğu kol saatinden söz etti.
"Onu aradım... Çok değer veriyordum... Ama karanlıktı..."
Kuşkusuz yaşam ona yalnızca akıp giden zaman duyusunu ya da alıştığı eşyaya karşı sevgi aşılamıştı. Kendisi de nasıl bir adamsa, o adamdan yararlanıp yine kendi dünyasını keşfe çıkıyordu, bu dünya, gece karanlığında bir yıkıntı

olmasına karşın, kimsenin ona sormayı akıl etmediği, ama tüm soruların altında yatan:
"Kimdiniz? İçinizde kim belirdi?" sorusuna,
"Kendim..." demekten başka bir şey yapamazdı.
Hiçbir olay, hiç farkına varmadığımız bir yabancıyı, içimizde uyandırmaz. Yaşamak, yavaş yavaş doğmaktır. Hazır ruhlar edinebilmek, çok kolay olurdu!
Ani bir ışık, bir alın yazısına başka bir yön vereceğe benzer. Oysa ışık, yavaş yavaş hazırlanmış bir yolun Ruh'a birden açılıp görünmesidir Dilbilgisini yavaş yavaş öğrendim. Cümle kuruluşuna yavaş yavaş alıştırdılar beni. Duygularımı uyandırdılar. Derken, bir şiir doğabilir içimde.
Kuşkusuz şu anda hiç sevgi duymuyorum; ama bu gece içime bir şey doğarsa, demek ki görünmez yapıya taşlarımı ağır ağır taşımışım. Bir şenlik hazırlıyorum. Benden başka birinin, ansızın içime doğduğunu söyleyemeyeceğim; çünkü benden başkasını ben yapmaktayım.
Bu ağır hazırlıktan başka hiçbir şey beklemiyorum savaş serüveninden Dilbilgisi gibi savaş da sonradan çekecektir cezasını.

Bu ağır yıpranma yüzünden, tüm yaşam köreldi. Yaşlanıyoruz. Görevimiz eskiyor.
Yükseklik nelere mal oluyor? On bin metrede yaşanan bir saat, bir haftaya mı, üç haftaya mı, organik yaşamın bir ayına mı, yüreğin, ciğerlerin, damarların bir aylık çalışmasına mı bedeldir? Zaten benim için fazla önemi yok. Yarı baygınlıklarım bana yüzyıllar ekledi; Yaşlılığın rahatlığı içinde yüzüyorum. Giyinme heyecanlarım, çok uzak, geçmişe karışmış gibi görünüyor bana. Arras ise çok uzak bir gelecekte. Savaş serüveni mi? Savaş serüveni de neredeymiş?
On dakika önce, yok olup gidecektim nerdeyse; üç saniye boyunca gözüme ilişen o küçük eşek arılarından başka anlatacak şeyim yok. Gerçek serüven, saniyenin onda biri kadar sürerdi. Ama bizde, geriye dönüş yoktur anlatacağımız.
"Ayağınızı biraz sola, Yüzbaşım."
Dutertre, ayak kumandasının donduğunu unutmuş! Bense, çocukluğumda beni büyüleyen bir resmi düşünüyo-

rum. Kuzey şafağının önünde, güney denizlerinde işe yaramaz duruma gelmiş, yitik gemiler mezarlığı görülüyordu. Bu gemiler, sonsuz, bir gecenin külrengi ışığında, billurlaşmış kollarını açıyordu. Ölü bir çevrenin içinde, hâlâ rüzgârın izini omuzlarında, yumuşak bir yatak taşırmış gibi taşıyan yelkenlerini geriyorlardı. Ama kaskatı ve çatır çatır oldukları belliydi.
Burada her şey donmuş. Kumanda araçlarım donmuş. Makinelilerim donmuş. Nişancıya:
"Makinelileriniz nasıl?" diye sorunca,
"Hiçbiri çalışmıyor," dedi.
"Ya, iyi."
Maskemin soluk borusuna, buz iğneleri tükürüyorum. Ara sıra, yumuşak lastiğe basıp, soluğumu tıkayan kırağı tıkacı ezmek zorunda kalıyorum. Sıkıca, avucumda ezildiğini hissediyorum.
"Nişancı, oksijen ne âlemde?"
"İyidir..."
"Tüplerdeki basınç ne kadar?"
"Eh..yetmiş."
"Ya, iyi."
Zaman, bizim için de dondu. Aksakallı üç ihtiyarız biz. Hiçbir şey kımıldamıyor. Acelemiz yok. Hiçbir şey acımasız değil.

Savaş serüveni mi? Binbaşı Alias, günün birinde bana şunu söylemek zorunda olduğunu sandı:
"Dikkat etmeye çalışın!"
Neye dikkat edelim, Binbaşı Alias? Avcı uçakları üstünüze yıldırım gibi iner. Avcı Grubu bin beş yüz metre üstünüzde uçarken, üstünüzde olduğunu fark edince, hiç acele etmez. Dolanır yönelir, yerleşir. Siz, hiçbir şeyin farkında olmazsınız. Yırtıcı kuşun bölgesindeki fare gibisinizdir. Fare yaşadığını sanır. Buğdayların arasında eğlenir durur. Ama şahinin gözbebeğinde tutukludur, o gözbebeğine bir ökse gibi yapışıktır; çünkü şahin onu bırakmayacaktır artık.
İnsan gözbebeğinde beliren, belirsiz kara bir işaret sizi mahkûm ederken, siz de tıpkı onun gibi uçağınızı yönetmeyi hayal kurmayı, yeryüzüne bakmayı sürdürüyorsunuz.

Avcı Grubu'nun dokuz uçağı, canları isteyince tepenize inecektir. Onların zamanları bol.. Saatte dokuz yüz kilometre hızla uçarak, avını hiç kaçırmayan o inanılmaz zıpkını fırlatacaklar. Bir bombardıman filosu, savunmaya şans tanıyan bir atış gücüdür; oysa gökyüzünün ortasında tek başına gezen keşif uçağı, ancak kurşunlarının ışın demetiyle farkına vardığı yetmiş iki makineli tüfeğin üstesinden hiçbir zaman gelemez.
Bir çarpışma olduğunun farkına vardığınız an, avcı birden kobra gibi zehrini boşattıktan sonra, üstünüze çıkıp belirsiz ve ulaşılmaz olacaktır. Kobralar da öyle sallanır, şimşeklerini fırlatır ve yine sallanmaya başlar.
Böylece, Avcı Grubu ortadan yok olduğu zaman, hiçbir şey değişmemiştir hâlâ. Yüzler bile değişmemiştir. Gökyüzü boşalıp da huzur geri gelince, değişirler. Gözcünün şahdamarında ilk kan sızıntısının belirdiği ve sağ motorun kaportasından kızıl ocağın ilk alevi belli belirsiz sızmaya başladığı zaman, avcı, çoktan kararsız bir tanık olmuştur. Zehri yüreğe ulaşıp da yüzün ilk kası gerildiği zaman kobra, kendi içinde kıvrılmıştır artık. Avcı Grubu öldürmez, ölüm saçar. Geçip gidince filizlenir tohumları.
Neye dikkat edelim Binbaşı Alias? Avcılarla karşılaştığımız zaman, karar vermeye fırsatım olmadı. Onların farkına varmayabilirdim. Üzerimden geçmiş olsaydılar bile, oları hiç göremezdim!
Neye dikkat? Gökyüzü bomboş.
Yeryüzü bomboş.
On kilometre uzaktan bakılınca, insan yoktur. İnsanın hareketleri, bu aşamadan okunamaz artık. Uzun odaklı fotoğraf makinelerimizi burada mikroskop olarak kullanıyoruz. Yakalamak için mikroskop gerek, üstelik de insanı değil - bu araçla da görünmez onun varlığının işaretleri yolları, kanalları, konvoyları, mavnaları, insan, bir mikroskop camına tohum atıyor. Buz gibi bir bilginim ben ve onların savaşı, benim için bir laboratuar incelemesidir yalnızca.
"Ateş ediyorlar mı, Dutertre?"
"Sanırım ediyorlar."
Dutertre hiçbir şey bilmiyor bu konuda. Çünkü patlamalar çok uzakta, duman lekeleri de toprakla karışıyor. Böylesi-

ne belirsiz bir atışla bizi düşürmeyi ummaz onlar. Aslında biz, on bin metrede vurulamaz durumdayız. Yerimizi belli etmek ve belki de avı üstümüze çekmek için ateş ediyorlar. Gökyüzünde, görünmez bir toz gibi yitip gitmiş bir av bu.
Yeryüzündekiler, çok yüksekten uçtuğu sırada bir uçağın ardından sürüklediği gelin duvağını andıran beyaz sedef renkli eşarptan fark ederler bizi. Uçağın hızla giderken yaptığı sarsıntı, havadaki su buharını billurlaştırır. Biz de ardımızdan buz iğnelerinden oluşan bir bulut saçarız. Dış koşullar bulutların oluşmasına uygunsa, bıraktığımız bu duman yavaş yavaş şişecek ve kırların üzerinde bir akşam bulutu olacaktır.
Avcıları bize yönelten kılavuzlar ince, uçağın telsizi, parça parça patlamalar, sonra da beyaz eşarbımızın göze çarpan lüksüdür. Oysa biz, yıldızsal bir boşlukta yüzeriz.
Saatte beş yüz elli kilometre hızla gittiğimizi biliyorum...
Ama yine de her şey sakin. Hız, bir yarış alanında fark ediliyor. Burada her şey sonsuzluk içinde yüzüyor. Dünya, saniyede kırk iki kilometre hızla dönmesine karşın, güneşin çevresinde ağır ağır dönüyormuş gibidir. Bu işe, bir yılını verir. Bu evrensel çekimde, bizim da yavaş yavaş peşimizden gelen biri vardır belki. Hava savaşının yoğunluğu mu? Bir katedraldeki toz taneleri kadar! Toz tanesi olarak, ardımızdan birkaç düzine ya da birkaç yüz toz tanesi çekiyoruz belki de. Bütün bu küllerde silkelenen bir halı gibi güneşe doğru yavaşça yükseliyor.
Neye dikkat edelim Binbaşı Alias? Aşağıda, titremeyen saf bir kristalin altında, başka bir çağdan kalma biblolar görüyorum yalnızca. Müze vitrinlerinin üzerine eğiliyorum. Ama önden gelen ışık göz kamaştırıyor. Önümüzde çok uzakta, kuşkusuz Dunkerque ve deniz var. Ama yandan bakınca, fazla bir şey görünmüyor. Güneş, şimdi iyice alçakta ve ben de yansıyan, kocaman bir ovanın üstünde uçuyorum.
"Dutertre, bu pisliğin arasından bir şeyler görüyor musunuz?"
"Düşey yönde evet, Yüzbaşım..."
"Hey nişancı, avcılardan haber yok mu?"
"Haber yok..."

Aslında bizi izleyip izlemediklerini, yerden, arkamızda bizimkine benzer bir deste gelin teli sürüklediğimizi görüp görmediklerini bilmiyorum hiç.
"Gelin teli" beni düşlere daldırıyor. Aklıma ilk geldiğinde çok hoşuma giden bir imge geliyor gözlerimin önüne:
"Çok güzel bir kadın gibi ele geçirilmez olduk, buzdan yıldızlarla süslü giysimizi arkamızdan sürükleyerek, kaderin çizdiği yolda ilerliyoruz..."
"Ayağınızı biraz sola. Basın!"
Gerçek budur. Ama yine uyduruk şiirime dönüyorum:
"Bu dönemeç bir gök dolusu âşığın viraj yapmasına neden olacak..."
Ayak solda.. ayak solda.. bas basabilirsen!
Çok güzel kadın dönemeci ıskalıyor.

"Şarkı söylerseniz... Bayılırsınız... Yüzbaşım."
Şarkı mı söyledim ne?
Zaten Dutertre, tüm hafif müzik isteğimden Vazgeçiriyor beni:
"Fotoğrafları bitirdim nerdeyse. Az sonra Arras yönünde inebilirsiniz."
İnebilirim.. inebilirim.. elbette!
Güzel fırsatları değerlendirmek gerek.
Vay canına! Gaz muslukları da donmuş...

Kendi kendime şöyle diyorum:
"Bu hafta göreve gidenlerin üçte biri döndü. Demek ki savaş tehlikesi çok yoğun. Ama geri dönenler arasındaysak, anlatacak bir şeyimiz olmaz. Eskiden serüvenler yaşadım: Posta seferlerinin kurulması, Sahra'daki ayaklanmalar, Güney Amerika... Ama savaş, gerçek bir serüven değil, yalnızca serüvenin taklididir. Serüven, kurduğu bağların, koyduğu sorunların, yarattığı yeniliklerin zenginliğidir. Yazı tura kadar basit bir oyunu serüvene dönüştürmek için onu, ölüm kalım sorunu haline getirmek yetmez. Savaş, bir serüven değildir. Tifüs gibi bir hastalıktır savaş.
Savaşta yaşadığım tek gerçek serüvenin Orconte'taki odamda yaşadığım serüven olduğunu ileride anlarım belki.

XI

Çok sert geçen 1939 kışında, Grubumun konakladığı Saint-Dizier dolaylarındaki Orconte Köyü'nde, kerpiç duvarlı bir çiftlikte kalıyordum. Geceleri ısı öyle düşüyordu ki toprak testimdeki su buz tutuyordu. Giyinmeden önceki ilk işim de suyumu ısıtmak oluyordu elbet.

Ama bunu yapmam için zevkle top gibi yuvarlandığım sıcak yatağımdan çıkmak gerekiyordu.

Boş ve buz gibi odadaki basit yataktan daha hoş bir şey düşünemiyordum. Zorlu geçen günlerden sonraki dinlenme mutluluğunun tadın çıkarıyordum. Güvencenin de tadını çıkarıyordum burada. Hiçbir tehlike yoktu. Gündüzleri bedenim, yüksekliğin sert koşulları ve keskin mermilerle karşı karşıyaydı. Gün boyunca bedenim, acı yumağına dönüşebilir ve haksızca yırtılabilirdi. Gün boyu benim değildi bedenim. Benim değildi. Kolları, bacakları, ondan alabilirler, kanı çıkarabilirlerdi. Çünkü malınız olmaktan çıkan bedeninizin, parçası dükkânı haline gelmesi bir savaş kuralıdır. Bir mübaşir gelir ve gözlerinizi ister. Siz de görme yetinizi ona bağışlarsınız. Mübaşir, meşalesiyle gelir ve sizden yüzünüzdeki etleri ister. Kurtulmalık olarak ona gülümseme ve insanlara dostluk gösterme yetinizi verdiğinizden, canavar haline gelirsiniz siz de. Böylece gündüz düşmanım olarak bana acı çektiren bu beden, bir inilti fabrikasına dönüşebilen bu beden, o anda dostumdu; daha uysal davranıyordu, kardeşçeydi; yarı uykusunda, çarşafların altında top gibi olmuştu ve bilincimde, yalnız yaşama zevkini, mutluluk mırıltılarını açıyordu. Ama onu yataktan çıkarmam, soğuk suyla yıkamam, tıraş olmam ve düzgün bir kılıkta kurşunlara hedef olması için giydirmem gerekiyordu. Bu yataktan çıkış, ana kucağından, ana memesinden, çocukluk çağında çocuk bedenini seven, okşayan, koruyan ne varsa ondan kopmaya benziyordu.

O zaman, kararımı iyice tarttıktan, olgunlaştırdıktan ve geciktirdikten sonra, dişlerim sıkılı, bir sıçrayışta şömineye doğru atılıyor, bir yığın odunu karıştırıp benzin döküyordum. Odunlar tutuşunca, ikinci kez odayı geçmeyi

başarıyor, yatağıma yeniden gömülüyor ve canım sıcaklığıma kavuşuyordum; battaniyemin altından, pufla yorganımı başıma kadar çekip ocağı gözlüyordum. Önceleri pek tutuşmuyordu; sonra kısa kıvılcımlar tavanı aydınlatıyordu. Sonra orada, şenlik iyice yerleşmeye başlıyordu. Çıtırdamaya, homurdanmaya, şakırdamaya başlıyordu. Bir köy düğününün ziyafet sofrasında, kalabalık içmeye, kafası kızışmaya ve fiske vurup itişmeye başladığı zamanki kadar neşeliydi bu.

Ya da cömert ateşimin beni, canlı, sadık ve görevini iyi yapan becerikli bir çoban köpeği gibi koruduğunu sanıyordum. Ona bakarken, büyük bir sevinç duyuyordum. Tavandaki gölgeler dansı, o sıcak, yaldızlı müziği ve köşelerde artık belirmeye başlayan o ateşten yapılarla şenlik, doruğa ulaştığında; odam, çam sakızıyla karışık o büyülü kokuyla duyduğunda; yine bir sıçrayışta dosttan dosta gidiyor, yatağımdan ateşime koşuyor, kendimi en cömert olanına veriyor ve karnımı mı yoksa yüreğimi mi ısıttığımı bilemiyordum. İki istek arasında kalleşçe, en güçlüsüne, en pırıltılı olanına, mızıkası ve hava fişekleriyle propagandasını en iyi yapana kapılmıştım.

Böylece üç kez, önce ateşi yakmak, yine yatmak ve tohumunu ektiğim ateşin alevinden yararlanmak için üç kez, dişlerim birbirine çarparak, odamın bomboş ve donmuş bozkırlarını aşmış ve kutup seferlerinin ne olduğunu tanımıştım. Çölde, mutlu bir konak yerine doğru yürümüş ve önümde, benim için çoban köpeği dansı yapan bu kocaman ateşle ödüllendirilmiştim.

Bu öyküde hiçbir şey yok. Oysa büyük bir serüvendi o. Odam, bana, başka zaman bu çiftliği turist olarak gezdiğimde göremeyeceğim şeyi, apaçık gösteriyordu. Başka zamanda, o oda, bir yatak, bir su testisi ve kötü bir şömineyle yarı döşenmiş boşluğunu gösterirdi bana. Orada birkaç dakika esnerdim. Birbirinden nasıl ayırt ederdim bu üç ilçeyi, üç uygarlığı, uyku ateş ve çöl uygarlıklarını? Önce anasının memesine asılı, anasının koruduğu bir çocuk bedeni; sonra acı çekmek için yaratılmış bir asker medeni; daha sonra da ateş uygarlığının sağladığı sevinçle zenginleşmiş bir adam bedeni olan o bedenin serüveninin, nasıl farkında olurdum? Kabilenin kutbudur bu ateş; ev

sahibini ve arkadaşlarını onurlandırır. Dostlarını ziyaret ettikleri zaman, şölenini paylaşır, iskemlelerini, onun iskemlesinin çevresine çekerek, günün sorunlarından, sıkıntılarından, angaryalarından söz ederler ve ellerini ovuşturup pipolarını doldurarak: "Ateş, ne de olsa insana zevk veriyor!" derler.
Ama dostluğa inandıracak ateş yok artık. Serüvene inandıracak buz gibi oda da yok. Düşümden uyanıyorum. Her yer bomboş. Yaşlılığın sonu var yalnız. Bir ses, boş dileğinde direnen Dutertre'in sesi var yalnızca:
"Biraz sola basın ayağınızı, Yüzbaşım..."

XII

Mesleğimi tam anlamıyla yapıyorum. Yine de yenilgiye uğramış bir takımım. Bozgunun içine dalıyorum. Her yanımdan yenilgi akıyor ve elimde bile onun belirtisi var.
Gaz muslukları donmuş. Tam hızla döndürmek zorundayım. İki demir çubuğum, beni içinden çıkılmaz sorunlara boğuyor.
Kullandığım uçakta, Pervanelerin dönüş hızının sınırı çok alçak. Tam gazla inişe geçecek olursam, saatte sekiz yüz kilometreden aşağı düşemem; bu hızla da motorlarım tutuşabilir. Motor sıkışması da kopma tehlikesine yol açar,
Gerekirse, bağlantıları kesebilirim. Ama o zaman da büsbütün bozulur motor. Bir bozukluk da görevimin başarısız olmasına, uçağın kesinlikle yitirilmesine neden olur. Her havaalanı, saatte sekiz yüz kilometre hızla yere değecek olan bir uçağın inişine uygun değildir.
Bu yüzden muslukları oynatabilmem gerekiyor. İlk denemenin sonunda, soldakinin üstesinden geliyorum. Ama sağdaki hâlâ direniyor.
Daha önce kımıldattığım soldaki motorun hızını azaltırsam, iniş hızımı normale getirebilirim. Ama sol motorun hızını düşürürsem, sağ motorun yana çekişini denkleştirmem gerekecek; yoksa uçak, sola doğru kendi çevresinde döner büyük bir olasılıkla. Bu dönüşe kesinlikle direnmem gerekecek. Ama ne var ki bu manevranın bağlı olduğu ayak komutu da donmuş durumda. Bu ise hiçbir eşitleme-

ye girememem demektir. Sol motorun hızını azaltırsam, tepetaklak aşağı inerim.
Bu yüzden de inerken kopma tehlikesinin başladığı sınırı aşmaktan başka çarem yok. Uç bin beş yüz devir: Kopma tehlikesi demektir.
Bütün bunlar saçma. Hiçbir şey yerli yerinde değil.
Dünyamız, birbirine uymayan çarklardan yapılmış. Bunun nedeni malzeme değil saatçidir. Saatçi eksikliği var.

Dokuz aylık savaştan sonra, makineli tüfeklerimizi ve komut araçlarımızı, bağlı oldukları sanayi dalıyla yüksek hava ikliminde çalışır duruma getirmelerini başaramadık henüz. Asıl engel, insanların beceriksizliği değil. İnsanlar çoğunlukla dürüst ve çalışkandır. Başarısızlıkları, hemen hemen her zaman çaresizliklerinin nedeni değil, sonucudur.
Çaresizlik, tümümüzün üstüne bir yazgı gibi çökmüştür. Tanklara karşı süngülerle çıkarılan piyade erlerinin üzerine çökmüştür. Ona karşı bir oranında savaşan hava takımlarının üstüne çökmüştür. Makinelileri ve kumanda araçlarını düzeltme görevini üstlenmeleri gereken kimselerin bile üstüne çökmüştür.

Bir yönetimin kör kursağında yaşıyoruz. Yönetim, bir makinedir. Bir yönetim geliştikçe, insanın kararını ve isteğini göz ardı eder, dışlar. İnsanın çark rolünü oynadığı kusursuz bir yönetimde, tembellik, namussuzluk, haksızlık egemen olamaz.
Ama makine nasıl önceden kararlaştırılmış bazı hareketleri yönetmek için kurulmuşsa, yönetim de hiçbir şey yaratmaz. Yürütür. Falan suça falan cezaya, falan soruna, falan çözümü uygular. Bir yönetim, yeni sorunları çözmek için kurulmamıştır. Maden levhalara biçim veren bin makineye tahta parçalan sokulursa, ondan mobilyalar çıkmaz. Makinenin uyum sağlayabilmesi için bir insana, makineyi değiştirme hakkının verilmesi gerekir. Ama insanın istem ve kararlarının sakıncalarını önlemek için kurulmuş bir yönetimde, çarklar insanın araya girmesine razı gelmez. Saatçiyi kabullenemezler.

Kasım ayından bu yana 2/33 Grubundayım. Gelir gelmez, arkadaşlarım bana:
"Almanya'da, makineli tüfeklerin, komut araçların olmadan dolaşacaksın," diye bildirdiler.
Ardından, beni avutmak için:
"Sakin ol. Bir şey yitirmiş değilsin. Çünkü onları görmeye fırsatımız bile olmadan, avcılar düşürüyorlar bizi," diye eklediler.
Altı ay sonra, Mayıs'ta, makineli tüfekler ve komut araçları hâlâ donmuş durumdadır.

Ülkem kadar eski bir sözü düşünüyorum:
"Fransa'da, her şeyin yitip gittiği sanılırken, bir mucize Fransa'yı kurtarır.
"Nedenini anladım. Öyle zamanlar olmuştur ki her şey yıkılmış, güzel yönetim makineleri, onarılmayacak biçimde bozulmuştur; çaresiz kalınınca, onların yerine sıradan insanlar getirilmiştir. O insanlar da her şeyi kurtarmışlardır.
Bir torpil, Hava Bakanlığı'nı kül haline getirdiği zaman, aceleyle herhangi bir onbaşıyı çağıracaklar ve ona:
"Buz tutan komuta araçlarını çözmekle görevlisin. Bütün yetkileri veriyoruz. Bu işi çözümle. Ama on beş günde çözemezsen, zindana atılacaksın," diyeceklerdir.
Belki o zaman, komuta araçlarının buzları çözülecektir.

Bu kusurlarımıza yüzlerce örnek gösterebilirim. Örneğin, bir Kuzey ilinin savaş salması toplama komisyonları, gebe inekleri de toplamış ve mezbahaları dölüt mezarlığına çevirmişlerdir. Makinenin hiçbir çarkı, savaş salma komisyonunun hiçbir albayı, çarkı başka türlü harekete geçirecek yetenekte değildi. Bir saatte olduğu gibi, tümü de başka bir çarka uymak zorundaydılar. Her türlü karşı çıkış yararsızdı. Bu yüzden bu makine bozulmaya başlayınca, durmadan gebe inekleri kesmeye koyuluyordu. Belki pek kötü bir şey değildi bu. Daha ağır biçimde bozulup albayları kesmeye de başlayabilirdi.

Bu evrensel bozuk düzen, beni kemiklerime kadar umutsuzluğa düşürüyor. Ama motorlarımdan birinin az sonra

patlaması yarar sağlamayacağından, sol manivelaya bir daha yükleniyorum. Sonra vazgeçiyorum. Bu çaba, yüreğimde yeni bir sızıya mal oldu. İnsan elbette on bin metre yükseklikte kültürfizik yapmak için yaratılmamış. Bu sızı, sinsi bir ağrıdır, geceleyin, organlarımızda uyanan garip, yerel bir tür bilinçtir.
Motorlar isterse patlasın. Vız gelir bana. Soluk almaya çalışıyorum. Dalgınlığa düşersem, bir daha soluk alamam sanıyorum. Eskiden, ateşi canlandırmak için kullanılan körükler geliyor aklıma. Ateşimi canlandırıyorum. İlle de "tutsun" isterdim.
Onarılmaz bir şeyler mi bozdum? On bin metrede yapılan sertçe bir hareket, yürek kaslarında bir yırtılmaya yol açabilir. Yürek çok naziktir. Uzun süre işe yaraması gerekir. Böylesine kaba işler için onu tehlikeye atmak saçma. Bir elmayı pişirmek için elmasları yakmaya benzer bu iş.

XIII

Kuzeyin tüm köyleri yakılıyor da onların yok oluşuyla, Alman ilerleyişinde yarım günlük bir gecikme sağlanamıyordu sanki. Oysa bütün o köyleri, o eski evleri, taşıdıkları pek çok anıyla, meşeden yapılmış o cilalı, güzel parkeleriyle, bugüne dek bozulmayan pencere dantelleriyle, Dunkerque'den Alsace'a kadar küme küme olmuş o köylerin yandığını görüyorum.
On bin metreden bakılınca, yanmak, çok büyük bir laftır, çünkü köylerin üstünde de ormanların üstünde olduğu gibi kımıldamayan bir duman, bir tür beyazımsı pelte görülür. Yangın, gizli bir sindirimden başka bir şey değildir. On bin metre yüksekte hareket olmadığından, zaman yavaşlamış gibidir. Çatırdayan alevler, patlayan kalaslar, kara duman burgaçları kalmamıştır. Amberin içinde donmuş gibi duran o griye çalan sütten başka bir şey yoktur.
Bu orman iyileşecek mi? Bu köy iyileşecek mi? Bulunduğum yerden bakılınca, ateş, bir hastalık ağırlığıyla kemirmekte.
Burada da söylenecek çok şey vardır:
"Köyden tasarruf yapamayız."

Bu sözü işittim. Gerekliydi bu söz de. Bir köy, savaş sırasında, bir gelenek yumağı değildir. Düşmanın elinde, bir fare yuvasından başka bir şey değildir köy. Her şey anlamını yitirir. Üç yüz yıllık ağaçlar eski aile evinizi gölgeliyordu. Ama şimdi, yirmi yaşındaki bir teğmenin atış alanını daraltıyorlar. Bu yüzden de on beş kişilik bir manga yollayıp zamanın eseri olan evinizi yerle bir eder. On dakika sürecek bir iş için üç yüz yıllık sabır ve güneşle, üç yüz yıllık aile dinine, parkın gölgesinde yapılan nişan törenlerine kıymaktır bu. Siz ona:
"Ağaçlarım!" dersiniz.
Sizi dinlemez o, savaş yapar. Haklıdır.
Ama işte savaşçılık oynamak için parklar yolunduğu takımlar feda edildiği, tanklara karşı piyadelerle saldırıldığı gibi bu köyleri de yakıyorlar şimdi. Tanımlanmaz bir huzursuzluk sürmektedir. Çünkü hiçbir şey, hiçbir şeye yaramamaktadır.
Düşman, bir gerçeği anlamış, ondan yararlanıyor. İnsanlar, yeryüzünün sonsuzluğunda pek az yer kaplar. Aralıksız bir duvar oluşturmak için yüz milyon asker gerekmektedir. Demek ki kuvvetler arasında delikler var. Kuvvetlerin hareketi, sözde bu delikler kapanıyor; ama zırhlı araç açısından, az motorlu bir ordu hareketsiz sayılır. Delikler, gerçekten açıklıklar oluşturur. Buradan da, kullanılacak yöntemin kuralı ortaya çıkar:
"Zırhlı birlik su gibi hareket etmelidir. Düşmanın çeperine hafifçe basmalı ve yalnızca direnç görmediği yerde ilerlemelidir.
"Tanklar da çepere basar yalnız. Her yerde delikler olduğundan, her zaman geçerler.
Karşılarına çıkacak tank olmadığı için rahatça dolaşan düşman tanklarının bu saldırıları, bölgesel kurmayları tutsak etmek, telefon hatlarını kesmek, köyleri ateşe vermek gibi önemsiz görünen yıkımlar yaptıkları halde, onarılmaz sonuçlara yol açmaktadırlar. Organizmayı değil de sinirlerini ve boğumlarını yok eden kimyasal etken rolü oynarlar. Yıldırım hızıyla taradıkları bölgede herhangi bir ordu, aşağı yukarı dokunulmamış gibi görünse bile, ordu olmaktan çıkmıştır. Bağımsız kırıntılara dönüşmüştür. Eskiden bir organizmanın bulunduğu yerde, bağları kop-

muş bir organlar topluluğu kalmıştır yalnızca. Bu kıvrıntılar arasında da adamlar çok dövüşçü olsa bile düşman, dilediği gibi ilerler. Çünkü yalnızca bir asker topluluğu olduğu anda, etken olmaktan çıkar bir ordu.
Bir araç on beş günde yapılamaz. Giderek silahlanma yarışı bizi ancak yenilgiye götürebilirdi. Seksen milyon sanayiciye karşı, kırk milyon köylüydük biz!
Üç düşmana, bir adamla karşı koyuyoruz. On ya da yirmi uçağa karşı bir uçak, Dunkerque'den beri de yüz tanka karşı bir tank. Geçmiş üzerine kafa yoracak zamanımız yok. Şu anı yaşıyoruz. Bugün böyle işte! Hiçbir zaman hiçbir yerde, hiçbir özveri Alman ilerleyişini yavaşlatamaz. Bu yüzden sivil ve askeri kademelerin tümünde, en yükseğinden en alçağına lehimcisinden bakanına, erinden generaline kadar, herkeste, bir tür vicdan azabı sezilmektedir, dile getirilmeyen ya da dile getirmekten çekinilen bir vicdan azabı. Özveri, yalnızca taklit ya da intiharsa, tüm büyüklüğünü yitirir. İnsanın kendini feda etmesi güzel bir şeydir. Başkaları kurtulsun diye birileri ölür. Yangında, ateşin de payı verilmelidir. Siperlerle pekiştirilmiş bir ordugâhta, kurtarıcılar gelmeye zaman bulsunlar diye, ölünceye dek savaşılır. Evet ama ne yapılırsa yapılsın, ateş her yeri sarar. Arkasına sığınacağı siperle çevrili ordugâh yoktur. Kurtarıcıların gelme umudu da yoktur hiç. Uğruna savaştığımız, uğruna savaştığımızı öne sürdüğümüz kimselerin öldürülmesine yol açıyoruz, çünkü kuvvetlerin gerisindeki kentleri yerle bir eden uçak, savaşın yönünü değiştirmiştir.
Daha sonra yabancıların, uçurulmayan birkaç köprü, yanmayan birkaç köy, ölmeyen insanlar yüzünden Fransa'ya sitem ettiklerini duyacağım. Ama beni bunca etkileyen, çok etkileyen, bunun tam tersidir. Bize gözlerimizi, kulaklarımızı kapattıran aşırı iyi niyetimizdir. Apaçık gerçeğe karşı umutsuz savaşımızdır. Hiçbir şeyin hiçbir işe yaramayacağını bildiğimiz halde, oyun oynamak için yine de köprüleri uçuruyoruz. Oyunu oynamak için gerçek köyleri yakıyoruz. İnsanlarımız, oyunu oynamamız yüzünden ölüyorlar.
Unutulur bunlar elbette! Köprüler unutulur, köyler unutulur, insanlar yaşamaya bırakılır. Ama bu bozgunun felake-

ti, yapılan işlerin anlamını ortadan kaldırmaktır. Bir köprüyü uçuran her kimse, bunu tiksinerek yapabilir ancak. O asker düşmanı geciktirmez: Bir köprüyü yıkar ancak. Güzel bir savaş karikatürü yapmak için ülkesini bozmuş olur! Eylemlerin coşkun olması için anlamlarının açıkça belirmesi gerek. Düşmanı küle gömmek için evleri yakmak güzeldir. Ancak yüz altmış tümene dayanan düşman, yangınlarımız ve ölülerimizle alay eder.
Köy yakmanın anlamıyla köyün anlamının birbirini dengelemesi gerekir. Oysa yanmış köyün rolü yalnızca bir rol karikatürüdür.
Ölümün anlamının ölümle eşdeğerde olması gerekir. İnsanlar, iyi mi yoksa kötü mü dövüşüyorlar? Bu sorunun kendisi de anlamsızdır! Bir kasabanın kuramsal olarak savunmasının üç saat süreceğini herkes bilir! Ama insanlara orada dayanma buyruğu verilmiş yine de. Savaşmak için hiçbir araçları olmadığından, düşmandan, köyü yok etmesini kendisi diler, savaş oyununun kurallarına uysun diye. Satranç oyunundaki kibar rakip gibi:
"Şu piyonu almayı unuttun..."
Düşmana meydan okunur şöyle:
"Biz, bu köyün savunucularıyız. Siz saldırıyorsunuz. Haydi bakalım!"
Sorun anlaşıldı. Bir filotillo, topuğuyla ezecek köyü.
"İyi oynadılar!" diyeceğiz biz de.

Kuşkusuz cansız insanlar vardır; ama cansızlık, umutsuzluğun kaba bir biçimidir. Kuşkusuz kaçan insanlar da var. Binbaşı Alias, iki üç kez, tabancasıyla, yolda rastladığı, sorularına düzgün yanıt vermeyen, bitkin insan kalıntılarını tehdit etmiştir. Birinin, felaketin sorumluluğunu yüklenip, onu yok ederek her şeyi kurtarmasını çok ister insan! Kaçan insanlar, kaçıştan sorumludur; çünkü insanlar kaçmasaydı, kaçış olmazdı. O halde, tabanca kaldırılırsa, her şey düzelir. Ama hastalığı yok etmek için hastaları gömmeye benzer bu. Binbaşı Alias da sonunda, tabancasını yine cebine sokuyordu her zaman; Çünkü bu tabanca, güldürücü operalardaki kılıçlar gibi fazla şatafatlı görünüyordu. Alias da bu bitkin askerlerin, yıkımın nedeni değil de sonucu olduğunu çok iyi anlıyordu.

Alias, bu insanların aynı insanlar olduğunu, bugün bile başka yerde ölmeyi göze alanlarla aynı olduğunu çok iyi bilir. On beş günde, yüz elli bini bunu kabul etti. Ama ölmek için kendilerine iyi bir bahane gösterilmesini isteyenler de var.
Bunu dile getirmek çok zordur.
Koşucu, aynı sınıftan koşuculara karşı yaşam koşusuna başlayacaktır. Ama başlar başlamaz, ayağında bir forsa prangası taşıdığını fark eder. Rakipleri kanat kadar hafiftir. Yarışın anlamı kalmaz. Adam vazgeçer:
"Sayılmaz..."
"Hayır! Hayır, sayılır!"
Yarış olmaktan çıkmış bir yarışa, yine de tüm gücüyle katılması için insanı nasıl kandırmalı?
Askerlerin ne düşündüklerini iyi bilir Alias:
"Sayılmaz..." diye düşünür onlar da.
Alias, tabancasını indirir ve başka bir yanıt düşünür:
Bir tek iyi yanıt vardır. Bir tek. Daha iyisini bulan olursa, alnını karışlarım.
"Ölümünüz hiçbir şeyi değiştirmez. Yenilgimiz tamdır. Ama bir bozgunun ölülerle kendini göstermesi gerekir. Yas olmalıdır bu da. Bu rolü oynamak görevinizdir."
"Peki, Binbaşım."
Alias, kaçakları küçümsemez. Yanıtının her zaman yeterli olduğunu çok iyi bilir. Kendisi de kabul eder ölümü. Bütün takımlar kabul eder ölümü. Az önce, biraz örtülü de olsa, bu yanıt bize de yetti:
"Çok sıkıcı. Ama Genelkurmay'dan çok istiyorlar bunu. Çok önem veriyorlar... Böyle bu işler..."
"Peki, Binbaşım."
İşin açıkçası, ölenler, ötekilere güvencelik görevi yapıyorlar.

XIV

Öylesine yaşlandım ki her şeyi geride bıraktım artık. Vitrinimin parlak büyük camına bakıyorum. Altında insanlar var. Bir mikroskop camının üstündeki haşlamlılar gibi. Haşlamlılar familyasının dramlarıyla ilgilenilir mi hiç?

Yüreğimde, bana canlı gibi gelen o sızı olmasa, yaşlı bir zorba gibi belli belirsiz düşlere dalacağım. Bağırıp çağırmak yanlıştı. Avcıları gördüğüm zaman, aşkın iç çekişleri aklıma geldi mi? Sivri eşekarılarını düşündüm. Öyle. Pis şeyler küçücüktü.
O kuyruklu giysi imgesini tiksinmeden nasıl uydurabildim öyle! O kuyruklu giysiyi düşünemezdim; çünkü arkamdaki izi kendim de hiç görmedim! Kutusunun içindeki bir pipo gibi tıkılıp kaldığım o pilot kabininde, arkamdakini görmem olanaksız. Arkama ancak mitralyözcümün gözleriyle bakıyorum. Daha ne istersiniz! İç telefonlar bozuk değilse elbet! Makineli tüfekçim bana hiçbir zaman: "Kuyruklu giysimizi izleyen bize âşık adaylar var!" dememiştir.
Kuşkuculuk ve cambazlıktan başka bir şey yok burada. Kuşkusuz inanmak isterdim, savaşmak isterdim, yenmek isterdim. Ama kendi köylerinizi yakarken, seviyormuş görünmeye, savaşmaya, yenmeye çalışsanız da coşmanız olanaksızdır.
Yaşamak da zor!
İnsan, bir ilişkiler düğümüdür yalnız; ama bağlarım da pek işe yaramıyor işte.

Benim içimde bozuk olan ne var? Alışverişlerin sırrı nedir? Nasıl olur da bana şimdi soyut ve uzak görünen bir şey, başka koşullarda içimi alt üst edebilir? Pasteur olsam, mikropların oyunu bana öyle heyecanlı görünür ki mikroskop camını, balta girmemiş ormandan daha geniş bir bölge sayar ve onun üstüne eğildiğimde, serüvenin en güzel şeklini yaşarım; bunun sırrı nereden geliyor?
Nasıl olur da aşağıda kara bir nokta gibi duran bir insan, evin...
Sonra aklıma bir anı takılıveriyor.

Küçük bir çocukken...
Çocukluğumun epey gerilerine gidiyorum. Herkesin geldiği o geniş bölgedir çocukluk! Nereliyim ben? Çocukluğumdanım. Falanca ülkeden olduğum gibi çocukluk ülkesindenim ben...
Neyse, çocukken bir akşam, çok tuhaf bir deneyim geçirdim.

Beş-altı yaşlarındaydım. Saat sekizdi. Çocukların uyumak zorunda oldukları saat, sekiz. Özellikle kışın, hava kararınca.. Ama beni unutmuşlardı nedense.
O büyük köy evinin zemin katında, bana uçsuz bucaksız gibi görünen bir giriş holü vardı; biz çocukların yemek yediğimiz odaya bakardı burası. Bu holden her zaman korkardım, belki de ortadan sarkan ve geceden hiç farkı olmayan o cılız lamba yüzündendi korkum. Çünkü sessizlikte çıtırdayan ağaç kaplamaları ya da soğuk yüzünden, lambadan çok bir deniz fenerine benzerdi bu lamba. .Işıklı ve sıcak odalardan, bir mağaradan çıkılırmış gibi çıkılırdı, buraya.
Ama o akşam, unutulduğumu anlayınca, şeytana uydum, ayaklarımın ucuna basarak kapı tokmağına ulaştım, onu yavaşça ittim, hole çıktım ve hırsız gibi dünyayı keşfe çıktım.
Tahtaların çatırtısı, göksel bir öfke işareti gibi göründü bana. Yarı karanlıkta, beni kınayan duvarları görüyordum. Daha fazla ilerlemeyi göze alamayıp, zorla bir konsolun üstüne tırmandım ve sırtımı duvara dayayarak, bacaklarım sarkık, yüreğim küt küt vurarak kaldım orada; gemileri batmış, denizin ortasında bir kayaya sığınmış kazazedeler gibiydim.
İşte o anda bir salon kapısı açıldı ve Tanrı'dan korkar gibi korktuğum iki amcam çıktı, kapıyı içerideki gürültüye ve ışıklara kapatarak holde gezinmeye başladı.
Beni görecekler diye ödüm kopuyordu. İçlerinden Hubert, benim gözümde sertliğin simgesiydi. Tanrısal adaletin bir temsilcisi.. Bir çocuğa fiske bile vuramayan bu adam. Her suç işlediğimde, korkunç kaşlarını çatarak bana şöyle derdi: "Bir dahaki Amerika'ya gidişimde, kamçılayan bir makine getireceğim. Amerika'da her şey çok gelişmiştir. Bu yüzden oradaki çocuklar çok usludurlar. Ana babalar da çok rahat ediyorlar bu yüzden..."
Amerika'yı sevmiyordum ben.
Şimdi de bu çok geniş ve buz gibi holde, beni görmeden aşağı yukarı dolaşıyorlardı. Gözlerim kararırarak, soluğum kesilerek onları gözlerimle ve kulaklarımla izliyordum. "Bugünkü günde..." diyorlar ve büyük adam gizleriyle birlikte uzaklaşıyorlardı. İçimden durmadan: "Bugünkü

günde..." diyordum. Sonra sayısız hazineleri bana doğru sürükleyen gelgit gibi geliyorlardı yeniden. "Delilik bu," diyordu biri ötekine, "düpedüz delilik!" Cümleyi, olağanüstü bir şeymiş gibi alıyordum. Bu sözlerin, beş yaşındaki bilincimin üstündeki etkisini denemek için yavaş yavaş yineliyordum: "Delilik bu. Düpedüz delilik!.."
Gelgit, amcaları uzaklaştırıyor sonra yaklaştırıyordu. Yaşamın henüz aydınlanmamış yanlarını bana açan bu olay, bir yıldız düzeniyle bir genel çekim olayı gibi yinelenip duruyordu. Konsolumun üstüne tünemiş, sonsuza dek, çok önemli bir görüşmenin tanığı olmuştum, her şeyi bilen iki amcam, bu görüşmeyle dünyanın yaratılmasına katılıyorlardı. Av, bin yıl daha dayanabilir, iki amcam da, bin yıl boyunca bir saat sarkacının yavaşlığıyla holde gidip gelerek, bu eve sonsuzluk tadı vermeyi sürdürebilirlerdi.

Baktığım bu nokta, benim on kilometre altımdaki bir insan evi kuşkusuz. Ama bana bir şey vermiyor. Ama yine de büyük bir köy evidir ve orada, iki amca gidip gelerek, bir çocuğun bilincinde, denizlerin enginliği kadar masalsı bir şeyler yaratmaktadırlar.
On bin metre yüksekten, bir şehir kadar geniş bir alanı görüyorum; oysa her şey beni boğacak kadar daralıyor. O kara çekirdekte, bana düşen alandan daha dar bir alandayım şimdi.
Enginlik duyusunu yitirdim. Enginliğe karşı körüm. Ama susamış gibiyim ona. Sanki burada, bütün insanların bütün özlemlerine dokunuyor gibiyim.
Bir rastlantı sevgiyi uyandırınca, insanda her şey bu sevgiye göre düzenlenir ve sevgi onda enginlik duyusu yaratır. Sahra'da yaşarken, geceleri ateşimizin çevresine gelen Araplar, bize, uzaklardaki tehlikeyi haber verdikleri zaman, çöl düğümlenir ve bir anlam kazanırdı. Bu haberciler kendi enginliklerini yaratmışlardı. Güzel olunca, müzik de öyledir. Anılar uyandıran ve düğümleyen bir eski dolabın kokusu da öyledir. Dokunaklı olma, enginlik duygusudur.
Ama insanla ilgili bir şeyin sayılamayacağını, ölçülemeyeceğini biliyorum. Gerçek enginlik gözle değil akılla kavranır ancak. Dil kadar değerlidir; çünkü nesneleri bağlayan dildir.

Bundan böyle bir uygarlığın ne olduğunu daha iyi anladım sanıyorum. Uygarlık, inançlar, töreler ve bilgiler mirasıdır; bunlar, yüzyıllar boyunca yavaş yavaş kazanılır ve değerleri mantık ölçüsüne vurulmasa bile, insana enginlikler açtıkları için bir yere çıkan yollar gibi kendi içlerinde bir değer taşırlar.
Kötü bir edebiyat, bize, insanın kaçma gereksiniminden söz etmiştir. Evet, insan, enginliği aramak için yola çıkar. Ama enginlik bulunmaz. Yaratılır o. Kaçış, insanı hiçbir yere götürmez.
İnsan, insan olduğunu hissetmek için koşular koşmak, korolarda şarkı söylemek ya da savaşmak ihtiyacı duyduğu zaman, başkalarına ve dünyaya bağlanmak için bağlar yaratır kendine.
Ama çok cılızdır bu bağlar! Eğer bir uygarlık güçlüyse, insan kımıldamasa da onun içini doldurur.
Falan sessiz kentte, yağmurlu bir günün sıkıcılığında, penceresinin önünde düşünen yalnız, sakat bir kız görüyorum. Kimdir o? Ona ne olmuştur? Ben bu küçük kentin uygarlığını, bu kızın varlığının yoğunluğuyla ölçerim. Yerimizden kımıldamaz olunca, ne değerimiz olur ki?
Dua eden Dominiken Papazı'nda yoğun bir varlık bulunur. Bu adam, başı eğik ve hareketsiz olduğu zaman, her zamankinden daha insandır, Mikroskobunun üzerinde soluğunu tutan Pasteur'de yoğun bir varlık sezilir. Pasteur, gözlem yaparken, her zamankinden daha insandır. O anda ilerler. O anda acele eder. Kımıldamadığı halde dev adımlarla yürür ve enginliği keşfeder. Taslağının önünde sessiz ve kımıltısız duran Cézanne da çok değerli bir varlıktır. Susup düşündüğü kadarki kadar insan olmamıştır hiçbir zaman. O zaman tuvali, denizden daha engin gelir ona.
Çocukluk evinin verdiği enginlik, Orconte'taki odamın bana sağladığı enginlik, mikroskobundaki alanın Pasteur'e sağladığı enginlik, şiirin sağladığı enginlik, bunlar öylesine nazik ve güzeldir ki yalnızca uygarlık dağıtabilir. Çünkü

Her şey şu anda karmakarışıkken, dilimin anlamını nasıl dirilteyim? Parktaki ağaçlar hem bir soyun çeşitli kuşaklarına bir gemidir, hem de topçuyu görevinden alıkoyan bir perde. Şu anda kentlere baskı yapan bombardıman uçak-

ları, tüm bir ulusu kahve telvesi gibi yollara dökmekte.. Fransa şu anda, çiğnenmiş bir karınca yuvası gibi karışıklık içinde. Gözle görülen bir düşmana karşı değil de donan konut araçlarına, sıkışan musluklara ve laçka olmuş vidalara karşı savaşılıyor şu anda...

"İnebilirsiniz!"
İnebilirmişim. İneceğim. Alçaktan. Arras'ın üstüne gideceğim. Ardımda bana yardım edecek bin yıllık uygarlık var. Ama o da yardım etmiyor bana. Ödül almanın zamanı değil galiba.
Saatte sekiz yüz kilometre hız ve dakikada üç bin beş yüz otuz turla alçalıyorum.
Aşırı derecede kırmızı bir kutup güneşinden, dönerek ayrıldım. Önümde, beş altı kilometre kadar altımda, önü dümdüz bir buzul bulutu görüyorum. Fransa'nın büyük bir parçası, bulutların gölgelerinde gömülüdür. Arras da bu gölgelerin içinde. Bulutun altında her şeyin karaya çaldığını düşünüyorum, içinde savaşın kaynadığı kocaman bir çorba çanağının karnıdır burası. Tıkalı yollar, yangınlar, dağılmış araçlar, yerle bir olmuş köyler, keşmekeş. Büyük bir keşmekeş.. Anlamsızın içinde bulutlarının altında, taşların altındaki böcekler gibi kıpırdaşıyorlar.
Bu iniş bir yıkıma benziyor. Onların çamurlarında bata çıka yürümemiz gerekecek. Bir tür partal barbarlığa geri dönüyoruz. Aşağıda her şey çürümekte! Uzun süre mercanlar ve palmiyeler ülkesinin bolluğu içinde yaşadıktan sonra, varlığını da yitirip yurda dönen serüven tutkunlarına benziyoruz; serüven tutkunları, doğuştan yoksulluklar içinde, eli sıkı bir ailenin karavana yemeklerini, iç kavgalarının burukluğunu, alacaklıları, para sıkıntısından kaynaklanan utanma duygusunu, boş umutlarını, utanç verici göçleri, otelcilerin horlamalarını, yoksulluğu ve hastanenin ölüm kokusunu paylaşmaya gelirler..
Burada, en azından temizdir ölüm! Buzdan ve ateşten bir ölüm.. Güneşten, gökten, buzdan ve ateşten.. Ama orada, aşağıda balçık içinde sindirilme var!

XV

"Güneye sapın Yüzbaşım. Bu yükseltide, Fransız toprakları üstüne inersek, daha iyi olur!"
Artık görebildiğim şu karayollarına bakınca, barışın ne olduğunu anlıyorum. Barışta, her şey kendi içine kapanmıştır güzelce. Akşam, köyde köylüler evlerine dönerler. Tohumlar ambarlara girer. Katlanmış çamaşırlar dolaplara dizilir. Barış saatlerinde, insan her şeyi nerede bulacağını bilir. Her dosta nerede ulaşacağını bilir. Gece nerede uyuyacağını da bilir. Ah! Ama kanaviçe sökülünce, insanın dünyada yeri kalmayınca, sevdiğini nerede bulacağını bilmeyince, denize açılan koca, eve dönmeyince, barış ölür.
Barış, nesnelerin tümü anlam ve yerlerini aldıkları zaman nesnelerin arasında görünen bir yüzün okunuşudur. Topraktaki filizlerin tümü bir ağaç içinde birbirlerine bağlandıkları gibi nesneler de kendilerinden daha büyük bir bütünün birer parçası oldukları zaman.
Oysa savaş var.

Akmakla bitmeyen sonu belirsiz bir şurubun kapkara yollarının üzerinden uçuyorum. Söylendiğine göre, halk boşaltılıyormuş. Artık doğru değil bu. Kendiliğinden boşalıyor bölgeler. Bu göç delice bir salgın. Nereye gidiyor bu serseriler? Güneye doğru yürüyorlar, sanki orada konutlar ve yiyecek varmış gibi; sanki orada onları karşılayacak sevgi varmış gibi. Ama güneyde yalnızca tıklım tıklım dolu kentler vardır; orada hangarlarda yatar insanlar, yiyecekleri de tükenmiştir; orada eli açık insanlar da, hiçbir mantığa sığmayan bu göç bir çamur gibi onları boğacağından, zamanla saldırganlaşır. Bir tek il, tüm Fransa'yı ne barındırabilir ne de besleyebilir!
Nereye gidiyorlar? Kendileri de bilmiyor! Hayali konaklara doğru yürürler; çünkü bu kervan bir vahaya varır varmaz, burası vaha olmaktan çıkıverir. Her vaha çatlar ve kervana dökülür. Kervan, hâlâ yaşıyor gibi görünen gerçek bir köye varırsa, daha ilk geceden, köyün tüm özünü sömürür. Kurtların bir kemiği temizlediği gibi temizler o köyü.
Düşman, göçten daha hızlı ilerler. Zırhlı arabaları, bazı noktalarda ırmağı geçer o zaman sel de şişip başka yöne

akmaya başlar. Bu keşmekeşe batmış, çıkmaya çalışan Alman tümenleri de vardır. O zaman da şaşılacak bir çelişkiyle az önce öldüren adamların, şimdi su verdikleri görülür.
Geri çekilme sırasında, art arda on kadar köyde konakladık. Bu köylerden ağır ağır geçen yüklü topluluğa karıştık:
"Nereye gidiyorsunuz?"
"Bilmiyoruz."
Hiçbir şey bilmiyorlardı. Kimse bir şey bilmiyordu. Gidiyorlardı. Kullanılabilecek hiç sığınak kalmamıştı artık. Ama yine de bırakıp gidiyorlardı. Kuzeyde, bir karınca yuvasına şiddetli bir tekme atılmıştı ve karıncalar kaçışıyorlardı. Hamaratça. Telaş etmeden. Umutsuz. Umuda kapılmadan. Görev yapar gibi.
"Size gitmek için kim buyruk verdi?"
Buyruk veren hep belediye başkanı, öğretmen ya da başkan yardımcısıydı. Buyruk sözü, bir sabah saat üçte, köyü karıştırmıştı.
"Göçüyoruz."
Bekliyorlardı bunu. On beş gündür, başka göçleri gördüklerinden bu yana, evlerinin uzun zaman dayanamayacağını anlamışlardı. Oysa insan, çoktan göçebelikten çıkmıştı. Kendine, yüzyıllarca dayanacak köyler kuruyordu. Torunlarının torunlarına yarayacak mobilyaları cilalıyordu. Aile ocağı, insanı doğar doğmaz kucaklıyor ve ölüme dek götürüyor, sonra da sağlam bir gemi gibi oğlunu da karşı kıyıya geçiriyordu. Ama artık oturmak yok! Nedenini bilmeden çekip gidiyorlardı!

XVI

Yol konusunda deneyimimiz çok fazla! Zaman zaman Alsace, Belçika, Hollanda, Fransa'nın kuzeyinde ve denizin üstünde aynı sabah, keşif yapmakla görevlendiriliyorduk. Ama sorunlarımızın büyük bir bölümü karayla ilgiliydi ve ufkumuz çoğu kez bir dörtyol ağzındaki tıkanıklıkla daralıyordu. Böylece üç gün kadar önce, Dutertre ve ben, kaldığımız köyün çöktüğünü gördük.
Bu yapışkan anıdan hiç kurtulamayacağım kuşkusuz. Dutertre ile ben, sabahın altısında evimizden çıkarken, anla-

tılmaz bir düzensizlikle karşılaştık. Tüm garajlar, tüm hangarlar, tüm ambarlar, dar sokaklara, birbiriyle ilgisi olmayan bütün taşıtları, yeni arabaları, elli yıldır toz içinde unutulmuş eski arabaları, kamyonları omnibüsleri, yük arabalarını döktüler. İnsan panayırda arasa, yaylı yolcu arabaları da bulurdu. Çarktan çıkmış tüm sandıklar yeniden ortaya çıkarılmıştı. Evin değerli eşyaları yerleştiriliyordu içine. Yer yer patlamış çarşafların içinde karmakarışık durumda, arabalarla taşınıyordu. Bir şeye benzemiyorlardı artık.

Evin yüzünü onlar güldürüyordu. Özel bir dinin törenlerinde kullanılan eşyalardı bunlar. Her biri yerli yerindeyken, alışkanlıkların gerektirdiği, anıların güzelleştirdiği bu eşyalar, içinde yaşanılan bir yurt yarattıkları ölçüde değerliydiler. Oysa kendi kendilerine bir değerleri oldukları sanıldığı için şöminelerinden, masalarından, duvarlarından koparılıp üst üste yığılan bu eşyalar, eskiliklerini açığa vuran bit pazarı eşyaları oluverirlerdi. Kutsal kalıntılar yığılınca, yürekleri burkarlar!

Önümüzde bir şeyler parçalanıyor.

"Çıldırmışsınız, burada! Neler oluyor?"

Girdiğimiz kahvenin sahibesi omuzlarını silkiyor:

"Göçüyoruz."

"Neden?"

"Kim bilir! Belediye Başkanı öyle dedi."

Kadın telaş içinde.. Merdivende kayboluyor. Dutertre'le ben, sokağa bakıyoruz. Kamyonların, otomobillerin, el arabalarının, sıralı arabaların üstünde çocuklar, şilteler, mutfak eşyaları karmakarışık yığılı.

Özellikle eski otomobiller yürekler acısı. Bir yük arabasının okları arasında dimdik duran at sağlam görünüyor. Bir at, yedek parça istemez. Üç çiviyle, bir yük arabasını onarıyorlar. Ama ya mekanik bir çağın bütün kalıntılarını ne yapsınlar! Bu piston, supap, manyeto ve çark yığınları ne zamana kadar çalışacak?

"Yüzbaşım. Bana yardım eder misiniz?"

"Elbette. Ne için?"

"Otomobilimi ambardan çıkarmak için..."

Kadına şaşkınlıkla bakıyorum.

"Siz..Kullanmasını bilmiyor musunuz?"

"Eh, yolda gider..O kadar zor olmaz..."
Kendisi, görümcesi ve yedi çocuğu var yanında.
Yolda! Yolda, günde yirmi kilometre gidecekler ve iki yüz metrede bir konaklayacaklar! Her iki yüz metrede fren yapması, durması, debriyaja basması, gaza basması, vites değiştirmesi gerekecek bu karmakarışık yol tıkanıklığında. Her şeyi kırıp dökecek! Benzin tükenecek! Yağ! Unutursa, suyu da biter:
"Suya dikkat! Radyatörünüz sepet gibi akıyor."
"Ya.. Araba yeni değil ki..."
"Bir hafta yol almanız gerekecek. Nasıl yapacaksınız?"
"Bilmem..."
On kilometre gitmeden, üç arabaya çarpacak, debriyajını sıkıştıracak, lastiklerini patlatacaktır. O zaman da görümce ve yedi çocuk ağlamaya başlayacak. O zaman kendisi, görümcesi ve yedi çocuk, kendi güçlerini aşan sorunlarla karşılaştıklarından, bir karar almaktan vazgeçerek yol kıyısına oturup bir arabanın geçmesini bekleyecekler. Ama ya çobanlar...
Şaşılacak kadar az çoban var!
Dutertre ve ben, koyunların girişkenliğine tanık oluyoruz. Bu koyunlar, korkunç bir mekanik taşıt gürültüsü içinde ilerliyorlar. Üç bin piston. Altı bin supap. Tüm bu araçlar gıcırdıyor, sürtünüyor ve çarpıyor. Birkaç radyatörde su kaynıyor. Bu hüküm giymiş kervan, hamaratça koyuluyor yola, işte böyle! Yedek parçası, lastikleri, benzini, makinisti olmayan bu kervan.. Ne çılgınlık!
"Evinizde kalamaz mısınız?"
"Ah, evimizde kalmayı çok isterdik ama!"
"Peki neden gidiyorsunuz?"
"Bize böyle dediler..."
"Kim dedi?"
"Belediye Başkanı..."
Hep Belediye Başkanı!
"Elbette. Evimizde kalmayı biz de isterdik hep..."
Doğru. Burada bir panik havası esmiyor, kör bir angaryaya uyuyoruz. Dutertre ve ben, bundan yararlanıp birkaçını uyarıyoruz:
"Bütün bunları boşaltsanız daha iyi edersiniz. Hiç olmazsa, çeşmenizden su içmiş olursunuz..."

"İyi olacağından eminiz!"
"Ama siz bilirsiniz!"
Oyunu biz kazandık. Bir grup oluştu. Sözümüzü dinliyorlar. Onaylarcasına baş sallıyorlar.
"...Yüzbaşı çok haklı!"
Yerime çıraklar geçiyor. Benden daha coşkulu çıkan bir karayolu çavuşunu kandırdım:
"Hep söyledim! bir kez yola çıkınca, taş otlayacağız."
Tartışıyorlar. Anlaşıyorlar sonunda. Kalacaklar. Birkaçı, ötekileri kandırmaya gidiyor. Ama küskün dönüyorlar geri.
"Olmaz. Biz de gitmek zorundayız."
"Neden?"
"Fırıncı gitmiş. Ekmeği kim yapacak?"
Köy sapıtmış çoktan. Şurasından burasından çatlamış. Her şey aynı delikten akacak. Durum umutsuz.
Dutertre'in bir fikri var:
"İşin acıklı yanı, insanları savaşın anormalliğine inandırmaları. Eskiden evlerinde kalırlardı. Savaşla yaşam, birbirine karışırdı..."
Kahveci kadın yine geliyor. Bir çuval sürüklüyor ardından.
"Üç çeyrek sonra uçacağız. Biraz kahveniz var mı acaba?"
"Ah, zavallı çocuklarım..."
Gözlerini siliyor. Yo, bizim için gözyaşı dökmüyor. Kendisi için de dökmüyor. Bitkinlikten ağlıyor. Her kilometrede biraz daha dağılan bir kervanda kendisinin de yok olacağını hissediyor.
Daha ötede, kırların tehlikesi altında, zaman zaman alçaktan uçan düşman avcıları, bu içler acısı sürüyü makineli tüfek yağmuruna tutacak. Ama işin en şaşırtıcı yanı, düşmanın genellikle üstelememesidir. Birkaç araba tutuşur, ama fazla değil. Ölü az olur. Bir tür lüks, bir tür uyarıdır bu. Ya da sürüyü yavaşlatmak için bir çoban köpeğinin hayvanların baldırlarını ısırması gibi bir şey. Burada, amaç kargaşa yaratmaktır. Peki ama neden bu, hemen hemen hiç etkisi olmayan geçici, yöresel davranışlar; Kervanı dağıtmak için fazla çaba harcamıyor. Oysa kervan, dağılmak için ona gerek duymuyor. Makine kendiliğinden bozuluyor. Makine, bol zamanı olan, barış içindeki yaygın bir toplum için tasarlanmıştır. Makine, insan onu onar-

mak, ayarlamak, yağlamak için başından ayrılınca, baş döndürücü bir hızla eskir. Bu arabalar, bu akşam bin yıl daha yaşlı gibi görünecek.
Makinenin can çekişmesine tanık oluyorum sanki.
Falanca, bir kral görkemiyle atını kırbaçlıyor. Tahta oturur gibi kurulmuş iskemlesine. Biraz da içmiş olduğunu sanıyorum:
"Memnun görünüyorsunuz!"
"Dünyanın sonu geldi!"
Tüm bu işçilerin, belli görevleri, çok çeşitli, çok değerli özellikleri olan bütün bu küçük insanların, bu akşam bir yığın asalak ve zararlı haline geleceklerini düşününce, içim daralıyor.
Tarlalara yayılıp onları kemirecekler.
"Sizi kim besleyecek?"
"Bilmiyoruz..."
Günde beş ile yirmi kilometre hızla ilerleyen bu milyonlarca göçmeni nasıl beslemeli? Yiyecek sağlansa bile, bunu onlara ulaştırmak olanaksız!
Bu insan ve hurda karışımı bana Libya çölünü anımsatıyor, Prévôt ile ben, çölde, yaşanmaz bir çevrede, güneşte parlayan kara kayalıkların arasında, bir demir kabukla çevrili görünüm içinde yaşıyorduk...
Bu görünüme umutsuzca bakıyorum: Asfaltın üstüne çöken bir çekirge sürüsü uzun zaman yaşayabilir mi?
"Peki su içmek için yağmurun yağmasını mı bekleyeceksiniz?"
"Bilmiyoruz..."
Köyleri, on gündür, durmadan Kuzey'den akın eden göçmen sürülerine geçit vermişti. On gün boyunca, bitmek bilmeyen bu göçe tanık oldular. Sıra onlara gelmişti. Kalabalık içinde yerlerini alıyorlar. Hem de güvenceleri olmadan:
"Ben, evimde ölmek isterdim."
"Tümümüz evlerimizde ölmek isterdik."
Doğru söylüyorlar. Kimse gitmek istemezse, köy, kumdan yapılmış bir şato gibi tümüyle çöker.
Fransa'nın yiyecek stokları olsaydı, yolların tıkanıklığı bu yiyeceklerin yerine ulaştırılmasına kökten engel olurdu. Gerektiğinde, yolda bozulmuş duran ya da birbirine gir-

miş bu otomobiller, dört yol ağızlarının çözülmez düğümleri bir yana, zorla akıntıya kapılıp gidebilirdi; ama akıntının üstesinden nasıl gelinirdi?
"Hiç stok yok," dedi bana Dutertre, "sorun kalmıyor..."
Dünden beri dolaşan söylentiye göre, hükümet, köylerin göçünü yasaklamış. Ama buyruklar ulaşamıyor. Tanrı bilir nasıl olduğunu, çünkü yollarda ulaşım diye bir şey kalmadı. Telefon hatlarına gelince, onlar da ya aşırı yüklü, ya kesik, ya da kuşkulu. Artık buyruk vermek söz konusu da değil. Ahlakı yenileştirme sırası geldi. Kadınlar ve çocukların savaş dışı bırakılmaları gerektiğini bin yıldır öğretiyorlar erkeklere. Savaş, erkekleri ilgilendirir. Belediye Başkanları da öğretmenler de, yardımcılar da iyi bilirler bu yasayı. Birden göçü yasaklama buyruğu alıverirler; yani kadınları ve çocukları bombardıman altında zorla bıraktırma buyruğunu. Vicdanlarını bu yeni zamana uydurmaları bir ayı alır. Düşünce sistemi birden yıkılamaz. Oysa düşman ilerlemektedir. Bu yüzden, Belediye Başkanları, yardımcıları ve öğretmenler halkı anayola bırakıverirler. Ne yapmak gerek? Gerçek neresidir? Bu çobansız koyunlar nereye gider?
"Bir doktor yok mu burada?"
"Siz köyden değil misiniz?"
"Hayır. Biz Kuzey'den geliyoruz."
"Ne yapacaksınız doktoru?"
"Karım arabada doğuracak da..."
Mutfak gereçleri arasında, bu evrensel demir yığınının içinde, diken üstünde gibi sanki..
"Önceden önlem alamaz mıydınız?"
"Dört gündür yoldayız."
Çünkü yol, buyurgan bir ırmak gibidir. Nerede durursun? Birbiri ardına sürüklediği köyler, kendiliğinden boşalıyor, genel lağıma dökülme sırası gelmiş gibi.
"Hayır, doktor yok. Grubun doktoru da yirmi kilometre ötede."
"Ya, peki!"
Adam yüzünü siliyor. Her şey yıkık dökük! Karısı yol ortasında, mutfak gereçleri arasında doğuruyor. Bunda acımasızlık yok ki. Her şeyden önce korkunç derecede insanlık dışı bir şey.. Kimse halinden yakınmıyor, yakınmanın

hiçbir anlamı yok. Karısı ölecek ama yakınmıyor o. Bu işler böyle. Kötü bir düştür görülen.
"Hiç olmazsa bir yerlerde dursaydık..."
Bir yerlerde gerçek bir köy, gerçek bir han, gerçek bir hastane bulmak... Ama hastaneler de boşaltılıyor. Tanrı bilir neden! Oyunun kuralı böyle..
Yeni kurallar yaratmaya zaman yok. Bir yerlerde gerçek bir ölüm bulmak! Ama artık gerçek ölüm bile yok. Otomobiller gibi bozulan bedenler var.
Her yerde yıpranmış bir acele seziyorum, acele olmaktan çıkmış bir acele. Günde beş kilometre giderek, yüz kilometre hızla tarlaları aşan tanklardan ve saatte altı yüz kilometre hızla gelip saldıran uçaklardan kaçıyorlar. Şişe devrilince, şurup da böyle dökülür. Bu adamın karısı doğuruyor ama önünde sonsuz bir zaman var. Aceledir. Ama artık öyle bile değildir. Acele ile sonsuzluk arasındaki boşlukta, dengede durmaktadır her şey.
Her şey, can çekişen birinin tepkileri gibi yavaşladı. Mezbahanın önünde tepinen yorgun, büyük bir sürü bu. Asfalta bırakılanların sayısı beş milyon mu on milyon mu?
Sonsuzluğun eşiğinde yorgunluk ve sıkıntıdan tepinen bir halk bu!
Gerçekten de sağ kalabilmek için ne yapacaklarını düşünemiyorum. İnsan, ağaç dallarıyla beslenmez. Kendileri de belli belirsiz farkında bunun ama o kadar da korkmuyorlar. Çevrelerinden, işlerinden, güçlerinden edilmiş bu insanlar tüm anlamlarını yitirmiş. Kimlikleri bile eskimiş. Kendilerine benzemiyorlar pek. Varlıkları da pek belli değil. Çektikleri acıları sonradan fark edecekler; ama şimdilik taşıdıkları ağır yükün sırtlarını ezdiğinden, fazla düğümün kopup çarşafların içindekilerin döküldüğünden yürütmek için çok araba ittiklerinden yakınıyorlar özellikle.
Bozgunla ilgili tek söz bile yok. Açıkça belli bu..Yaşamanızın neye bağlı olduğu konusunda yorum yapma ihtiyacı bile duymazsınız. Bozgun belirtisidir bunlar.
Ansızın, bağırsaklarını yitiren bir Fransa'nın dokunaklı görüntüsü canlanıyor önümde. Hemen dikmek gerek. Yitirilecek bir an bile yok: Yoksa ölecekler...

Yine başlıyor. Sudan çıkmış balıklar gibi solukları kesiliyor işte.
"Burada süt yok mu?"
Soruya bak, güler misin ağlar mısın?
"Yavrum dünden beri hiçbir şey içmedi..."
Çok bağıran altı aylık bir bebektir bu. Ama bu bağırtı uzun sürmeyecek: Sudan çıkmış balıklar var ya... Burada hiç süt yok. Yalnız demir hurdalar var burada. Bir yığın yararsız demir hurdası, her kilometrede bozulup, cıvata somunlarını, vidalarının, saç yapraklarını yitiren ve tüm ulusu inanılmaz bir göç halinde yokluğa doğru götüren bir hurda yığını.
Uçakların, birkaç kilometre güneyde yolu makineliyle taradıkları söylentisi yayılıyor. Bombalandığından bile söz ediliyor. Gerçekten de kulakları sağır eden patlamalar duyuyoruz. Söylentiler gerçek galiba.
Oysa kalabalık ürkmüyor bundan. Biraz daha canlanmış gibi geldi bana. Bu somut tehlike, demir yığınına gömülmekten daha iyi görünüyor onlara.

Ya tarihçilerin ileride hazırlayacakları taslaklar! Bu bulamaca bir anlam vermek için ne kulplar uyduracaklardır kim bilir! Bir bakanın sözünü, bir generalin kararını, bir komisyon tartışmasını ele alıp, bu hayaletler gösterisini, sorumluluk ve uzak görüş taşıyan tarihsel konuşmalar haline getireceklerdir. Ne kabullenmeler, ne direnişler, Corneille'vari ne savunmalar, ne alçaklıklar uyduracaklardır kim bilir! Boşaltılmış bir bakanlığın ne olduğunu bilirim ben. Rastlantı sonucu bunlardan birini gezdim. Bir hükümet göç ederse, hükümetlikten çıktığını hemen anladım. Tıpkı bir vücut gibi..
Onu göç ettirmeye başlarsanız; mideyi şuraya, bağırsakları buraya, karaciğeri başka yere alırsanız, bu birlik, bir organizma olmaktan çıkar. Hava Bakanlığında yirmi dakika yaşadım. Bir bakanın, odacı üzerinde etkili olduğunu gördüm! Akıl almaz bir etki. Çünkü bir zil teli, bakanı hâlâ odacıya bağlıyor. Kopmayan bir zil teli. Bakan bir düğmeye basıyor, odacı geliveriyor.
Bir başarıdır bu.
"Arabam," der bakan.

Yetkisi buraya kadardır. Asıl eylemi odacıya yaptırır. Oysa odacı, yeryüzünde bir bakan arabası olup olmadığını bilmez. Hiçbir elektrik teli, odacıyı hiçbir otomobil sürücüsüne bağlamamaktadır. Sürücü, dünyanın bir yerindedir. Yönetenler, savaşı nereden bilsinler? Bağlantılar öylesine olanaksızdır ki biz, şu anda yerini keşfettiğimiz bir zırhlı tümen üstüne bir bombardıman uçuşu yapmaya kalksak, onu yola koymamız sekiz gün sürer. Bir bakan, bağırsakları dışarı çıkmış bir ülkeden ne haber alabilir ki? Haberler, günde yirmi kilometre hızla gider. Telefonlar ya tıkalı ya da bozuktur? Ayrıca da. Varlığın şu andaki yıkımını iletecek kapasitede değildir. Hükümet boşlukta yüzer: Bir kutup boşluğunda. Zaman zaman aceleyle umutsuz çağrılar alır; ama bunlar üç satırlık, soyut şeylerdir. Sorumlular on milyon Fransız'ın açlıktan ölüp ölmediğini nasıl bilsinler? Hem bu on milyonun çağrısı bir cümle tutar. Şunu söylemek için bir cümle gerekir:
"Falancanın evinde saat dörtte buluşalım."
Ya da:
"On milyon insanın öldüğü söyleniyor."
Ya da:
"Blois yanıyor."
Ya da:
"Sürücünüz bulundu."
Aynı düzeydedir bunların tümü de, Birden. On milyon insan. Araba. Doğu Ordusu. Batı Uygarlığı. Sürücü bulundu. İngiltere. Ekmek. Saat kaç?
Size beş harf veriyorum. İncil'in beş harfidir bunlar. Bunlarla İncil'i yeniden kurun bana!
Tarihçiler gerçeği unutacaklar. Gizli bağlarla tutarlı bir evrene bağlı, düşünen insanlar uyduracaklar. İyinin güçleriyle kötünün güçleri arasında ayırım yapacaklar. Kahramanlar bir yana, alçaklar bir yana. Ama ben yalnız şu basit soruyu soracağım:
"İhanet etmek için bir şeyden sorumlu olmak, bir şeyi yönetmek, bir şey bilmek gerekir. Bugün de sessizlik için de, bana doğru aktığını görüyorum. Hokkabazların oyununu saran o sessizlikten.
Her makineli tüfek ya da hızlı ateşli top yağmuru, bir tespihin taneleri gibi art arda yüzlerce fosforla mermi ya da

gülle gönderiyor. Binlerce esnek teşbih bize doğru uzanıyor, koparcasına geriliyor ve bizim yükseltimizde çatırdıyor.
Gerçekten de yandan kayarak bizi ıskalayan mermiler baş döndürücü bir hızla geçip gidiyor. Gözyaşları şimşeğe dönüşüveriyor. Başak rengi mermi yörüngelerinden oluşmuş bir buğday tarlasının ortasında buluyorum birden kendimi. Atılan kargılardan oluşan yoğun çalılığın ortasındayım. Baş döndürücü bir hızla işlenen bir iğne işi tehdit ediyor beni. Tüm ova bana bağlandı ve çevremde şimşek gibi çakan altın çizgilerden bir ağ dokuyor.
Ah! Toprağa doğru eğilince, yavaş yavaş yükselen kat kat ışık kabarcıkları görüyorum, sisten tüller gibi. Tohumların ağır burgacını görüyorum. Dövülürken, buğdayın kabuğu da böyle havalanır! Ama yanlamasına bakarsam, ortada kargı demetlerinden başka bir şey yok. Ateş mi ediliyor? Yok canım! Ateşsiz silahlar saldırıyor bana! Işıktan kılıçlar görüyorum yalnız! Duyuyorum... Tehlike söz konusu değil! İçinde yüzdüğüm şatafat gözlerimi kamaştırıyor!
"Ay!"
İskemlemden yirmi santim fırladım. Uçağa birkaç tos vurdu sanki. Uçak kırıldı, dağıldı mı? Yok canım... Yok canım... Onun komutlara yanıt verdiğini görüyorum. Tos sağanağının ilki bu yalnızca.. Ama hiç patlama duymadım. Kıvılcımların dumanı toprağın karanlığına karışıyor galiba: Başımı kaldırıp bakıyorum.
Bu görünüm kesin artık. Havayı kanıtlamaktır bu. Alçaklara neden madalya verilmiyor?"

Az da olsa, her yerde barış görülüyor artık. Savaşlara, açık anlaşmalarla son veren, Tarihte yeni bir çağ açan belirli barışlardan değil bu barış. Her şeye son veren, adı sanı olmayan bir dönem bu.. Sonu gelmeyen bir son bu..
Her türlü atılışın içine gömüleceği bir bataklık, iyi ya da kötü bir sonun yaklaştığı hissedilmez. Tam tersine. Sonsuzluğu andıran bir geçiciliğin çürüyüşüne giriliyor yavaş yavaş. Hiçbir şey sonuç vermeyecektir, çünkü ülkenin hiçbir örtüsü kalmamıştır, onu boğulan bir kadın gibi örtüsünden tutup yüzeye çıkaramazsın. Her şey çözülmüştür. En coşkulu çaba bile yalnız bir tutam saçı çıkarabil-

mektedir. Gelen barış, insanın aldığı bir kararın meyvesi değildir. Cüzzam gibi olduğu yerde yayılır.

Orada, altımda, kervanın çözüldüğü, Alman zırhlılarının öldürdüğü ya da su dağıttığı şu toprakların üstünde, toprakla suyun birbirine karıştığı şu batak bölgelerde olmakta olan. Savaşa karışan barış, savaşı çürütüyor.
Dostlarımdan biri Léon Werth, yolda duyduğu büyük bir sözü büyük bir kitapta anlattı. Yolun solunda Almanlar, sağında Fransızlar vardır. İkisinin arasında da göçün ağır burgacı. Yüzlerce kadın ve çocuk, yanan arabalarından kurtulmaya çalışır. İstemeden göçün üstüne bindiren bir topçu teğmeni, düşmanın hedef aldığı ama vurmayıp yolu taradığı bir anda, bir yetmiş beşlik topu ateşlemeye çalışırken, anaların saldırısına uğrar. Kan ter içindeki teğmen, hiçbir mantığa sığmayan görev duygusuyla yirmi dakika bile dayanamayacak olan bir mevziyi kurtarmaya çalışır. (On iki kişidirler):
"Defolun! Defolun! Alçaksınız siz!" diye bağırır kadınlar.
Teğmenle askerler giderler. Bu tür barış sorunuyla her yerde karşılaşırlar. Çocukların yolda öldürülmemesi gerekir elbette. Oysa ateş eden her asker, bir çocuğun sırtına ateş etmek zorundadır. İlerleyen ya da ilerlemeye çalışan her kamyon, bir ulusu ölüme sürükleyebilir. Çünkü akıntıya karşı ilerlerken, yolu bir daha açılmayacak biçimde tıkamaktadır.
"Çılgınsınız siz! Bırakın geçelim! Çocuklar ölüyor!"
"Biz savaşıyoruz..."
"Ne savaşı? Savaşı nerede yapıyorsunuz? Bu yönde giderseniz, üç günde altı kilometre ilerlersiniz! "
Kamyonlarının içine sığınmış, saati çoktan geçmiş bir randevuya yetişmek için çabalayan birkaç askerdir bunlar. Ama onlar da asıl görevlerini yapıyorlar:
"Savaşıyoruz biz..."
"...Bizi alsanız, daha iyi edersiniz! İnsanlık dışı bu!"
Bir çocuk zırlar:
"Bunu da..."
Öteki bağırmıyor artık. Süt yok, ses yok.
"Savaşıyoruz biz..."
Yersiz bir umutsuzlukla sözlerini yineleyip dururlar.

"Ama savaşa hiç rastlamayacaksınız artık! Burada bizimle geberip gideceksiniz!"
"Savaşıyoruz biz..."
Artık ne dediklerini onlar da iyi bilmiyor. Savaşıp savaşmadıklarının da farkında değiller. Düşmanı hiç görmediler ki...
Seraptan daha kaygan amaçlara doğru gidiyorlar kamyonla. Bu çürütücü barıştan başka bir şeyle karşılaşmayacaklar.
Düzensizlik her şeyi birbirine yapıştırdığından, kamyonlarından indiler. Çevreleri sarılır:
"Suyunuz var mı?"
Sularını paylaşırlar.
"Ekmeğiniz?"
Ekmeklerini paylaşırlar.
Gebersinler diye bırakacak mısınız?
Hendeğe çekilmiş bozuk arabanın içinde, hırıldayan bir kadın vardır.
Kadını kurtarırlar. Kamyona sokarlar.
"Ya bu çocuk?"
Çocuğu da kamyona sokarlar.
"Şu doğuracak kadını da."
Onu da sokarlar.
"Sonra da ağlayan başka birini.."
Bir saatlik uğraştan sonra, kamyonun yolu açıldı. Güneye doğru yöneldiler. O, başıboş dolaşan bir buzul kütlesi gibi sivillerin ırmağına kapılıp, onların ardı sıra gidecektir. Askerler, barışa döndürülmüşlerdir. Çünkü artık savaşı bulamıyorlardı.
Çünkü savaşın kasları görünmez olmuştur. Çünkü attığınız kurşun çocuğa değmektedir. Çünkü savaş randevularına giderken, doğuran kadınlara çarparsınız. Çünkü haber iletmeye ya da buyruk almaya çalışmak, Sirius Burcu'yla tartışmaya girmek kadar boştur. Yalnızca insanlar vardır.
Onlar da barıştan yana geçmişlerdir. Koşulların zorlamasıyla makinist, doktor, sürü bekçisi, sedyeci oluverirler. Demir hurdalarını onarmasını bilmeyen bu insancıkların arabalarını onarırlar. Bu askerler, 82 böyle çalışıp çabalarken kahraman mı olacaklarını, yoksa savaş kuruluna mı verileceklerini bilmezler. Nişan alınca ya da bir duvarın

dibine dizilip beyinlerine on iki kurşun sıkılınca, buna hiç şaşırmazlar. Terhis edileceklerine de şaşmaz bunlar, hiçbir şey şaşırtmaz onları. Şaşmanın sınırlarını çoktan aşmışlardır.

Bu, öylesine uçsuz bucaksız bir bulamaçtır ki hiçbir buyruk, hiçbir hareket, hiçbir haber, hiçbir ses dalgası üç kilometreden öteye yayılamaz. Köyle nasıl birbiri ardına yıkılıp ana lağıma dökülürse, asker kamyonları da akıntıya uyup, birbiri ardına barıştan yana geçiverirler. Bu bir avuç insan da ölümü güzelce kabul edebilecekken - karşılarına ölüm sorunu çıkmadığından - karşılarına çıkan görevi kabul ederler ve eski bir arabanın okunu onarırlar. Çünkü üç rahibe, ölüm tehdidi altındaki on iki çocuğu, Tanrı bilir hangi haç seferine, Tanrı bilir hangi peri masalı sığınağına götürmektedir o arabanın içinde.

Tabancasını cebine sokan Alias gibi ben de, savaşmaktan vazgeçen askerleri yargılamayacağım. Onları canlandırabilecek soluk nerede? Onlara ulaşacak dalga nereden geliyor? Onları birleştirebilecek bakış nerede? Dünyadan haberleri bile yok. Aldıkları tek haber, yol üzerinde üç dört kilometre ötede, anlamsız varsayımlar olarak doğup üç kilometrelik bir bulamacın içinde çalkalana çalkalana gerçek görüntüsüne bürünen söylentilerdir.

"Amerika Birleşik Devletler savaşa girmiş. Papa kendini öldürmüş. Rus uçakları Berlin'i yakmış. Ateşkes imzalanalı üç gün olmuş. Hitler, İngiltere'ye çıkarma yapmış."

Kadınlar ve çocuklar için çoban yok hiç; ama erkekler için de yok. General, emir erine ulaşıyor. Bakan, odacısına ulaşıyor. Çok içli konuşursa belki de onu coşturabilir. Alias da adamlarına ulaşır. Belki de onlardan yaşamlarını feda etmelerini isteyebilir. Askeri kamyonun çavuşu, kendine bağlı on iki adamına ulaşıyor.

Ama başka birine sözünü geçirmesi olanaksız! Dahi bir başkan çıksa ve mucizeyle her şeyi kavrayıp bizi kurtarmak için büyük bir plan tasarlasa bile, bu başkan, sözünü duyurmak için yirmi metrelik bir elektrik telinden başka bir şey bulamayacaktır. Yenmek için harekete geçirebileceği tek güç de odacısı olacaktır; yeter ki telin öbür ucunda bir odacı bulunsun.

Dağılmış birliklerden kopan bu askerler, savaşın işsiz bıraktığı bu başıboş insanlar rastgele yollarda sürünürken, yenilmiş yurtseverler gibi umutsuz görünmezler. Barışı özledikleri gerçek! Ama barış, onların gözünde bu iğrenç karmaşanın sonu ve herhangi bir kimliğe yeniden kavuşmaları demektir. Eski bir kunduracı olan bu adam çivi çaktığını anımsamaktadır. Çivileri çakarken, dünyayı yaratıyordu.
Dosdoğru çekip gidiyorlarsa, onları birbirinden ayıran genel kargaşadan kurtulmak içindir, ölümden korktuklarından değil. Hiçbir şeyden korkmaz onlar: Boş boşturlar çünkü.

XVII

Temel bir yasa vardır; Yenilenler, bir anda yenen olamazlar. Ortada önce gerileyen, sonra da direnen bir ordu varsa, söz gelişi kısaltılmış bir deyimdir bu; çünkü önce gerileyen birliklerle, sonra savaşa giren birlikler aynı değildir. Gerileyen bir ordu, ordu sayılmaz. O adamlar yenmeyi başaramayacak adamlar oldukları için değil de gerileme, askerler arasındaki maddi ve manevi her türlü bağı kopardığı içindir bu. Geriye kaymalarına izin verilen bu askerlerin yerine, organizma niteliğindeki yedekler getirilir. Düşmana karşı koyan onlardır. Kaçaklara gelince, onlar da toplanır ve ordu haline getirmek için yoğrulur. Eğer savaşa atılacak yedekler yoksa, ilk gerileme durdurulamaz. Yalnız zafer bağlayıcıdır. Bozgun, insanı öteki insanlardan ayırmakla kalmaz, onu kendi kendinden de ayırır. Kaçaklar, yıkılan Fransa'ya ağlamıyorlarsa, yenilmiş olduklarındandır. Çünkü Fransa, şurada burada değil de kendi içlerinde yenilmiştir. Fransa için ağlamak, zafer kazanmak olurdu.
Hemen hemen tümüne, hâlâ direnenlerle artık direnemeyenlere, yenilgiye uğramış Fransa'nın yüzü ancak çok sonra, sessizlik anlarında görünecektir. Bugün, herkes bozulan ya da eski ufak tefek eşyalarla, örneğin, çalışmayan bir kamyonla, tıkanmış bir yolla, sıkışan bir gaz musluğuyla, bir görevin saçmalığıyla yıpratıyor kendini. Görevin anlamsız gelişi, yıkıntının bir belirtisidir. Yani yıkıntıyı önle-

yecek olan eylemin ta kendisi. Çünkü her şey, kendine karşın bölünüyor. İnsan, evrensel felakete değil de sorumlu olduğu, elinde tuttuğu halde bozulan eşyaya ağlamaktadır. Yıkılan Fransa, belli belirsiz eşya parçaları tufanındadır, görev de, kamyon da, yol da, şu paçavra gaz musluğu da belli belirsizdir.

Çözülme, üzücü bir görünümdür elbet. Aşağılık insanlar, aşağılık olarak görünürler. Yağmacıların yağmacılığı ortaya çıkar. Kurumlar laçkalaşır. Tiksinti ve yorgunluktan bunalmış birlikler, anlamsızlık içinde çürümektedir. Veba nasıl hıyarcığı gerektirirse, yenilgi de bütün bu sonuçları gerektirir. Ama sevdiğiniz kızı bir kamyon ezerse, onun çirkinliğini yerer misiniz?

Mazlumlara suçlu görüntüsü vermesi, yenilginin en büyük haksızlığıdır. Savaşların yazgısını elinde tutan Tanrı'nın bile görmediği fedakârlıkları, görevde titizliği, kendine karşı acımasızlığı, uyanıklığı, yenilgi mi ortaya koymalı? Yenilgi, başkanların güçsüzlüğünü, insanların düzensizliğini, halkın sürü haline gelmesini çıkarır ortaya. Kimi zaman gerçek eksiklikler görülmüştür; ama bu eksikliklerin anlamı nedir? Rusların bizden yana geçtikleri ya da Amerika'nın işe karıştığı haberi yayılsın yeter ki. Ortak umuda bağlanıverirler hemen. Böyle bir haber, her seferinde, bir deniz rüzgârı gibi tertemiz eder ortalığı. Fransa'yı, ezilmişliğin belirtileriyle ölçmemek gerekir.

Fransa'yı, özveriye razı oluşuyla değerlendirmek gerek. Fransa, mantıkçıların gerçeğini bile bile savaşı kabul etti. Onlar şöyle diyor bize:

"Seksen milyon Alman var. Eksik gelen kırk milyon Fransız'ı da bir yıl içinde yaratamayız. Buğday veren toprağımızı kömür veren toprak haline getiremeyiz. Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımına bel bağlayamayız. Neden Almanlar, Danzig'i istemekle, Danzig'i kurtarmaya değil de - çünkü olanaksızdır bu - rezil olmamamız için intihar etmeye zorluyorlar bizi? Makineden çok buğday yetiştiren bir toprağı olmak ve ikiye karşı bir olmak niçin ayıp olsun? Bu ayıp neden dünyaya değil de bize yüklensin?"

Onlar haklıydılar. Savaş, bizim için yıkım demekti. Ama Fransa'nın yıkımdan kaçınması için savaşa razı olmaması mı gerekiyordu? Sanmıyorum. Fransa da içgüdüsüyle

böyle karar veriyordu; çünkü bunca uyarı onu bu savaştan alıkoyamadı. Bizde Ruh, akla galip geldi.
Yaşam, çözüm yollarını çökertir her zaman. Bozgun, çirkinliğine karşın, yeniden doğuşa varan tek yoldur. Bir ağaç yaratmak için bir tohumun çürümeye bırakıldığını iyi bilirim. Direnmenin ilk bölümü vaktinde olmazsa, başarısızlık kesindir. Ama direnişi alevlendirir. Tohumdan nasıl ağaç çıkarsa, ondan da belki bir ağaç çıkacaktır.
Fransa, rolünü oynadı. Bütün dünya işbirliğine gitmeden ve savaşa katılmadan yargıçlık yaptığına göre, bu rolün yıkılması için kendini öne sürmesi gerekiyordu. Saldırıya geçildi mi insanların başa geçmesi gereklidir. Onlar da çoğu zaman ölür. Ama saldırının olması için başta gelenlerin ölmeleri gerekir.
Bu rolü de bilerek seçtik; çünkü hayale kapılmadan üç askere karşı bir asker koymayı ve işçilere karşı köylülerimizi çıkarmayı kabul ettik! Yenilginin çirkinlikleri konusunda yargılanmaya razı gelmem! Uçuş sırasında yanmayı göze alanı, yüzündeki şişlere göre mi yargılayacağız? O daha da çirkinleşecektir o zaman.

XVIII

Bununla birlikte bu savaş, onu gerekli kılan derin anlamının dışında, uygulanışında tuhaf bir savaş gibi göründü. Sözcük, beni hiç utandırmadı. Savaşı ilan eder etmez, saldırıya geçebilecek durumda olmadığımız için bizi yok etmelerini beklemeye başladık!
Şimdi de bu oldu.
Tankları yenmek için buğday demetleri hazırladık. Buğday demetleri hiç işe yaramadı. Bugünse, yıkılış tamamlandı. Ne ordu ne yedekler, ne bağlar ne de araçlar kaldı artık.
Yine de sarsılmaz bir güvenle uçuşumu sürdürüyorum. Saatte sekiz yüz kilometrelik hızla ve dakikada üç bin beş yüz otuz tur yaparak, Alman ordusunun üzerine dalıyorum. Neden? Öyle ya! Onu dehşete düşürmek için! Topraklardan çekilsin diye! Madem bizden istenen bilgiler yararsız, bu görevin başka ne amacı olabilir?
Tuhaf bir savaş.

Abartıyorum zaten ya. Yükseltimi epey yitirdim. Komuta araçları ve musluklar donmuş. Aynı yüksekliği koruyorum. Alman ordusuna, saatte beş yüz otuz kilometre hızla ve dakikada iki bin iki yüz otuz devir yaparak saldırıyorum. Çok yazık! Onu, fazla korkutamayacağım.
Bu savaşa, "tuhaf savaş" dediğimiz için kızacaklar bize!
Bu savaşa "tuhaf savaş" diyenler biziz! Neden tuhaf bulmayalım sanki! Canımızın istediği gibi alay edebiliriz onunla; çünkü tüm özverileri yapan biziz. Alay etmek hoşuma giderse, ölümümle de alay etmeye hakkım var benim. Dutertre'in de hakkı var. Çelişkilerin tadını çıkarmak da hakkım benim. Peki neden hâlâ bu köyler yanıyor? Bu halk neden karmakarışık döküldü yollara? Otomatik bir mezbahaya, neden sarsılmaz bir inançla koşuyoruz?
Her şeye hakkım var; çünkü şu anda ne yaptığımı iyi biliyorum. Ölümü kabulleniyorum. Kabul ettiğim tehlike değil. Kabul ettiğim çarpışma değil, ölüm. Büyük bir gerçeği öğrendim. Savaş, tehlikeyi kabul etmek değildir. Bazı anlarda, savaşan için ölümü kolayca ve içtenlikle kabullenmektir.
Bu günlerde, yabancı düşüncelerin özverilerimizi yetersiz buldukları şu anlarda, takımların gidip de yok olduklarını görünce, kendi kendime:
"Neden kendimizi feda ediyoruz? Bunun diyetini kim ödeyecek bize, diye soruyorum.
Çünkü ölüyoruz biz. Çünkü on beş günden bu yana, yüz elli bin Fransız ölmüştür. Bu ölümler, olağanüstü bir direnişi resimlemiyor belki. Olağanüstü bir direnişle övünmüyorum. Olanaksızdır bu. Ama savunulması zor bir çiftlikte, yığınla piyade eri öldürüldü. Ateşe atılan balmumu gibi eriyen hava takımları var.
Örneğin, 2/33 Grubu'ndan bizler, neden hâlâ ölmeyi kabul ediyoruz? Dünyanın saygınlığını kazanmak için mi? Oysa saygınlık, bir yargının varlığını kabul etmeyi gerektirir. İçimizden hangimiz, birine yargılamak hakkını tanıyor? Herkesin davası saydığımız bir dava uğruna çarpışıyoruz. Yalnız Fransa'nın değil dünyanın özgürlüğü tehlikede: Yargıçlık makamını çok rahat sanıyoruz. Yargıçları yargılayan biziz. 2/33 Grubu'ndakiler yargıçları yargılıyor. Hem bize ne diyecekler, geri dönme şansları üçte bir oldu-

ğu halde - o da görev kolaysa elbet -, ses çıkarmadan yola çıkan bize mi, ya da öteki takımların adamlarına mı? Yoksa bir şarapnelin yüzünü dağıttığı ve böylece yaşamı boyunca bir kadını etkilemekten vazgeçen ve bir hapishanenin duvarları ardındaymış gibi çirkinliğin arkasına saklanarak erdeminin içine iyice yerleşen şu arkadaşıma mı, bizi mi seyredip de yargılayacaklar? Boğa güreşçileri, izleyiciler için yaşarlar; biz boğa güreşçisi değiliz oysa. Hochedé'ye şöyle deseler:
"Gitmelisin; çünkü tanıkların sana bakıyor",
Hochedé şöyle yanıt verirdi:
"Yanlışınız var... Tanıklara bakan benim, Hochedé..."
Çünkü eninde sonunda, neden çarpışıyoruz hâlâ? Demokrasi için mi? Demokrasi için ölüyorsak, Demokrasilerle dayanışma içindeyiz. Öyleyse bizimle birlikte çarpışsalar ya onlar da! Ne var ki en güçlüsü, bizi tek kurtarabilecek olan demokrasi, dün çekimser kaldı, bugün de çekimser kalmaktan vazgeçmedi. Peki, bu onun hakkıdır diyelim. Ama bir yandan da yalnız kendi çıkarlarımız için savaştığımızı açıklıyor bize. Oysa her şeyin yitip gittiğini biz de biliyoruz. Peki o halde neden hâlâ ölüyoruz?
Umutsuzluktan mı? Ama umutsuzluk diye bir şey yok ki! Yenilgide umutsuzluk arıyorsanız, yenilginin ne olduğunu hiç bilmiyorsunuz.
Aklın bildirilerinden daha yüce bir gerçek vardır. İçimizden bir şey geçer ve bizi yönetir, ne olduğunu anlayamadan buna katlanırım. Ağacın dili yoktur. Bir ağaçtanız biz. Dile gelmeseler bile, apaçık gerçekler vardır. İstilaya karşı çıkmak için ölmüyorum hiç de; çünkü sevdiklerimle birlikte beni barındıracak sığınak yoktur. Tehlikede olduğunu kabul etmediğim onurum için de ölmüyorum: Yargıçları reddediyorum. Umutsuzluktan da ölmüyorum. Ama Dutertre, yine de haritaya bakıp, oralarda, yüz yetmiş beşinci yerlerde Arras'ın bulunduğunu hesaplayarak, otuz saniye geçmeden bana şunları diyeceğini seziyorum: "Rota yüz yetmiş beş, Yüzbaşım..." Ben de kabulleneceğim bunu.

XIX

-Yüz yetmiş iki.

-Tamam. Yüz yetmiş iki.
Yüz yetmiş iki olsun bakalım. Mezar taşıma: "Pusulayı yüz yetmiş ikide tuttu hep," yazılır. Bu garip meydan okuyuş, daha ne kadar sürecek? Yedi yüz metre yükseklikte, ağır bulutlardan bir tavanın altında uçuyorum. Otuz metre daha yükselirsem, Dutertre kör olabilir. Ama bizi herkes görebilmeli ve Alman atışlarına, öğrencilerin bile vurabilecekleri bir hedef olmalıyız. Yedi yüz metreden uçmak yasaktır. Bütün bir ovaya nişan tahtası olur insan. Bütün bir ordunun atışlarını kendine çeker insan. Her silahın menzili içinde sürekli kalır. Atış olmaktan çıkıp dayak olur bu. Bir tek cevize, bin sopayla vurmak gibidir.
Sorunu iyice inceledim: Paraşüt kullanmak söz konusu bile olamaz. Vurulan uçak düşmeye başlayınca, atlama kapağının açılması, düşüş sürecinden daha fazla zaman gerektirir. Bu kapağın açılması, sıkışan bir kolun yedi kez çevrilmesi demektir. Ayrıca hız yüzünden, kapak eğrilir ve yiv üzerinde kaymaz.
Böyledir bu. Bu hapı günün birinde yutmak gerekecekti nasılsa! Törenin kuralları karmaşık değil: Pusulayı yüz yetmiş ikide tutmak. Yaşlanmakla hata ettim. O kadar. Çocukken öyle mutluydum ki! Böyle diyorum ama gerçekten böyle mi? Daha o zamanlar, holde, pusulam yüz yetmiş ikide yürüyordum. Amcalarım yüzünden.
Şimdilerde çocukluğum tatlı geliyor bana. Yalnız çocukluğum değil tüm geçmiş yaşamım. Onu bir kır gibi her açıdan görüyorum...
Aynıymışım gibi geliyor bana. Şimdi duyduğumu, her zaman duydum. Sevinçlerimin ve üzüntülerimin konusu elbet değişti ama duygularım aynı kaldı. Öylece mutlu ya da mutsuzdum. Cezalandırılıyor ve de bağışlanıyordum, iyi çalışıyordum. Kötü çalışıyordum. Bir günüm ötekine uymazdı...
En eski anım mı? Paula adında, Tyrol'lü bir dadım vardı. Ama bu bir anı bile sayılmaz: Bir anının anısıdır. Beş yaşımda, evimizin holünde bile Paula bir efsaneydi yalnızca. Annem, yıllarca her yılbaşında bize "Paula'dan bir mektup var" derdi. Biz çocuklar için büyük bir sevinçti bu. Ama neden sevinirdik öyle? Hiçbirimiz Paula'yı anımsamıyorduk. Tyrol'üne dönmüştü o. Tyrol'deki evine. Karlar içinde

basınçölçer bir dağ evi. Güneşli günlerde Paula, bütün basınçölçer köşklerde olduğu gibi kapıda görünürdü.
"Paula güzel mi?"
"Büyüleyici."
"Tyrol'de hava her zaman güzel midir?"
"Her zaman."
Tyrol'de hava hep güzeldi. Basınçölçer köşk, Paula'yı dışarıya, çok uzaklara, kardan çayırlara iterdi. Yazmayı öğrenince, bana Paula'ya mektuplar yazdırırlardı. Ona:
"Sevgili Paula, size yazdığıma çok seviniyorum..." derdim. Onu tanımadığım için bu, dua etmek gibiydi bana göre...
"Yüz yetmiş dört."
"Tamam. Yüz yetmiş dört."
Yüz yetmiş dörde bakalım. Mezar taşını değiştirmek gerekecek. Yaşantımın birden değişivermesi gibi ilginç bir şey bu.. Anı bavulumu topladım. Artık hiçbir işe yaramayacak anılarım. Hiç kimseye yaramayacak. Büyük bir aşkımı anımsıyorum. Annem bize:
"Paula, hepinizi öpmemi söylüyor" derdi. Sonra annem, Paula için tümümüzü öperdi.
"Paula, büyüdüğümü biliyor mu?"
"Elbette biliyor."
Her şeyi bilirdi Paula.
"Yüzbaşım, ateş ediyorlar!"
Paula, bana ateş ediyorlar! Yükseklikölçere bir göz atıyorum: Altı yüz elli metredeyiz. Güzel. Elimden bir şey gelmez. Ama bulutumun altında, sandığım kadar kara değil dünya! Mavi. Pırıl pırıl mavi.. Şafak vakti ve ova masmavi. Kimi yere yağmur yağıyor. Yağmur mavisi...
"Yüz altmış sekiz."
"Tamam. Yüz altmış sekiz."
Yüz altmış sekiz olsun bakalım. Yol, sonsuzluğa doğru epey kavisli. Ama ne kadar rahat görünüyor bu yol bana! Dünya, bir meyve bahçesini andırıyor. Az önce bir resim taslağı gibi kuru görünüyordu. Her şey acımasız görünüyordu bana. Şimdi alçaktan uçuyorum, sıkı fıkı biçimde. Tek tek ya da küçük topluluklar halinde ağaçlar var. Onlarla karşılaşıyoruz. Yeşil tarlalarla da.. Kırmızı kiremitli evlerle; kapıların önünde birileri var. Çevrelerinde de

masmavi sağanaklar. O zaman Paula, bizi eve sokardı kuşkusuz...
"Yüz altmış beş."
Mezar taşım, katı soyluluğumdan çok şey yitiriyor. "Pusula, yüz yetmiş ikiyi, yüz yetmiş dördü, altmış sekizi, altmış beşi gösteriyor..." Kararsız bir halim var. Bak hele! Motorum tekliyor! Soğuyor! Kaputun kapaklarını indiriyorum. İyi. Yedek benzin deposunu açma zamanı geldiğinden, kolu indiriyorum. Bir şey unuttum mu? Yağ basıncına bakıyorum.
Her şey yerli yerinde..
"Durum kötüleşmeye başlıyor, Yüzbaşım..."
Duyuyor musun Paula; Durum kötüleşmeye başlıyormuş. Yine de akşamın şu mavisine şaşmaktan alıkoyamıyorum kendimi. Öylesine olağanüstü ki! Şu renk öyle derin ki! Belki de bu meyve ağaçları, bu erik ağaçları geçiyor. Bu peyzajın içine girdim. Camlar bitti artık! Duvardan atlayan bir meyve arakçısıyım ben. Hızlı adımlarla ıslak bir yonca tarlasında yürüyorum ve erikleri çalıyorum. Paula, bu tuhaf bir savaş. Hüzünlü ve masmavi bir savaş bu. Yolumu sapıttım biraz. Yaşlanırken, bu garip ülkeyi buldum... Yo, korktuğum yok.
Hüzünlü bir ülke bu, hepsi bu kadar..
"Zig-zaglar yapın, Yüzbaşım!
Paula, bu da yeni bir oyun! Sağa bir tekme, sola bir tekme, ateş edenleri şaşırt. Düştüğüm zaman, bir yerlerim şişerdi. Şişmiş yerleri öküzgözü otuyla ovalardım sanırım. Öküzgözüne çok ihtiyaç duyacağım az sonra. Yine de bilirsin... Akşamın maviliği ne güzeldir!
Şurada, ileride ayrı ayrı fırlayan üç kargı gördüm. Dikine yükselen üç parlak sap. Küçük kalibreli ışıklı top mermileri ya da ışıklı kurşun.. Altın gibi parlıyordu. Akşamın maviliğinde, üç kollu şamdanın birden parladığını gördüm...
"Yüzbaşım! Soldan çok fazla ateş ediyorlar! Yana sapın!"
Tekme at.
"Ah, durum kötüleşiyor..."
"Belki..."
Durum kötüleşiyor ama ben olayların içindeyim. Anılarım, biriktirdiğim pek çok şeyim, çok aşklarım var benim. Bir kök gibi gecenin içinde yiten çocukluğum var. Yaşama,

bir anının hüznüyle başladım... Durum kötüleşiyor ama bu göktaşı tırmıklarının altında duyacağımı sandığım duyguların hiçbirini duymuyorum.
Beni çok duygulandıran bir ülkedeyim. Gün bitiyor. Solda, sağanakların arasında, renkli cam oyunları yapan kocaman ışık demetleri var. İki adım ötemdeki tüm iyi şeylere elimle dokunacağım sanki. Şu erik sepetleri de var. Toprak kokulu şu toprak. Islak topraklar arasında yürümek hoş olmalı. Bilirsin Paula, bir saman arabası gibi sağa sola yalpalayarak yürüyorum. Bir uçağı hızlı mı sanırsın sen! Düşünürsen, öyledir belki. Ama makineyi unutursan, bakarsan, yalnız kırda yürümüş olursun...
"Arras..."
Evet, ileride çok uzakta.. Ama Arras bir kent değil. Arras, gece mavisi zeminde beliren kırmızı bir fitilden başka bir şey değil. Sağanaklardan oluşan bir zeminde.. Solda, karşıda, büyük bir sağanak hazırlığı var. Yarı karanlıktan oluşmuyor bu yarı aydınlık. Böylesine loş bir ışığı ancak bulut kütleleri sızdırabilir...
Arras'ın alevi büyüdü. Bu, bir yangın alevi değil. Yangın bir çıban gibi çevresinde canlı bir et parçasıyla genişler. Ama sürekli olarak beslenen bu kırmızı fitil, biraz tüten bir lambanın fitiline benziyor. Bol yağ içine iyice oturtulmuş, sürekliliğinden emin, sinirsiz bir alev bu. Onun, yoğun, nerdeyse ağır bir etten yoğrulduğunu ve rüzgârın zaman zaman bir ağaç gibi onu salladığını seziyorum. İşte... Bir ağaç. Bu ağaç Arras'ı köklerinin arasına almış. Arras'ın da bütün özü, Arras'ın bütün varlığı, Arras'ın bütün hazinesi bitki özsuyu olup bu ağacı beslemek için yükseliyor.
Bu alevin, kimi zaman çok ağırlaşıp dengesini yitirip sağa sola yattığını daha kara bir duman püskürttüğünü, sonra yeniden eski duruma geldiğini görüyorum. Ama kenti hâlâ göremiyorum. Bütün savaş, bu ışınla özetlenebilir. Dutertre, durumun kötüleştiğini söylüyor. Önde, benden daha iyi görür o. Biraz hoşgörüyle önce şaşırmış olmam önemli değil, bu zehirli ova az yıldız yayıyor.
Öyle ama...
Bilirsin Paula, Çocukluğun peri masallarında, şövalye korkunç deneylerden geçerek, gizemli ve büyülü şatoya

doğru yürürdü. Buzulları tırmanırdı. Uçurumları aşar, tuzakları bozardı. Sonunda, atının ayaklarına çimen gibi yumuşak gelen mavi bir ovanın ortasında şato görünürdü. Zafer kazanmış sanırdı kendini.. Ah, Paula! Peri masallarının eski deneyimi yanıltılamaz! Asıl güçlük de buradadır...
Eskiden olduğu gibi ben de, akşamın maviliğinde ateşten şatoma doğru koşuyorum... Oyunlarımızı tanımadan gittin, "Aklin Şövalyesini kaçırdın. Bizim uydurduğumuz bir oyundu bu, çünkü başkalarının oyunlarını küçümserdik biz. Bu oyun büyük sağanak günlerinde oynanırdı, ilk şimşeklerden sonra, yayılan kokudan ve yaprakların birdenbire titremesinden, bulutun yarılmak üzere olduğunu anlardık. O anda dalların yoğunluğu, hışırdayan, hafif bir yosun haline gelirdi. İşaret buydu... Artık hiçbir şey tutamazdı bizi!
Parkın en ucundan eve doğru, çimenlerin kıyısında soluk soluğa koşardık. Sağanağın ilk damlaları ağır ve iridir. İlk kime değerse, yenildiğini açıklardı. Sonra ikinci damla. Sonra üçüncüsü. Sonra ötekiler. Sona kalan, tanrıların koruduğu, ok işlemez olarak ilan edilirdi! Bir dahaki sağanağa dek "Şövalye Aklin" adını taşımaya hak kazanırdı.
Her seferinde, birkaç saniye içinde çocuklar yıkılırdı.
Hâlâ Şövalye Aklin oyununu oynuyorum. Ateşten şatoma doğru soluk soluğa, yavaş yavaş koşuyorum...
Ama işe bakın:
"Ah Yüzbaşım. Böylesini görmedim hiç..."
Ben de böylesini hiç görmedim. Artık dokunulmaz değilim. Ah! Umut edebileceğimi bilmiyordum...

XX

Yedi yüz metrede olmamıza karşın, umutluydum. Tank alanlarına, Arras'ın alevlerine karşın umutluydum. Umudumu yitirmişken bile umutluydum. İyice korunmuşluğun o yüce duygusunu yeniden duymak için anılarımı çocukluğuma dek götürüyordum. Yetişkinleri korumazlar hiç. Adam oldunuz mu, bırakıverirler insanı... Oysa güçlü bir Paula'nın elinden sıkıca tuttuğu bir oğlana kim ne yapabilir? Paula, senin gölgeni bir kalkan gibi kullandım ben...

Tüm hilelere başvurdum. Dutertre bana: "Durum kötüleşiyor..." dediği zaman, umutlu olmak için bu gözdağının kendisinden bile yararlandım. Savaştaydık: Savaşın kendini göstermesi gerekecekti elbet. Kendini gösterirken bile birkaç ışıklı izden başka bir şey değildi. "Arras'ın üstündeki şu görülmedik ölüm tehlikesi mi bu? Güleyim bari!.."
Ölüme mahkûm olan insan, celladı solgun bir robot gibi canlandırıyordu gözünde. Hapşırmasını ya da gülümsemesini bilen adamın biri görünür. Ölüme mahkûm adam, kurtuluşa giden yolmuş gibi asılıverir gülümsemeye... Yalnız bir yol hayaletidir bu. Cellat, hapşırsa bile bu başı kesecektir. Ama umut nasıl reddedilir ki?
Böyle karşılanınca, nasıl olur da aldanamam? Çünkü candan bir kır içindeydim; ıslak arduvazlar ve kiremitler sevimli sevimli parlıyordu; dakikadan dakikaya hiçbir şey değişmiyor, değişeceğe de benzemiyordu hiç. Çünkü Dutertre, ben ve nişancı, kırda gezinen üç arkadaştık yalnızca; yakamızı fazla kaldırmadan, yavaş yavaş eve dönüyorduk; aslında yağmur da yağmıyordu. Çünkü Alman hatlarının ortasında, anlatılmaya değer hiçbir şey görünmüyordu; daha ilerlerde savaşın başka türlü olması için de belirli hiçbir neden yoktu. Düşman, kırların sonsuzluğunun içinde dağılmışsa, erimiş gibiydi; belki ev başına, ağaç başına bir asker düşüyordu; bunlardan biri de zaman zaman savaşı anımsayarak ateş ediyordu. Ona dönüp dolaşıp, buyruğu söylüyorlardı: "Uçaklara ateş edeceksin..." Düşlere karışıyordu buyruk. Pek inanmadan üç kurşununu koyuveriyordu. Ben de akşamları böyle ördek avlardım, gezintiye bir kadın karışmışsa vız gelirdi ördekler. Başka şeyden söz ederek ateş ederdim: Kurşun onları hiç rahatsız etmezdi!..
İnsan, görmek istediği şeyi çok iyi görür: Şu asker bana nişan alıyor; ama isteksiz olduğundan, beni ıskalıyor. Ötekiler koyuveriyorlar. Bize çelme takabilecek olanlar, belki şu anda, zevkle akşamın kokusunu çekiyorlar içlerine, sigara yakıyorlar ya da bir fıkranın sonunu getiriyorlar. Sonra koyuveriyorlar. Ötekiler, konakladıkları köyden olanlar, karavanalarını çorbaya uzatıyorlar belki. Bir uğultu yükseliyor ve kesiliyor. Dost mu düşman mı bu? Bunu anlamaya zamanları yok, dolmakta olan karavanalarına

bakıyorlar: Sonra koyuveriyorlar. Bense, ellerim ceplerimde, ıslık çalarak, en doğal tavrımı takınarak, gezilmesi yasak olan ama her bekçinin ötekine güvenerek aldırmadığı bu bahçeden geçmeye çalışıyorum...
Öyle güçsüzüm ki! Zayıflığım bile onlara bir tuzak: "Neden telaş ediyorsunuz? Biraz ötede indirecekler beni..." Apaçık böyle olacağı! "Git, belanı başka yerde ara!.." Angaryayı başkasına bırakıyorlar, çorba alma sırasını kaçırmamak, bir şakayı yarıda bırakmamak, akşam rüzgârının tadına varmak için yalnızca. Bu adamsendeciliklerinden yararlanıyorum, savaşın tümünü yorduğu şu ana borçluyum kurtuluşumu; tümünün yorgun oluşu rastlantı mı? Neden olmasın? Şimdiden belli belirsiz insandan insana, mangadan mangaya, köyden köye geçerek turumu sona erdirmeyi başaracağımı hesaplıyorum. Ne de olsa biz, akşam geçecek bir uçak değil miyiz yalnızca... Başını kaldırmaya bile değmez!
Dönmeyi umuyordum elbette. Ama aynı zamanda da bir şeyler olacağını biliyordum. Cezaya mahkûmsunuz ama kapatılacağınız cezaevi henüz sessiz. Bu sessizliğe dört elle sarılıyorsunuz. Her saniye bir öncekine benziyor. Şu gelecek saniyenin dünyayı değiştirmesi için hiçbir neden yok. Ona göre çok zor bir iş bu. Birbiri ardına her geçen saniye, sessizliği kurtarıyor. Sessizlik, sonsuz gibi görünüyor şimdiden...
Ama geleceğini çok iyi bildiğimiz kimsenin ayak sesi duyuluyor.
Manzarada bir şeyler koptu. Sönmüş görünen odunun, birden çatırdayıp alabildiğine kıvılcım saçması gibi. Bütün ova aynı anda nasıl oldu da tepki gösterdi? Bahar gelince, ağaçlar tohumlarını bırakır. Silahların anızın bu çiçek açması neden? Bize doğru yükselen ve birden evreni sarmış görünen bu ışıklı tufan neden?
İlk hissettiğim duygu, tedbirsizce davrandığım duygusudur. Her şeyi bozdum. Denge geçici olunca, bir göz kırpış, bir hareket yeterli olur kimi zaman! Bir dağcı öksürünce, çığı harekete geçirir. Şu anda harekete geçtiğine göre de olan oldu demektir.

Geceye gömülmüş o mavi bataklıkta yavaş yavaş yürüdük. O sakin çamuru harekete geçirdik ama bize on binlerce altın renkli su kabarcığı atmaya başladı..
Bir alay hokkabaz girdi oyuna şimdi. Hokkabaz alayı on binlerce mermiyi birbiri ardına atıyor bize doğru. Açı değişikliği olmadığından, bu mermiler bize önce hareketsiz gibi görünüyor; ama hokkabazın atmayarak atıp tuttuğu o bilyeler gibi yavaş yavaş yükselmeye başlıyorlar. Işıktan gözyaşların, yağ gibi bir sessizlik için de, bana doğru aktığını görüyorum. Hokkabazların oyununu saran o sessizlikten.
Her makineli tüfek ya da hızlı ateşli top yağmuru, bir tespihin taneleri gibi art arda yüzlerce fosforlu mermi ya da gülle gönderiyor. Binlerce esnek teşbih bize doğru uzanıyor, koparcasına geriliyor ve bizim yükseltimizde çatırdıyor.
Gerçekten de yandan kayarak bizi ıskalayan mermiler baş döndürücü bir hızla geçip gidiyor. Gözyaşları şimşeğe dönüşüveriyor. Başak rengi mermi yörüngelerinden oluşmuş bir buğday tarlasının ortasında buluyorum birden kendimi. Atılan kargılardan oluşan yoğun çalılığın ortasındayım. Baş döndürücü bir hızla işlenen bir iğne işi tehdit ediyor beni. Tüm ova bana bağlandı ve çevremde şimşek gibi çakan altın çizgilerden bir ağ dokuyor.
Ah! Toprağa doğru eğilince, yavaş yavaş yükselen kat kat ışık kabarcıkları görüyorum, sisten tüller gibi. Tohumların ağır burgacını görüyorum. Dövülürken, buğdayın kabuğu da böyle havalanır! Ama yanlamasına bakarsam, ortada kargı demetlerinden başka bir şey yok. Ateş mi ediliyor? Yok canım! Ateşsiz silahlar saldırıyor bana! Işıktan kılıçlar görüyorum yalnız! Duyuyorum... Tehlike söz konusu değil! İçinde yüzdüğüm şatafat gözlerimi kamaştırıyor!
"Ay!"
İskemlemden yirmi santim fırladım. Uçağa birkaç tos vurdu sanki. Uçak kırıldı, dağıldı mı? Yok canım... Yok canım... Onun komutlara yanıt verdiğini görüyorum. Tos sağanağının ilki bu yalnızca.. Ama hiç patlama duymadım. Kıvılcımların dumanı toprağın karanlığına karışıyor galiba: Başımı kaldırıp bakıyorum.
Bu görünüm kesin artık.

XXI

Toprağa doğru eğildiğimden, bulutlarla aramdaki boşluğun yavaş yavaş genişlediğini fark etmemiştim. Işıklı mermiler, buğday rengi bir ışık yayıyordu: Bunların, tepeye tırmanırken, çivi çakar gibi teker teker şu kara maddeleri dağıttıklarını nereden bilebilirdim? Şimdi arkada, onların başdöndürücü piramitler halinde yığılarak, buzdağı ağırlığıyla geriye kaykıldıklarını görüyorum. Bu çaptaki görünümlerin karşısında, hareketsiz kalmışım gibi geliyor bana.

Henüz kurulan bu yapıların güçlerini yitirdiklerini biliyorum. Bu yumakların her biri ancak saniyenin yüzde biri kadar süre içinde ölüm kalım hakkını ellerinde tutmuşlardır. Ama haberim olmadan çevremi sarmışlar. Birden görünüvermeleri, omuzlarıma yüklenmiş korkunç bir kınama gibi geliyor bana.

Motorların gürültüsünün öttüğü bu birbiri ardına gelen boğuk patlamalar, bana olağanüstü bir sessizlik gibi geliyor. Hiçbir şey duymuyorum. Bekleyişin boşluğu, sanki konuşuluyormuş gibi kazılıyor içime.

Düşünüyorum... Yine de düşünüyorum: "Çok yükseğe ateş ediyorlar!" Başımı kaldırarak o kartal sürüsünün, sanki isteksizce yere doğru devrilişini görüyorum. Bunlar vazgeçiyor. Ama yine de umut yok.

Bizi ıskalayan silahlar yeniden ayarlanıyor. Patlamalardan oluşan duvarlar, bizim katta yeniden yapılanıyor. Her ateş yuvası, birkaç saniyede, bir piramit kuruveriyor, patladıktan sonra da orayı bırakıp başka yerde yapıyor yenisini. Ateş, bizi aramıyor, hapsediyor.

"Dutertre, daha uzak mı?"

"...Üç dakika daha dayanabilirsek, işimizi bitiririz... Ama..."

"Geçeriz belki..."

"Asla!"

Külrengine çalan şu karanlık, karmakarışık atılmış şu kara partallar, insanın tüylerini ürpertiyor. Ova maviydi. Uçsuz bucaksız mavi.. Deniz dibi mavisi...

Daha ne kadar yaşayabilirim; On saniye mi? Yirmi saniye mi? Patlamaların sarsıntısı durmadan yıpratıyor beni. Yakındakiler, bir yük arabasının içine atılan bir kaya gibi etkiliyor uçağı. Daha sonra uçak, müzik sesine benzer sesler çıkarıyor. Tuhaf bir iç çekiş gibi. Ama bunlar ıskalayan mermiler. Burada da durum, yıldırımlarda olduğu gibi.. Ne denli yakınsa, o denli basitleşir. Kimi çarpmalar ilkeldir: O zaman patlamanın parçaları etkiler yalnız. Yırtıcı hayvan, öldürdüğü öküzü itip kakmaz. Yerden kaldırmadan, pençelerini geçiriverir. Öküze sahiplenir. İsabet eden mermiler de, bir kasa girer gibi kakılıverirler uçağa.
"Yaralandın mı?"
"Hayır!"
"Hey nişancı, yaralandın mı?"
"Hayır!"
Ama izlenmesi gereken bu sarsıntılar önemli değildir. Bir kabuğun, bir davulun üzerinde trampet çalıyorlar. Benzin depolarını delecekleri yerde, karnımızı da deşebilirlerdi pekâlâ. Ama karın da bir davuldan başka bir şey değil ya. Beden, vızgelir ona! Onun önemi yok... Bu tuhaf işte!
Beden konusunda iki çift sözüm var. Ama insan günlük yaşamında gerçekten de kördür. Gerçeğin belli olması için şimdiki koşullarda olduğu gibi acelesi olması gerekir. Yükselen ışık yağmuru gerek, kargı saldırısı, gerek, kıyamet gününde yargı karşısına dikilmesi gerek. O zaman anlar insan.
Giyinirken kendi kendime: "Son anlar nasıl olur acaba?" diye soruyordum. Yaşam, uydurduğum görüntüleri hep yalanlamıştır. Ama bu kez, saçma yumrukları altında çıplak yürümek ve yüzünü korumak için dirseğini bile kaldıramamak vardı.
Bedenimi sınamak istiyorum. Bu sınavı etimde duyacağımı sanıyorum. Zorunlu olarak kabul ettiğim görüş, bedenimin görüşüydü. İnsan, bedeniyle öyle çok uğraşır ki! Onu ne çok giydirmiş, yıkamış, bakmış, tıraş etmiş, içirmiş, beslemiştir. Bu evcil hayvanda kendini bulmuştur. Onu terziye, doktora, cerraha götürmüştür. Onunla birlikte acı çekmiştir. Onunla bağırmıştır. Onunla sevmiştir. Ona, bu benim, demiştir. Oysa birden bu görüntü yıkılı vermiştir. Bedeniyle alay ediyor insan şimdi! Onu, uşak

takımıyla bir tutuyor. Öfkesi biraz kızışmaya görsün, sevgisi coşsun, kini düğümlensin, o zaman o ünlü dayanışma çatırdamaya başlar.
Oğlun yanan bir evde kapalı mı kalmış? Onu kurtaracaksın! Seni kimse tutamaz! Yanarsın! Vız gelir! O paçavra bedenini isteyene rehin bırakırsın. O çok önem verdiğin şeyin hiç de değerli olmadığını anlayıverirsin. Bir engel çıkarsa, gösteriş olsun diye omzunu satarsın! Tüm varlığın, eyleminin içindedir. Eylemin, sen demek.. Başka yerde değilsin! Bedenin senindir ama sen değildir artık. Vuracak mısın? Kimse seni bedeninle tehdit ederek, vurmaktan alıkoyamaz. Sen mi? Düşmanın ölümüsün. Sen mi? Oğlunun kurtuluşusun. Kendini trampa ediyorsun. Bu değiş tokuştan zararlı çıktığını düşünmüyorsun. Kolların bacakların mı? Araç onlar. Yontulurken kırılan bir aracı kimse umursamaz. Sense, düşmanının ölümü, oğlunun kurtuluşu, hastanın iyileşmesisin. Buluşçuysan, buluşunun karşılığıyla kendini değiş tokuş ediyorsun! Gruptaki o arkadaş ölümcül yara almış. Günlük Emir'de adı şöyle anılır:
"O anda gözcüsüne şöyle demiş: Hapı yuttum ben. Koş! Belgeleri kurtar!" En önemli şey belgeleri ya da çocuğu kurtarmak, hastanın iyileşmesi, düşmanın ölümü ve keşiftir! Yüklendiğin anlam göz kamaştırıcıdır, senin görevin, senin kinin, senin aşkın, senin bağlılığın, senin buluşundur bu. İçinde yalnız o vardır, başka bir şey değil.
Ateş, yalnız bedeni değerden düşürmekle kalmamış, aynı zamanda bedene tapmayı da yok etmiştir. İnsan, kendisiyle ilgilenemez artık. Gözü, bir parçası olduğu bütünden başka bir şey görmez. Ölürse, kendini parçalara ayırmış olmaz, karışır. Kendini yitirmez, bulur. Bir ahlakçının dileği bu değildir. Günlük bir gerçek, beylik bir gerçek, günlük kuruntunun anlamsız bir maskeyle gizlediği bir gerçektir. Giyinirken, bedenim için korkarken, saçmalıklarla uğraştığımı nereden bilebilirdim ki? Bedenine ne kadar az önem verdiğini, insan her zaman, o bedeni geri vermek zorunda olduğu an, telaşla fark eder. Ama günlük yaşantımda, ölüm kalım sorunlarıyla karşılaşmadığım ve varlığımın öz anlamı tehlikede olmadığı zaman, bedenimden daha önemli sorunlar tanımam elbette.

Bedenim; vız gelir tırıs gidersin bana! Senin dışına fırlatıldım ben; artık umudum kalmadı, eksiğim de yok! Şu ana dek neysem, bunu yadsıyorum. Düşünen, duyan ben değilim. Bedenimdi. İyi kötü, çekerek buraya kadar sürükledim onu; şimdi de hiçbir önemi olmadığını anlıyorum.

On beş yaşındayken, ilk dersimi aldım: Benden küçük bir kardeşime birkaç gündür öldü gözüyle bakılıyordu. Bir sabah, saat dörde doğru, hastabakıcısı beni uyandırdı:

"Kardeşiniz sizi istiyor."

"Durumu kötü mü?"

Yanıt vermedi. Hemen giyindim, kardeşimin yanına gittim.

Olağan bir sesle bana:

"Ölmeden önce seninle konuşmak istiyordum", dedi. "Yakında öleceğim."

Bir sinir kriziyle kasılıyor ve susuyor. Kriz anında eliyle "hayır" işareti yapıyor. Ne dediğini anlamıyorum. "Çocuk, ölümü istemiyor," diye düşünüyorum, ama sakinleşince, bana açıklıyor:

"Korkma... Acı çekmiyorum. Hasta değilim. Kendimi tutamıyorum. Bedenim yapıyor."

Bedeni başka artık, yabancı bir alan..

Ama yirmi dakika sonra ölecek olan bu küçük kardeş, ciddi olmak istiyor. Vasiyetiyle kendisinden bir şeyler bırakma gereksinimiyle yanıp tutuşuyor. Bana:

"Vasiyetimi yapmak istiyorum..." diyor. Kızarıyor, gururludur elbet. Erkek gibi davrandığı için. Kuleler yapan bir usta olsaydı, kulesinin yapımını bana verecekti. Baba olsa, yetiştirmem için oğullarını bana emanet ederdi. Savaş uçağı pilotu olsa, uçuş belgelerini bana emanet ederdi. Ama bir çocuk o. Yalnızca buharlı motoru, bir bisikleti ve bir tüfeği emanet ediyor.

İnsan ölmüyor. Ölümden korktuğunu sanıyor: Beklenmedik şeyden, patlamadan korkar insan, kendisinden korkar. Ölüm mü? Hayır. Ölümle karşılaşınca, ölüm olmaktan çıkar ölüm. Kardeşim bana: "Bütün bunları yazmayı unutma..." dedi. Beden dağılınca, öz çıkar ortaya. İnsan, bir ilişkiler düğümüdür yalnızca. İnsan için önemli olan yalnız ilişkilerdir.

Beden, yaşlı attır; onu bırakırsın. Ölürken, kim düşünür kendini? Öylesine hiç rastlamadım ben...
"Yüzbaşım!"
"Ne var?"
"Müthiş!"
"Nişancı..."
"Şey... Evet..."
"Hangi?.."
Sorum, sarsıntı yüzünden anlaşılmadı.
"Dutertre!"
"Başım?"
"Vuruldun mu?"
"Hayır."
"Nişancı..."
"Evet?"
"Vurul..."
Tunçtan bir duvara çarpmış gibi oldum. Bir ses duyuyorum:
"Vay, vay, vay!.."
Bulutların uzaklığını anlamak için başımı gökyüzüne kaldırıyorum. Elbet, ne denli eğik bakarsam, kara bulut yığınlarını o denli üst üste görüyorum. Üstten bakılınca, daha seyrek görünüyorlar. Bu yüzden başlarımızın üzerine oturtulmuş, kara çıkıntılı kocaman bir taç görüyorum.
Kalça kasları şaşılacak kadar güçlüdür. Bir duvara yüklenir gibi ayak pedalına yükleniyorum. Uçağı ters yöne fırlattım. Çatırdayarak sallanıp hızla sola kayıyor. Taç da sağa kaydı. Onu başımın üstünden savurdum. Açılan ateşi şaşırttım, başka yeri dövüyor. Sağımda, yararsız patlama kümelerinin yığıldığını görüyorum. Ama öteki kalçamla ters harekete başlamadan önce, taç gelip başımın üstüne yine kondu. Yerdekiler de yine yerleştirdiler onu. Uçak, hınklayarak yeniden yarıkların içine yıkılıyor. Ama bedenimin tüm ağırlığı bir kez daha pedala yüklendi.
Uçağı ters yönde kaydırdım (Kurala göre yapılan manevralara lanet olsun!), taç sola kaydı.
Sürer mi bu oyun? Bu oyun süremez elbet! Ayak pedalına dev gücüyle istediğim kadar yükleneyim, kargı tufanı yine önüme yağıyor. Taç, eski durumuna geliyor. Şoklar yeniden karnıma saplanıyor. Aşağıya doğru bakınca, beni

merkez alarak bir sürü, şimşek ağırlığıyla bana doğru yükselen hava kabarcıkları görüyorum. Hâlâ olduğumuz gibi kalmamız, akıl almaz bir şey. Kendimi kurşun işlemez sanıyorum. Galip gelmiş gibi hissediyorum! Her saniyede bir zafer kazanıyorum!
"Vurulan var mı?"
"Hayır..."
Vurulmamışlar. Kurşun değmez onlara. Galip gelmişler. Tayfaları zafer kazanmış bir pilotum ben...
Bundan böyle her patlama bana tehdit edici değil de bizim dayanıklılığımızı arttırıcı bir şey gibi görünüyor. Her seferinde, saniyenin onda bir süresince, uçağımın dağılacağını düşünüyorum. Ama hâlâ komutlara yanıt veriyor ve böğürlerini sertçe sıkınca, onu bir at gibi havaya dikiyorum. O zaman rahatlıyorum ve içime büyük bir sevinç doluyor. Büyük bir gürültüden kaynaklanan irkilmeden sonra korku duymaya zaman kalmadan, kurtuldum diye hemen rahat bir soluk alıyorum. Aslında önce şok yüzünden bir kasılma, sonra korku, ardından da ferahlık duymam gerekirdi. Düşünebiliyor musunuz? Buna zaman bile yok! Önce irkilme, sonra rahatlık duyuyorum. İrkilme, rahatlık. Bir aşaması eksik:
Korku.
Sonraki saniyenin ölüm getireceğini aklımdan geçirmeye zaman bulamadan, bir önceki saniyeden çıkıp yeniden dirilişimi yaşıyorum. Uzayıp giden bir sevinç yaşıyorum. Kendi sevincimin izinden gidiyorum. Sonra hiç ummadığım bir zevk duymaya başlıyorum. Sanki her saniye, yaşamım bana yeniden veriliyor gibi. Yaşıyorum, sağım hâlâ. Her zaman canlıyım. Bir yaşam kaynağıyım yalnız. Yaşam sarhoşluğu doluyor içime. "Savaş sarhoşluğu" denir buna. Yaşam sarhoşluğu bu! Hey! Bize aşağıdan ateş edenler, bizi yeniden yarattıklarını biliyorlar mı acaba;

Yağ depoları, benzin depoları, tümü delindi. Dutertre: "Bitti! Yükselin!" dedi. Bulutlarla aramdaki uzaklığı yeniden ölçüyor ve şaha kalkıyorum. Uçağı bir kez daha sola, sonra sağa deviriyorum. Yere doğru bir kez daha bakıyorum. Bu görünümü unutmayacağım hiç. Tüm ova, ışıklı kısa fitillerle donanmış, çıtırdıyor. Hızlı ateşli top bunlar

galiba. Kocaman mavimsi akvaryumda, hava kabarcıkları art arda yükseliyor. Arras'ın alevleri, örs üstündeki demir gibi loş bir kızıllıkla parlıyor; yeraltı hazinelerinin üstüne iyice oturtulmuş, onlarla beslenen Arras alevi, insanların alın terinin, insanların buluşlarının, insanların sanatının, insanların anılarının, maddi manevi tüm varlıklarının bir saç örgüsü gibi birleşip de rüzgârda savruldukları Arras yangını.

Epeydir ilk bulut kümelerine değip geçiyorum. Çevremizde, bulutun karnını alttan delen altın okların yükseldiği görülüyor. Bulut önümü kapayınca, açık kalan son delikten görüntüyü görüyorum. Arras'ın alevleri, bir an için uzun bir kilisenin dibinde yanan bir yağ kandili gibi ışıldıyor. Alevler bir dine hizmet ediyor ama pahalıya mal oluyor. Yarın, her şeyi yıkıp kül etmiş olacak. Arras alevlerini tanık olarak götürüyorum yanımda.

"İşler yolunda mı Dutertre?"

"Yolunda, Yüzbaşım. İki yüz kırk. Yirmi dakika sonra, bulutun altına ineceğiz. Seine Nehri üstünde bir yerlerde yerimizi anlarız..."

"Nişancı, işler yolunda mı?"

"Şey... Evet... Yüzbaşım... Yolunda."

"Çok terlemedin ya?"

"Şey... Hayır... Evet..."

Bir şey bildiği yok. Memnun. Gavoille'in nişancısını düşünüyorum. Bir gece, Ren üzerinde, seksen savaş ışıldağı Gavoille'i ışınları içine almış. Çevresine dev gibi bir kilise kurmuşlar. Derken ateş de işe karışmış. O zaman Gavoille, nişancısının kendi kendine alçak sesle konuştuğunu işitmiş. (İç telefonlar boşboğazdır.)Nişancı, kendi kendine dertleniyormuş:

"Eee oğlum... Eee oğlum... Sivil yaşamda kırk yıl arasam bunu bulamazdım!

"Nişancı memnundu.

Ağır ağır soluk alıyorum ben. Göğsümü iyice şişiriyorum. Soluk almak, vermek çok harika bir şey.. Daha anlayacağım çok şey var... Ama önce Alias'ı düşünüyorum. Hayır. İlk düşündüğüm benim çiftçi! Araçların sayısını soracağım ona... Eh, neylersiniz! Düşüncelerim tutarlı. Yüz üç. Bu arada... Benzin ibreleri, yağ basıncı... Depolar delinince,

bu araçları kontrol etmek daha iyi! Onlara bakıyorum. Lastik kaplamalar dayanıyor. Akıllara durgunluk veren bir buluş bu. Jiroskoplara da bakıyorum. Bu bulutun içinde kalınmaz. Sağanak bulutu bu.. Sert sert sarsıyor bizi.
"İnemez miyiz dersiniz?"
"On dakika.. On dakika daha beklesek daha iyi olur..."
On dakika daha bekleyeceğim demek. Öyle ya, Alias'ı düşünüyordum ben. Bizi yeniden göreceğine inanıyor mu acaba? Geçen gün, yarım saat gecikmiştik. Yarım saat önemli aslında... Koşarak Grubun yanına gittim, yemek yiyorlardı. Kapıyı ittim, Alias'ın yanına, iskemleme çöktüm. Tam o anda, Binbaşı, bir demet erişteyle süslü çatalını kaldırdı, ağzına götürmeye hazırlandı. Ama birden sıçradı, hemen durdu ve ağzı açık bana bakakaldı. Erişteler çataldan sarkıyordu.
"Ah, sizi gördüğüme çok sevindim!"
Sonra erişteleri ambara tıktı.
Bence Binbaşı'nın büyük bir kusuru var. Pilotun görevle ilgili bilgileri konusunda inatla soru sorar. Bana da soracaktır. Ona en sıradan gerçekleri yazdırmamı bekleyerek, korkunç bir sabırla yüzüme bakacak... Beni sorguya çekecek. Elinde bir kâğıt ve kalemle, bu iksirin bir damlasını bile kaçırmamaya çalışacak. Bu da gençliğimi anımsatacak bana: "Aday Saint-Exupéry!
Bernouilli denkleminin entegralini nasıl hesaplarsınız?"
"Şey..."
Bernouilli... Bernouilli... İnsan, o bakışlar altında, kamından iğne geçirilmiş bir böcek gibi kalakalır.
Görev bilgileri, Dutertre'in sorunu. Dutertre, dik dik bakıyor. Pek çok şey görüyor. Kamyonlar, mavnalar, tanklar, askerler, kayıklar, atlar, garlar, garlarda trenler, gar şefleri. Ben yanlamasına bakıyorum. Bulutları, denizi, ırmakları, dağları, güneşi görüyorum. Kabataslak görüyorum. Toptan bir fikir ediniyorum.
"Bilirsiniz ya Binbaşım, pilot..."
"Öyle! Öyle! İnsan her zaman bir şey görür."
"Ben... Ya! Yangınlar! Yangınlar gördüm. Çok ilginçti..."
"Hayır. Her şey yanıyor. Başka ne var?"
Alias neden acımasızdır?

XXII

Bu kez de beni sorguya çekecek mi?
Görevimle ilgili anlatacaklarım bir rapora kaydedilemez. Kara tahta başındaki bir kolejli gibi "dut yemiş bülbüle" döneceğim. Çok üzgün görüneceğim, oysa üzgün olmayacağım. Üzüntüler bitti... İlk kurşunlar değerken uçup gitti. Bir saniye daha erken dönüş yapsaydım, ne olduğumu hiç bilemeyecektim.
Yüreğime dolan güzel sevgiden haberim olmayacaktı. Sevdiklerime geri dönüyorum. Evime dönüyorum. Alış verişini bitirip evine dönerken, ailesini sevindirmek için pişireceği yemekleri düşünen bir ev kadınına benzetiyorum kendimi. Yiyecek dolu sepetini sağa sola sallar. Zaman zaman sepeti örten gazeteyi kaldırıp bakar: Her şey yerinde. Bir şey unutmamış. Hazırladığı sürprize gülümser, biraz dolaşır. Vitrinlere bir göz atar.
Dutertre, beni şu beyazımsı hapishanede oturmaya zorlamasaydı, ben de vitrinlere zevkle bir göz atardım. Kırların geçişini seyrederdim. Biraz daha sabretmek iyidir: Bu görünüm zehirli. Gizli işler çevriliyor orada. Biraz gülünç çimenlikleri ve birkaç düzine evcilleştirilmiş ağacıyla masum genç kızlar için yapılmış süssüz mücevher kutuları gibi görünen küçük taşra şatoları da savaş tuzaklarından başka bir şey değil. Alçaktan uçunca, dostluk işaretleri yerine, torpil patlamaları karşılar bizi.
Bulutun bağırsaklarına aldırmadan, çarşıdan dönüyorum yine de. "Sağdaki ilk sokağın köşesine gider bana kibrit alırsınız..." diyen Binbaşı'nın sesi haklıymış. Vicdanım rahat. Kibritler cebimde. Daha doğrusu arkadaşım Dutertre'in cebinde. Ne yapıyor da gördüğü her şeyi anımsayabiliyor? Bu onun işi, ciddi şeyler düşünüyorum ben. Yere indikten sonra, yeni bir göç karmaşasıyla karşılaşmazsak, Lacordaire'e meydan okuyup satrançta onu yeneceğim. Yenilmekten nefret eder. Ben de öyleyim. Ama kazanacağım.
Lacordaire, dün sarhoştu. Ya da biraz: Onu lekelemek istemem. Kendini teselli etmek için sarhoş olmuştu. Uçuştan dönüşte, tekerlekleri indirmeyi unutunca, uçağı karın üstü indirmişti. Ne yazık ki orada olan Alias. Uçağa üzün-

tüyle bakmış ama ağzını açmamıştı bile. Eski pilot Lacordaire hâlâ gözümün önünde. Alias'ın kendisini azarlamasını bekliyordu. Sert bir azar iyi gelirdi ona. Bu patlama, onun patlamasına da yol açacaktı. Karşılık verirken, öfkesi de yatışırdı. Oysa Alias başını sallıyordu. Alias uçağı düşünüyor, Alias'ı adam yerine koymuyordu. Bu olay komutan için soyut bir olaydı, uçakların sayısında bir azalmaydı. En eski pilotların bile başına gelebilecek bir dalgınlıktı yalnız. Haksız olarak Lacordaire'in başına gelmişti. Lacordaire, bugünkü düşüncesizliği bir yana, mesleğinde en küçük bir yanlışlık yapmamıştı. Bu yüzden Alias, yalnız kurban edilen uçakla ilgilenip, Lacordaire'den en doğal bir şeymiş gibi hasar konusundaki düşüncesini sordu. Bunun üzerine Lacordaire'in içine dönük öfkesinin biraz daha kabardığını anladım. Elinizi, işkence yapan adamın omzuna kibarca koyup ona: "Şu zavallı kurbana bakini Ne kadar acı çekiyordur kim bilir..." dersiniz, insan yüreğinin tepkileri anlaşılmaz. Sevgi isteyen bu sevecen el işkenceciyi çileden çıkarır. Kurbana, kapkara bir bakışla bakar. Onu iyice haşlamadığına üzülür.

Böyledir bu. Eve dönüyorum. 2/33 Grubu, benim evimdir. Evdekileri anlıyorum. Lacordaire konusunda yanılmış olamam. Lacordaire de benim hakkımda yanılamaz. Bu birliği açıkça hissediyorum. "2/33 Grubu'ndaki bizler!" Ey! Kopukluklar bağlanıyor işte...
Gavoille ve Hochedé'yi düşünüyorum. Beni Gavoille'e ve Hochedé'ye bağlayan o beraberliği duyuyorum. Gavoille konusunda kendime şu soruyu soruyorum: Nerelidir o? Onda, toprakla uğraşanlara özgü bir cevher var. Aklıma sımsıcak bir anı geliyor ve yüreğimi ferahlatıyor. Orconte'ta konakladığımız sırada, Gavoille de benim gibi bir çiftlikte kalıyordu. Bir gün bana şöyle dedi:
"Çiftçi kadın bir domuz öldürmez. Domuz sucuğu yemeğe çağırıyor bizi."
Üç kişiydik: İsrail, Gavoille ve ben, o güzel, çatır çatır kara kabuğu çiğniyorduk. Köylü kadın bize hafif, beyaz şarap da getirdi. Gavoille bana: "Bunu, ona, gönlünü almak için satın aldım. İmzalamak gerek," dedi. Kitaplarımdan biriydi. Hiç sıkılmadım. Gönlü olsun diye zevkle imzaladım

kitabı. İsrail piposunu dolduruyordu. Gavoille kalçasını kaşıyordu; köylü kadın da yazarının imzaladığı bir kitabı miras olarak almaktan sevinmiş görünüyordu. Hafif beyaz şarapla biraz sarhoş olmuştum ve kitap imzalamak bana her zaman biraz gülünç geldiği halde kendimi tuhaf hissetmiyordum. Dışlanmış olarak görmüyordum kendimi. Bu kitaba karşın, ne bir yazar ne de bir seyirci gibiydim. Dışarlıklı değildim, İsrail, kitabı imzalarken, kibarca bakıyordu bana. Gavoille de kalçasını kaşıyordu durmadan. Onlara karşı bir tür minnet duyuyordum. Bu kitap bana soyut bir seyirci görüntüsü verebilirdi. Ama yine de aydın ve tanık rolünde değildim. Onlardan biriydim.

Tanıklık mesleği beni hep korkutmuştur. Katılmadıktan sonra, neyim ben? Var olmam için katılmam gerek. Arkadaşlarımın nitelikleriyle beslenirim ben; niteliklerini bilmezler, çünkü bu nitelikler alçak gönüllülüklerinden değil de kendilerini bilmediklerinden kaynaklanmaktadır. Gavoille kendini önemsemez, İsrail de öyle. Onlar işlerine, mesleklerine, görevlerine olan bağlardan dokunmuş birer ağdır. Şu dumanı tüten sucukla.. Onların varlığıyla sarhoş oluyorum ben de. Susabilirim. Hafif beyaz şarabımı içebilirim. Bu kitabı, onlardan kendimi ayırmadan imzalayabilirim. Bu kardeşliği hiçbir şey bozamaz.

Zekânın gelişmesini ya da bilincin zaferini küçümsemem söz konusu bile değil. Aydın zekâlara hayranlık duyarım. Ama özü olmayınca, bir insan nedir ki? Bir varlık değil de bir bakışsa yalnız? Bu özü Gavoille ve İsrail'de buluyorum. Tıpkı Guillaumet'de bulduğum gibi.

Yazarlıktan sağlayabildiğim yararları, örneğin 2/ 33 Grubu'nda çalışmaktan hoşlanmasam, oradan ayrılıp başka bir işe girmemi sağlayabilecek özgürlüğü, biraz korkuyla kınarım. Var olmama özgürlüğüdür bu yalnızca. Her zorunluluk insanı var eder.

Özden uzak zekâ yüzünden, az kalsın geberiyorduk Fransa'da. Gavoille vardır. Sever, nefret eder, sevinir, homurdanır. Onun karşısında şu gevrek sucuğun tadına vardığım gibi bizi tek bir gövde olarak birbirimize sağlayan meslek zorunluluklarının da tadına varıyorum. 2/33 Grubu'nu seviyorum. Onu, güzel bir görünüme bakan bir seyirci gibi sevmiyorum. Vız gelir manzara bana. 2/33 Gru-

bu'nu seviyorum, çünkü ben ondanım, o beni besliyor ve ben de onu besliyorum.
Arras'tan geldiğim şu anda, hiçbir zaman olmadığı kadar Grubumun içindeyim. Bir bağ daha kazandım. Sessizce tadına varılacak o birlik duygusunu daha da güçlendirdim. İsrail ve Gavoille, belki de benden daha büyük tehlike atlattılar. İsrail kayboldu. Ama bugünkü gezintiden ben de dönmeyebilirdim. Böylece, onların masasına oturmaya ve onlarla birlikte susmaya daha çok hak kazanıyorum. Bu hak pahalıya mal oluyor. Ama var olma hakkı çok değerlidir. Bu yüzden, bu kitabı sıkılmadan imzalıyorum... Hiçbir şeyi bozmuyordu.
Binbaşı'nın az sonra bana soru soracağını düşününce, şu anda kızarıyorum. Kendimden utanacağım. Binbaşı da benim biraz aptal olduğumu düşünecek. Bu kitap sorunlarından sıkılmıyorsam, bir kitaplık dolusu kitap yazmış olsam bile, beni tehdit eden utançtan kurtulamayacağımı anlıyorum. Bu utanç, oynadığım bir oyun değil. Dokunaklı bir töreye uyma tadını tatmış kuşkucu biri değilim ben. Tatilde köylücülük oynayan bir kentli de değilim. İyi niyetimin kanıtını, bir kez daha Arras'ta aramaya gittim. Serüvende bedenimi tehlikeye attım. Tüm bedenimi. Onu yitireceğimi bilerek girdim. Bu oyunun kurallarına uymak için elimdekilerin tümünü verdim. Oyun kuralları başka türlü olsun diye. Az sonra, Binbaşı bana soru soracağı anda ezilip büzülmek hakkını kazandım.
Yani katılmak, bağlı olmak hakkını.. Birlik olmak, almak ve vermek hakkını..
Kendimden daha üstün bir varlık olma hakkını. Beni böbürlendiren o bütüne karışma hakkını. Arkadaşlarım için duyduğum o sevgiyi tatma hakkını; dışarıdan gelmiş bir gönül bağı, ayrılık yemekleri anından başka hiçbir zaman açıklanmayan bir sevgi değildir bu. O anda biraz sarhoş olursunuz ve içkinin verdiği coşkuyla meyve yüklü bir ağaç gibi konukların üstüne devrilirsiniz. Gruba duyduğum sevginin dile getirilmeye ihtiyacı yoktur.
Yalnızca bağlardan oluşur o. Benim üzümdür o. Ben Grup'tanım, Hepsi bu kadar.
Grubu düşündüğüm zaman, Hochedé'yi düşünmeden edemiyorum. Onun savaştaki yürekliliğini anlatabilirdim;

ama kendimi gülünç bulurum o zaman. Sorun yüreklilikte değil: Hochedé, kendini tümüyle savaşa verdi. Belki tümümüzden daha fazla çabaladı. Hochedé, benim zorla vardığım aşamadadır her zaman. Ben giyinirken, söylenip duruyordum. Hochedé söylenmez. Hochedé, bizim gitmekte olduğumuz yere vardı çoktan. Benim gitmek istediğim yere.

Hochedé, asteğmenliğe yeni yükselmiş eski bir astsubaydır. Kültürü orta derecedir elbet. Kendini dile getirmeyi başaramaz. Ama sağlam yapılı ve yetkindir. Hochedé söz konusu olunca, "görev" sözcüğü tumturaklı olmaktan çıkar. İnsan görevine, Hochedé'nin katlandığı gibi katlanmak ister elbet. Hochedé'nin karşısında, sırt çevirdiğim her şeyden, adamsendeciliğimden, tembelliklerimden ve her şeyden önce, inanmadığım olursa, inanmamış olmaktan utanırım. Bu, bir erdem belirtisi değil bilinçli bir kıskançlık. Hochedé gibi var olmak isterdim. Kökleri üstünde iyi duran bir ağaç güzeldir. Hochedé'nin kararlılığı da güzeldir. Hochedé, insanın umutlarını kırmaz.

Bu yüzden Hochedé'nin savaş görevlerini anlatmayacağım. Gönüllü müydü? Zaten tümümüz, tüm görevler için gönüllüyüz. Ama içinizden kendimize inanmak istediğimiz için. O zaman insan biraz kendini aşar. Hochedé, doğal olarak gönüllüdür. Savaşın kendisidir. Gözden çıkarılacak bir ekip arandı mı, Binbaşı hemen Hochedé'yi geçirir aklından, "baksanıza Hochedé..." Hochedé, bir keşişin dine atlaması gibi dalar savaşan içine. Neden dövüşür; Kendisi için dövüşür. Hochedé, kurtarılması gereken ve kendi anlamı demek olan bir maddeyle özdeşleştirir kendini. Bu kertede yaşamla ölüm biraz karışır birbirine. Hochedé, şimdiden karışmıştır. Belki de farkında olmadan, hiç korkmaz ölümden. Yaşamak, yaşatmak... Hochedé'ye göre yaşamakla ölmek birbiriyle uzlaşmaktadır.

Onda ilk önce gözlerimi kamaştıran, Gavoille'in, yerde motor hızını ayarlamak içine ondan kronometresini almak istemesi yüzünden gösterdiği telaştır.

"Teğmenim... Hayır... Canımı sıkıyor bu."

"Aptal olma! On dakikalık bir ayarlama alt tarafı!"

"Teğmenim... Filotillonun deposunda bir tane var."

"Evet. Ama o, altı haftadır iki yedide durup duruyor!"

"Olmaz Teğmenim... Kronometre verilmez... Kronometremi vermek zorunda değilim... Bunu isteyemezsiniz!"
Askerlik disiplini ve üste saygı gereği, alevler içine düşüp de mucize olarak hiç zarar görmeden sağ salim kurtulan bir Hochedé'den, başka bir uçağa atlayıp bu kez daha tehlikeli bir göreve gitmesi istenebilir... Ama üç maaşına mal olan ve bir ana gibi bakıp her akşam kurduğu çok lüks bir kronometreyi saygısız ellere bırakması istenemez. Bu adamların davranışlarına bakınca, kronometreler konusunda hiçbir şey bilmedikleri anlaşılıyor.
Hochedé, hakkı olan şeyi alınca ve kronometresi yüreğinin üstünde galip gelmiş bir tavırla, hâlâ öfke saçarak filotillonun bürosundan çıktığı zaman, Hochedé'yi öpecektim nerdeyse. Kronometresi için savaşacaktır o. Kronometresi bir varlıktır. Ülkesi için ölecektir. Ülkesi de bir varlıktır. Onlara bağlı olan Hochedé de bir varlıktır. Dünya bağlarıyla yoğrulmuştur o.
İşte bu yüzden severim Hochedé'yi; ama bunu ona söylemeye gerek duymam. Guillaumet'yi de benim en iyi dostumdu o uçuşta yitirdim, ondan söz etmeye de çekinirim. Aynı hatlarda uçtuk, aynı kuruluşlara katıldık. Özümüz aynıydı. Onunla birlikte ben de ölmüşüm gibi hissediyorum kendimi. Guillaumet'yi sessizliğimin arkadaşı yaptım. Guillaumet'denim,
Guillaumet'denim, Gavoille'denim, Hochedé'denim. 2/33 Grubu'ndanım. Ülkemdenim. Grup'takilerin tümü de bu ülkedendir...

XXIII

Çok değiştim! O günlerde üzgündüm, Binbaşı Alias. O günlerde, zırhlı birliklerde hiç ölüm yokken, ölüm görevleri yüzünden 2/33 Grubu'ndaki yirmi üç kişiden on yedisi yaşamını yitirdi. Siz başta olmak üzere, figüran gerektiği için bizler, ölü rolünü oynamayı kabul ediyoruz galiba. Ah, Binbaşı Alias, acılıyım, yanılıyorum!
Başta siz olmak üzere, belirsiz bir görev edebiyatına sıkı sıkı sarılıyoruz, içgüdüsel olarak bizi, yenmeye değil de - olanaksızdı bu - var olmaya itiyordunuz. Edinilen bilgilerin kimseye ulaşamayacağını siz de biliyordunuz bizim

gibi. Ama gücü gizli olan töreleri kurtarıyordunuz. Raporlarımız bir işe yarayacakmış gibi; tank parkları, ırmak mavnaları, kamyonlar, garlar ve garlardaki trenlerle ilgili sorular soruyordunuz bize. Kötü niyetli biri gibi görünüyordunuz bana hatta:
"Hayır, hayır! Pilot yerinden çok iyi görülüyor."
Oysa Binbaşı Alias haklıydı.
Arras'ta, üstünden uçtuğum bu kalabalığa bağlandım. Bir şey verdiğim kişiye bağlanırım ben. Yalnızca benimsediğim insanı anlarım. Köklerimin pınarı susuzluğumu ne kadar giderirse, ben o kadar varım. Ben, bu kalabalıktanım. Bu kalabalık benden..
Saatte yüz otuz kilometre hızla ve iki yüz metre yüksekte bulunduğum şu anda bulutumdan çıkarken, akşam onu kucaklıyorum; bir bakışla sürüyü sayan, toparlayıp bir araya getiren çoban gibi. Bu kalabalık artık bir sürü değil: Bir halktır o. Umutsuzluğa düşer miyim?
Bozgunun kötüleşmesine karşın, dinsel bir törenden çıkmış gibi derin ve sürekli bir sevinç duyuyorum içimde. Tutarsızlık içinde yüzüyorum ama yine de zafer kazanmış biri gibiyim. Hangi arkadaş görev dönüşü bu galibi içinde taşımaz ki? Yüzbaşı Penicot, bu sabahki uçuşunu anlattı bana: "Otomatik silahlardan biri fazlaca isabetli atış yapıyor gibi görününce, olanca hızımla, toprağa sürünürcesine, doğruca ona yöneliyor ve makineli tüfeklerimi üzerine boşaltıyorum. O kırmızımtırak ışık, yelin söndürdüğü bir mum gibi hemen sönüveriyordu. Saniyenin onda biri kadar bir süre sonra, o ekibin üzerinden bir bomba gibi geçiyordum... Sanki silah patlamış gibi oluyordu! Onu kullananlar da çil yavrusu gibi dağılmış, kaçarken yuvarlanmıştı. Çelik çomak oynuyor gibiydim. "Penicot gülüyor, Penicot çok güzel gülüyordu. Zafer kazanmış Yüzbaşı Penicot!
Görev uçuşunun, seksen savaş ışıldağının oluşturduğu kilisenin karanlığına girip, bir asker düğününde olduğu gibi kılıçlardan oluşan kubbenin altından geçen Gavoille'in bu nişancısını başka biri yaptığını biliyorum.

"Doksan dörde sapabilirsiniz."
Dutertre, Seine Nehri üzerinde yerini işaretledi. Yüz metreye kadar indim. Yeryüzü, büyük buğday ya da yonca

ekili dörtgenleri ve üçgen biçimi ormanları bize doğru sürüklüyor saatte beş yüz otuz kilometre hızla. Uçağımın bıkıp usanmadan bölüp geçtiği bu buz denizini seyretmekten bedensel, tuhaf bir zevk alıyorum. Seine görünüyor. Onu yanlamasına geçerken, sanki takla atıp gizleniyor. Bu hareket, bir orağın esnek esnek kayışı gibi zevk veriyor bana. İyice oturuyorum. Uçağın patronuyum. Depolarım dayanıyor. Penicot'dan pokerde bir as'la bir kadeh içki kazanacağım; sonra da satrançta Lacordaire'i yeneceğim. Zafer kazandığım zaman, ben böyleyim işte.
"Yüzbaşım... Ateş ediyorlar... Yasak bölgedeyiz..."
Rotayı hesaplayan o. Kimse azarlayamaz beni.
"Çok mu ateş ediyorlar?"
"Ellerinden geldiğince..."
"Bir tur atsak?"
"Yo, olmaz..."
Sesi bıkkın. Tufanı gördük biz. Bizimkilerin uçaksavar atışları bahar yağmuru gibidir.
"Dutertre... Bilirsiniz... Bizimkiler tarafından düşürülmek çok aptalca!"
"Hiçbir şey düşüremezler... Alıştırma yapıyorlar."
Dutertre kötümser.
Ben kötümser değilim. Mutluyum. Bizimkilerle konuşmak isterdim.
"Şey... Evet... Şey gibi ateş ediyorlar..."
Vay canına, bizimki yaşıyor demek! Nişancımın, şimdiye dek kendiliğinden hiçbir varlık göstermediğini fark ediyorum. Bütün serüvenimizi, bizimle konuşma gereği duymadan içine sindirdi. Toplar gürültüyle patlarken: "Vay vay ay!" diyen o olmasın! Ne de olsa içini fazlaca dökmüş sayılmazdı yine de.
Ama şimdi onun uzmanlığı söz konusu: Makineli tüfekler. Kendi konuları söz konusu olunca; uzmanlar kendilerini tutamazlar.

İki dünyayı karşılaştırmadan edemiyorum. Uçaktaki ve yerdeki dünyayı..
Dutertre'le nişancımı, izin verilen alanın dışına sürükledim. Fransa'nın alev alev yandığını gördük. Denizin ışıldadığını gördük. Çok yükseklerde yaşlandık. Müze vitrin-

lerine eğilir gibi eğildik uzak topraklara doğru. Düşman avcılarının tozlarıyla güneşte oynadık. Sonra yine indik. Kendimizi yangına attık. Her şeyimizi feda ettik. Sonunda orada, kendimiz konusunda, on yıl inzivaya çekilip düşünmekle öğrenebileceğimizden daha fazlasını öğrendik. Sonunda bu on yıllık manastırdan çıktık...
İşte Arras'a giderken belki de üstünden uçtuğumuz şu yolda, kervan, ona yetiştiğimiz anda, en fazla beş yüz metre daha ilerlemiş olabilir.
Onlar, bozulmuş bir arabayı hendeğe çekinceye, bir tekerleği değiştirinceye; ana yolu kesen bir yolun kendi döküntülerini akıtmasını beklemek için direksiyon başında kımıldamadan, volanı tıklatıncaya dek, biz üssümüze dönmüş olacağız.

Tüm bozgunu bir adımda aşıyoruz biz. Çölde zorla ilerledikleri halde, haç, yüreklerinde olduğu için çöl yolculuğunu cefa saymayan hacılara benziyoruz.
Yaklaşan gece, şu insan yığınını bir felaket ağılında konaklatacak. Sürü yığılıyor. Neye doğru bağıracaklar? Oysa biz arkadaşlara doğru koşuyoruz; bir şenliğe doğru koşuyormuşuz gibi geliyor bana. Işığı uzaktan görünüyorsa, yoksul bir kulübe bile en sert bir kış gecesini bir yılbaşı gecesine çeviriverir. Gittiğimiz yerde karşılayacaklar bizi. Gittiğimiz yerde, akşamın ekmeğiyle inanç birliğini kuracağız.
Bugünlük bu kadar serüven yeter: Mutlu ve yorgunum. Delik deşik olan uçağı makinistlere bırakacağım. Ağır uçuş giysilerimi çıkaracağım ve Penicot ile bir kadehine kâğıt oynamaya zaman olmadığından, arkadaşlarla birlikte yemek yemek için masaya oturacağım yalnızca...
Geç kaldık. Arkadaşlardan geç kalanlar, geri dönmezler artık. Geç mi kaldılar? Çok geç hem de. Geçmiş ola! Gece, onları sonsuzluğa süpürür. Akşam yemeğinde, Grup, ölülerini sayar.
Yok olanlar, anılarda güzelleşirler. En aydınlık gülümsemeleriyle anılarda canlanırlar. Bu ayrıcalıktan vazgeçeceğiz biz. Biz, kötülük melekleri ya da kaçak avcılar gibi gizlice çıkacağız ortaya. Binbaşı, ekmek lokmasını ağzına götüremeyecek. Yüzümüze bakacak ve belki de: "Ya, de-

mek geldiniz!.." diyecek. Arkadaşlar susacaklar. Şöyle bir bakacaklar bize.
Eskiden büyük insanlara pek saygı duymazdım. Haksızlık etmişim, insan hiçbir zaman yaşlanmıyor.. Binbaşı Alias! Dönüş anında bile insanlar temizdir: "Ya buradasın, bizlerden biri olan sen..." Utanç susturur insanı.
Binbaşı Alias, Binbaşı Alias... Aranızdaki o birliği bir körün ateşi duyduğu gibi tattım ben. Kör oturur, ellerini uzatır, tatlı sıcaklığın nereden geldiğini bilmez. Biz de görevlerimizden, tadını bilmediğimiz bir ödülü almaya hazır olarak döneriz; ama bakarız ki yalnızca sevgiymiş bu.
Sevgi olduğunu da anlamayız. Çoğunlukla düşündüğümüz sevgi daha duygulu, daha gürültülüdür. Ama buradaki gerçek sevgidir: insanı var eden ilişkiler ağı.

XXIV

Çiftlik sahibime, araçların sayısını sordum. Bana şu yanıtı verdi:
"Sizin işlerden hiç anlamam. Sanırım araçlarınızdan birkaçı eksik: Bize savaşı kazandıracak olanlar... Bizimle yemek yer misiniz?"
"Önceden yemiştim."
Ama beni zorla yeğeniyle karısının arasına oturttu:
"Yeğen, sen biraz yana kayşana... Yüzbaşıya bir yer aç."
Ben, yalnız arkadaşlara bağlı değilmişim. Onlarla birlikte tüm ülkeme bağlıymışım. Sevgi bir kez filiz atınca, bitmek bilmeyen kökler salar.
Çiftçim sessizce ekmek dağıtıyor. Günlük dertler, yüzüne ağır ve soylu bir hava vermiş. Belki de son olarak, ayin yapar gibi yapıyor bu dağıtımı.
Bense, bu ekmeğin maddesini sağlayan çevredeki tarlaları düşünüyorum. Düşman yarın oraları eline geçirecek. Ama bir yığın silahlı adam saldıracak sanmayın! Dünya büyük. Düşman akını burada, kendini yalnız uçsuz bucaksız toprakların uzak bir köşesinde, buğday tarlasının kıyısında gri bir işaret olarak, yalnız bir nöbetçiyle gösterecektir. Görünüşte hiçbir şey değişmeyecek; ama bir insan söz

konusu olunca, her şeyin başka türlü olması için bir işaret yeter.
Ekinin üstünde esecek olan rüzgâr, denizin üstündeki rüzgârın esişine benzeyecektir hep. Ama ekinin üstündeki rüzgâr daha yoğun görünüyorsa; babadan katma bütün malı mülkü ortaya serip sayımını yaptığı içindir. Geleceğini güvence altına alıyor. O, karısının saçlarını okşayan barışsever bir eldir.
Yarın bu buğday değişmiş olacak. Buğday, yalnız bedene özgü bir besin değildir. İnsanı beslemek, davarı semirtmeye benzemez. Ekmeğin öyle çok işlevi vardır ki! Biz, birlikte bölünüp paylaşılan ekmeği, insanları birleştiren bir araç olarak görmeye alıştık. Alın teriyle kazanılan ekmekte, emeğin yüceliğini tanımayı öğrendik. Biz, yoksulluk anlarında dağıtılan ekmeği, acıma duygusunun ana taşıyıcısı olarak görmeyi öğrendik. Paylaşılan ekmeğin tadı hiçbir şeye benzemez. Ne var ki bu manevi gıdanın, buğday tarlasından doğacak bu besinin bunca gücü yok olma tehlikesi içindedir. Çiftlik sahibim, yarın, ekmeği bölerken aynı aile dinine hizmet etmeyecektir belki de. Ekmek yarın, insan bakışlarına aynı ışığı vermeyecektir belki. Ekmek, yağ kandillerindeki yağ gibidir. Işığa dönüşüverir.
Çok güzel bir kız olan yeğeni inceliyor ve kendi kendime şöyle diyorum: "Ekmek onda, hüzünlü bir incelik olmuş. Utangaçlık olmuş. Tatlı bir sessizlik olmuş. Oysa aynı ekmek, buğday okyanusunun kıyısındaki gri renkli bir leke yüzünden, yarın, aynı kandili besleyecekse bile belki aynı alevi oluşturmayacaktır. Ekmekteki gücün temeli değişecek."
Bedenlerin besinini kurtarmaktan çok, bir ışığın niteliğini korumak için dövüştüm. Ekmeğin, bizim evlerde yarattığı o özel ışık için dövüştüm. Bu gizemli küçük kızdan içime işleyen şey, onun, madde dışı kabuğudur. Yüzündeki çizgilerle aramdaki bilmediğim uyumdur. Sayfa üzerinde - sayfanın kendisinde değil - okunan şiirdir.
Kız, baktığımın farkına vardı. Gözlerini bana doğru kaldırdı. Gülümsedi bana sanırım... Suyun üstündeki hafif bir esinti gibiydi bu. Bu görüntü içime işliyor. Buranın olan, başka yeri olmayan özgün bir ruhun gizli varlığını seziyo-

rum. Bir huzurun tadına varıyor ve kendi kendime: "Sessiz dünyaların huzurudur bu" diyorum.
Buğdayın ışığının parladığını gördüm.

Kızın gizemli yüzü durgunlaştı. Çiftçinin karısı içini çekiyor, çevresine bakmıyor ve susuyordu. Yarını düşünen çiftçi, ağırbaşlı sessizliğine bürünüyor. Tümünün bu susuşlarının altında, köyün babadan kalma varlığına benzeyen ve onun gibi tehlikede bulunan bir iç zenginliği yatıyor.
Garip bir gerçeklik duygusuyla bu görünmeyen yiyeceklerden sorumlu olduğumu seziyorum. Çiftliğimden ayrılıyorum. Ağır adımlarla yürüyorum. Alıp götürdüğüm bu yük, ağır değil de göğsümde uyuyakalan bir çocuk kadar tatlı geliyor bana.
Köyümle bu konuşmayı yapmaya kendi kendime söz verdim. Ama söyleyecek sözüm yok. Birkaç saat önce kuşkum geçtiği zaman, düşündüğüm ağaca sıkıca bağlı bir meyveye benziyorum. Yurdumun insanlarına bağlı olduğumu duyuyorum o kadar. Onlar, benden olduğu kadar, ben de onlardanım. Çiftçim ekmeği dağıtırken, hiçbir şey vermedi. Dağıttı ve değiş tokuş etti. Aynı buğday içimizde dolaştı. Çiftçi yoksullaşmıyordu. Zenginleşiyordu. Daha iyi bir ekmekle besleniyordu; çünkü ekmek, topluluğun ekmeğiydi. Bugün öğleden sonra, onlar için savaş göreviyle uçtuğum zaman, ben de onlara bir şey vermedim. Biz Gruptakiler de bir şey vermiyoruz onlara. Biz onların savaştaki özveri payıyız. Hochedé'nin, köyü için demir döven bir demirci gibi neden büyük söz etmeden savaştığını anlıyorum. "Kimsiniz?" "Köyün demircisiyim." Demirci, mutlu mutlu çalışır.
Şimdi, onlar umutsuzken, ben umutlu olsam da kendimi onlardan soyutlamış olmam. Ben, yalnızca onların umut payıyım. Yenildik elbette. Her şey havada.. Her şey yıkılıyor. Ama ben yenmiş birinin huzurunu duyuyorum hâlâ. Sözler çelişkili mi? Sözler vız gelir bana. Ben de Penicot, Hochedé, Alias, Gavoille gibiyim. Zafer duygumuzu haklı gösterecek söz bulamıyoruz. Ama kendimizi sorumlu hissediyoruz. Kimse, kendini hem sorumlu hem de umutsuz hissedemez.

Bozgun... Zafer... Bu sözleri kullanmasını iyi bilmiyorum. Yücelten ya da insanı soysuzlaştıran zaferler vardır. Öldüren yenilgiler, uyandıran yenilgiler vardır. Yaşam, durumlarla değil eylemlerle dile gelir. Değerinden kuşku duymadığım tek zafer, tohumun gücünde saklı olandır. Geniş kara topraklara ekilen tohum zafer kazanmıştır. Ama onun, buğday olduğunda kazandığı zaferi görmek için zaman geçmesi gerekir.

Bu sabah, döküntü halinde bir orduyla darmadağın olmuş bir kalabalık vardı yalnız. Ama darmadağınık bir kalabalığın içinde, onu birbirine bağlayan bir bilinç varsa, darmadağınık olmaktan çıkar o kalabalık. Bir şantiyedeki dağınık taşlar, onlardan bir katedral yapmayı düşünen bir insan varsa eğer, darmadağınık olmaktan çıkar. Ben, bir tohumu saran balçıktan endişe duymam. Tohum, yapısını kurmak için balçığı yaracaktır.

Durumu apaçık görebilen de tohuma dönüşür. Bir gerçeği anlayan kimse, bunu göstermek için herkesin dikkatini çeker. Buluş yapan kimse, buluşunu hemen yaymaya çalışır. Bir Hochedé'nin kendini nasıl anlatacağını, nasıl davranacağını bilmem. Ama önemi de yok. İnancını çevresine rahatça yayacaktır. Zaferlerin ilkesini daha iyi kavrıyorum: Kurulmuş bir katedralde bir kayyımlık ya da iskemlecilik göreviyle kendini güvenceye alan kimse çoktan yenilmiştir. Ama kurulacak bir katedrali, içinde taşıyan kimse çoktan galip gelmiştir. Zafer, sevginin bir ürünüdür. Yoğrulacak yüzü, yalnız sevgi tanır. Yalnız sevgi, ona doğru gider. Zekâ, yalnız sevginin hizmetinde değer kazanır.

Heykelci, yapıtının ağırlığıyla değer kazanır. Nasıl yoğuracağını bilmemesi önemli değildir fazla.Ne zekâ ne de yargı yaratıcıdır. Heykelci, yalnızca akıl ve bilgiden oluşmuşsa, elleri dehadan yoksun kalır.

Zekânın rolü konusunda uzun süre yanıldık, insanın özünü önemsemedik. Alçak ruhların ustalığının, haklı davaların kazanılmasına yardım edeceğini sandık, ustalıkla yöneltilen bir bencilliğin özveri duygusunu coşturabileceğini sandık; yürekleri kupkuru olan kimselerin, nutuk atarak sevgiyi ve kardeşliği yaratabileceklerini sandık; var olanı gözden kaçırdık. Sedir tohumu, ister istemez sedir ağacı olacaktır. Böğürtlen tohumu böğürtlen olacaktır. Bundan

sonra, insanları, verdikleri kararlara göre yargılamayacağım. İnsan, sözlerin desteğine, davranışların yönüne bakarak kolayca yanılabiliyor. Evine doğru giden bir adamın kavgaya mı yoksa sevgiye mi gittiğini bilmem. Kendi kendime: "Nasıl biridir bu adam?" diye sorarım. O. zaman, onun ne düşündüğünü, nereye gideceğini anlarım. İnsan, eninde sonunda ağır bastığı yöne doğru gider.
Güneşi özleyen tohum, toprağın taşları arasında kendine her zaman bir yol bulur. Salt mantıkçı, hiçbir güneş onu kendine çekmiyorsa, sorunların karışıklığı içinde boğulur kalır. Düşmanımın bizzat bana verdiği dersi aklımdan çıkarmayacağım. Düşmanı arkadan çevirmek için zırhlı birliğin hangi yönü seçmesi gerekir? Ne diyeceğini bilemez. Zırhlı birliğin nasıl olması gerekir? Dalgakırana karşı, deniz kadar ağır olması gerekir.
Ne yapmalı? Şunu. Ya da tersini.. Ya da başka bir şey..
Gelecek konusunda gerekircilik olamaz. Ne olmalı? İşte en önemli soru? Çünkü yalnız ruh zekâyı verimli kılabilir. Onu, doğacak yapıta gebe bırakır. Zekâ da onu sona erdirecektir. İlk gemiyi yaratmak için ne yapmalı insan? Çok karmaşık bir yöntem bu...
Bu gemi, sonunda, birbirine karşıt binlerce denemeden sonra ortaya çıkacaktır. Ama bu insan ne olmalıdır? Bu soruda, yaratmanın özüne dokunuyorum. Tüccar ya da asker olmalıdır; çünkü o zaman zorunlu olarak uzak ülkelerin özlemiyle teknisyenleri harekete geçirecek, işçileri toplayacak ve günün birinde gemisini yüzdürecektir! Bütün bir ormanın havalanması için ne yapmalı? Ah, bu çok zor... Ne olmalı? Yangın olmalı!
Yarın, karanlığa gireceğiz. Yeniden gündüz olunca, benim ülkem de var olsun! Onu kurtarmak için ne yapmalı? Basit bir çözüm yolunu nasıl bulmalı? Zorunluluklar birbirine çok zıt. Manevi mirası kurtarmak önemli; yoksa soyumuz, ayırıcı özellikten yoksun kalır. Soyun da kurtarılması gerekir, yoksa miras yitirilir. Mantıkçılar, bu iki kurtarma işini uzlaştırabilecek bir çözüm yolu bulamayınca, ya ruhlarını ya da bedenlerini feda etmeyi düşünebilirler. Mantıkçılar vız gelir bana. Ben, yeniden gündüz olunca, ülkemin ruhu ve bedeniyle var olmasını istiyorum. Ülkemin yararına göre hareket etmem için her an, tüm sevgimle bu

yöne ağırlık vermem gerek. Denizin yüklenip de geçit açamayacağı yer yoktur.
Kurtuluş konusunda kuşkuya düşmem olanaksızdır. Kör için ateş imgesini daha iyi anlıyorum. Kör, ateşe doğru yürüyorsa, içinde ateş isteği doğduğu içindir. Ateş, onu yönetmektedir. Kör, ateşi ararsa, onu bulmuş demektir. Heykelci de çamura doğru yöneliyorsa, yapıtı elindedir de ondan. Biz de öyleyiz. Bağlarımızın sıcaklığını hissediyoruz: İşte bu yüzden zafer kazanmış durumdayız.
Birliğimiz elle tutulur, gözle görülür oldu. Kuşkusuz onu sıkıca bağlamak için dile getirmemiz gerekecektir. Bu da dil ve bilinç çabasını gerektirir. Ama özünden bir şey yitirmemek için geçici mantıklara, şantaj ve sözcük oyunlarına kulaklarımızı tıkamamız gerekecek. Her şeyden önce, bağlı olduğumuz varlıkların hiçbirini yadsımamalıyız.
Bu yüzden de köyümdeki gecenin sessizliği içinde, bir duvara dayanmış, Arras'taki görevimden dönüşümde, sanırım görevimin öğrettikleriyle, kendime, hiçbir zaman ihanet etmeyeceğim basit kurallar koymaya başlıyorum.

Onlardan olduğuma göre, ne yaparlarsa yapsınlar, insanlarımı yadsımayacağım hiç. Başkalarının önünde, onların aleyhine konuşmayacağım. Onları savunmak elimden gelirse, savunacağım. Eğer beni utandırırlarsa, utancımı içime gömüp susacağım. O zaman onlar hakkında ne düşünürsem düşüneyim, hiçbir zaman aleyhte tanıklık yapmayacağım. Bir koca, ev ev dolaşıp karısının fahişe olduğunu söylemez. Onurunu böyle kurtaramaz. Çünkü karısı onun ailesinden biridir. Onu batırıp kendini temize çıkaramaz. Ancak karısı evine döndüğü zaman, öfkesini kusmaya hakkı vardır onun.
İşte bu yüzden, sık sık, beni küçük düşürecek bir bozgunla ilgim olmadığını söylemeyeceğim. Fransız'ım ben. Fransa, Renoir'ları, Pascal'leri, Pasteur'leri, Guillaumet'leri, Hochedé'leri yetiştiriyordu. İşe yaramazları, politikacıları ve üçkâğıtçıları da yetiştiriyordu. Bunların kimisiyle övünüp, ötekilerle hiçbir akrabalığımız olmadığını söylemek, bana çok kolay görünüyor.
Bozgun böler. Bozgun, yapılanı bozar. Onda, ölüm tehdidi vardır; bu yıkımın sorumluluğunu benim gibi düşünme-

yenlere atarak bu bölücülüğe katılmayacağım. Bu yargıçsız davalardan bir şey elde edilmez. Tümümüz yenildik. Ben yenildim. Hochedé yenildi. Hochedé, bozgunun suçunu başkalarından çok kendine atıyor. Kendi kendine: "Ben Hochedé, ben Fransız Hochedé, güçsüz davrandım. Hochedé'nin Fransa'sı da güçsüz davrandı. Ben onda, o bende suçsuz davrandık." diyor. Hochedé, kendi insanlarıyla ilişkisini keserse, yalnız kendini yücelteceğini iyi biliyor. Ama ondan sonra da bir evin, bir ailenin bir Grup'un, bir yurdun Hochedé'si olmaktan çıkacak. Artık yalnız bir çölün Hochedé'si olacak.

Ailem yüzünden küçük düşürülmeyi kabul edersem, ailem üzerinde etkili olabilirim. O aile benim ailem, ben onunum. Ama eğer küçülmeyi kabul etmezsem, aile, canı istediği gibi dağılır ve ben de onurumla tek başıma, bir ölüden daha bomboş çekip giderim.

Var olmak için ilk önce yük altına girmek önemlidir. Oysa birkaç saat öncesine kadar kördüm ben. Kötümserdim. Ama şimdi daha açıkça düşünebiliyorum. Kendimi Fransa'nın bir parçası olarak gördüğümden beri, öteki Fransız'lardan yakınmamaya karar verdiğim gibi Fransa'nın da dünyadan yakınmasını hoş karşılamıyorum. Herkes, herkesten sorumludur. Fransa, dünyadan sorumluydu. Fransa örnek olabilir, verdiği örnekle dünyayı birleştirebilirdi. Fransa, dünyanın kilit taşı olabilirdi. Fransa'da Fransa tadı, Fransa öncülüğü olsaydı, tüm dünya Fransa'yla birlikte direnç kesilirdi. Artık dünyaya sitem etmekten vazgeçiyorum. Dünyanın ruhu yok olduysa, Fransa ona ruh olmalıydı.

Fransa kendinde toplayabilirdi. Benim 2/33 Grubum önce Norveç, sonra Finlandiya savaşları için gönüllü oldu. Bizim askerler ve çavuşlar için Norveç ve Finlandiya neydi; bana hep öyle geldi ki bu adamlar, Noel şenliklerine gider gibi kabul ettiler ölüme gitmeyi. Dünyada, bu zevkin kurtarılması, onlara göre canlarını feda etmeye değerdi. Eğer dünyanın Noel'i biz olsaydık, dünya bizim sayemizde kurtulmuş olurdu.

Dünyadaki insanların manevi birliği, bizden yana oynamadı. Ama dünyadaki insanların manevi birliğini kurarak, dünyayı ve kendimizi kurtarmış olurduk. Bu çabayı göste-

remedik. Herkes, herkesten sorumludur. Herkes, herkesten tek başına sorumludur. Kendi uygarlığım olarak benimsediğim uygarlığın kaynağında bulunan dinin gizlerinden birini ilk kez şimdi anlıyorum: "İnsanların günahını taşımak..." Her birimiz, tüm insanların tüm günahlarını taşıyalım.

XXV

Zayıflara özgü bir öğreti sayılır mı bu? Şef, her şeyi üstlenen kimsedir. O "Yenildim," der. "Askerlerim yenildi," demez. Gerçek insan, böyle konuşur. Hochedé de "sorumlu benim" derdi.

Alçakgönüllülüğün anlamını kavrıyorum. İnsanın kendini küçük görmesi değildir bu. Eylemin ana ilkesidir. Eğer kendimi aklamak amacıyla başıma gelenleri kaderime yüklersem, İhanete boyun eğerim. Ama suçu üstlenirsem, insan gücüm üstünde hakkım olduğunu savunurum. Ait olduğum şeyi etkileyebilirim. İnsanlar topluluğunun koparılmaz bir parçasıyım.

Bende, kendimi yüceltmek için savaştığım bir güç var demek ki. İçimde savaştığım kişiyi, yücelttiğim kişiden az ya da çok ayırt etmek için bu zor yolculuğu yapmam gerekti. Aklıma gelen benzetmenin değerini bilmiyorum; ama kendi kendime: "İnsan bir yoldur yalnızca," diyorum. O yoldan giden insan önemlidir yalnız. Söz oyunlarındaki gerçeklerle yetinemem artık. İnsanları suçlamak neye yarar? Onlar yalnızca yol ve geçittir. Makineli tüfeklerimin donup sıkışmasını, görevlilerin adamsendeciliğiyle; dost ülkelerin olmayışını, bencillikleriyle açıklayamam. Kuşkusuz bozgun, kişisel yetersizliklerden kaynaklanır. Ama bir uygarlık, insanları, yoğurur. Benimsediğim uygarlık kişilerin yetersizliği yüzünden tehlikeye düşmüşse, bu uygarlığın, insanları neden başka türlü yoğurduğunu kendime sormaya hakkım vardır.

Bir uygarlık da din gibi üyelerinin gevşekliğinden yakınırsa, kendi kendini suçlar. Onları coşturmak zorundadır. Üye olmayanların nefretinden yakınırsa, onları kazanmak zorundadır. Benimki denenmiş bir uygarlıktır; Havarilerine coşku aşılamış, zorbaları yenmiş, tutsak ulusları özgür-

lüğe kavuşturmuştur. Ama bugün, kimseyi coşturamadı, kazanamadı. Eğer bozgunun türlü nedenlerini açığa çıkarmak istiyorsam yeniden yaşama hırsı duyuyorsam, öncelikle yitirmiş olduğum mayayı bulmam gerek.
Çünkü durum buğday için nasılsa, uygarlık için de öyledir. Buğday, insanı besler ama insan da zamanı gelince, tohumu ambarlayarak buğdayı kurtarır. Tohum ambarı, bir miras gibi bir buğday kuşağından, öteki buğday kuşağına bırakılır.
Hangi buğdayı yetiştirmek istediğim yeterli değildir benim için. Bir tip insanı ve onun gücünü kurtarmak istiyorsam, onu yaratan ilkeleri de kurtarmak zorundayım.
Oysa ben, benimsediğim uygarlığın imgesini korusam bile, onu aktaran kuralları yitirdim. Bu akşam, kullandığım sözcüklerin temele değinmediğini anlıyorum. Demokrasiyi yaymaya çalışıyordum; ama bunu yaparken, insanın nitelikleri ve yazgısı üzerine bazı kuralları değil de bazı dilekleri dile getirdiğimin farkında değildim. İnsanların kardeş, özgür ve mutlu olmalarını diliyordum. Elbette. Kim istemez? İnsanın "nasıl" olması gerektiğini anlatabiliyordum ama "kim" olmasını anlatamıyordum.
İnsanların birliğinden, sözleri iyice belirtmeden, söz ediyordum. Sanki anıştırdığım iklim, belli bir mimarinin ürünü değilmiş gibi. Doğal bir gerçeğe değindiğimi sanıyordum. Doğal gerçek diye bir şey yoktur. Bir faşist bölüğü ve bir tutsak pazarı da insan topluluğudur.
İnsanların bu topluluğunda bir mimar olarak oturmuyordum. Onun huzurunda, hoşgörüsünden ve rahatlığından yararlanıyordum. Orada oturduğumun dışında, onunla ilgili hiçbir şey bilmiyordum. Kayyım olarak ya da iskemleci olarak oturuyordum orada.
Yani asalak olarak..Yani yenilmiş biri olarak.
Bir geminin yolcuları böyledir işte. Hiçbir şey vermeden eskitirler gemiyi. Çok rahat sandıkları salonlarda, oyunlarını oynarlar. Denizin durmak bilmeyen baskısına, yüklenişine dayanan kaburgalardan haberleri yoktur. Fırtına gemilerini paramparça ederse, ne hakla yakınacaklardır?
İnsanlar soysuzlaştıysa, ben yenildimse, neden yakınacağım ki?

Benim uygarlığımdan olan insanlarda dilediğim nitelikler, bir ölçüde var. Kurmak zorunda oldukları belli toplulukta bir kilit taşı vardır. Bir zamanlar, kök, gövde, dal ve meyve, her şeyin, içinden çıkmış oldukları bir ilke var. Bu ilke nedir? İnsanların tarlasında güçlü bir tohumdu. Beni, yalnız o zafere götürebilir.
Köydeki bu garip gecede, pek çok şeyi anladığımı sanıyorum. Sessizliğin olağanüstü bir niteliği var. En hafif bir gürültü bile ortalığı çan sesi gibi dolduruyor. Hiçbir şey bana yabancı değil. Ne davarların sesi, ne uzaktaki çağrı, ne kapanan kapının bu gıcırtısı. Her şey içimde olup bitiyor. Dağılıp gidebilen bir duygunun anlamını yakalamak için acele etmeliyim.
Kendi kendime: "Arras'ın atışıdır bu..." diyorum. Ateş, bir kabuğu kırdı. Bütün gün, içimde o evi hazırladım kuşkusuz. İş yürüten huysuz biriyim yalnızca. "İnsan," böyledir işte. Ama "insan" çıkageldi. Benim yerime geçip oturdu. Darmadağın kalabalığa baktı ve onda bir ulusu gördü. Kendi ulusunu. "İnsan", bu ulusla benim aramdaki ortak değer. Bu yüzden Gruba koşarken, büyük bir ateşe koşuyormuş gibi oluyorum, "insan" benim gözlerimden bakıyordu. Arkadaşların ortak ölçüsü, "insan".
Bir işaret mi bu? İşaretlere inanmaya öyle yatkınım ki... Bu akşam, her şey sessiz bir anlaşma. Her gürültü, hem açık hem kapalı bir gürültü gibi ulaşıyor bana. Geceyi dolduran dingin bir ayak sesi işitiyorum:
"Hey! iyi akşamlar Yüzbaşım..."
"iyi akşamlar!"
Onu tanımıyorum. Aramızda, kayıkçıların kayıktan kayığa seslenişi gibi bir "hey" sözü oldu.
Bir kez daha duydum gizem dolu bir akrabalık duygusunu. Bu akşam içimde oturan "insan", akrabalarını saya saya bitiremiyor. Uluslar ve soylar arasında ortak değer, "insan"
O, dert, düşünce ve hayal yüküyle evine dönüyordu. Kendi yüküyle, düşüncelere dalmış. Yanına yaklaşıp onunla konuşabilirdim. Ak tozlu bir köy yolunda, anılarımızdan birkaçını değiş tokuş ederdik. Adalardan dönerken, tüccarların karşılaştıklarında değerli eşyalarını değiş tokuş ettikleri gibi.

Benim uygarlığımda, benden farklı olan kimse, bana zarar vermekten çok zenginleştirir beni. Bizim birliğimiz, bizlerin üstünde, "insan"da kurulur. Böylece, 2/33 Grubu'ndaki gece tartışmaları, kardeşliğimize zarar vermek şöyle dursun, onu güçlendirir; çünkü hiç kimse kendi sesinin yankısını, duymayı, bir aynada kendini görmeyi istemez.
Fransa'daki Fransızlarda Norveç'teki Norveçliler de "insan"a buluşurlar. "İnsan", onları kendi birliğinde bağlar, aynı zamanda da özel törelerinde çelişkiye düşürmeden coşkulandırır. Ağaç da köklere hiç benzemeyen dallarla kendini gösterir. Demek ki oralarda, kar üstüne masallar yazılırsa, Hollanda'da laleler yetiştirilirse, İspanya'da flamenkolar uydurulursa, tümümüz "insan"da zenginleşiriz. Belki de bu yüzden Grup arkadaşları olarak, Norveç'te savaşmayı istedik...

Şimdi de uzun bir hac yolculuğunun sonuna varıyorum galiba. Yeni bir şey görmüyorum ama uykudan yeni uyanmışçasına, artık bakmadığım şeyi görüyorum yalnız.
Uygarlığım, insanların arasında "insan" dinine dayanır. Yüzyıllar boyunca, taşlar arasında katedrali bulmayı öğretirmiş gibi "insan" ortaya koymak için uğraştı. Bireyden üstün olan o "insan" her yerde yüceltti.
Çünkü benim uygarlığımın "insan"ı, insanlarla tanımlanamaz, insanlar onunla tanımlanırlar ancak. O'nda, her varlıkta olduğu gibi kendisini oluşturan malzemeyle açıklanamayan bir şey vardır. Bir katedral, bir taş yığınından bambaşka şeydir. Bir geometri ve mimarlıktır o. Onu tanımlayan taşlar değildir; tam tersine, o, kendine özgü anlamıyla taşları soylu yapar. Çok çeşitli taşlar onun birliğini sağlar. Katedral en korkunç sırıtıştı hayvan yontularını bile ilahisine ortak eder.
Ama gerçeğimi yavaş yavaş unuttum. Taş, taşları nasıl özetlerse, "insan"da insanları öyle özetler sandım. Katedralle taş yığınını birbirine karıştırdım ve miras, yavaş yavaş yok olup gitti. "İnsan" yeniden yapılandırmak gerek. Kültürümün kaynağı O'dur. Birliğimin anahtarı O'dur. Zaferimin ilkesi O'dur.

XXVI

Bir toplumun düzenini, herkesin belirli kurallara boyun eğmesi ilkesi üstüne kurmak kolaydır. Bir efendiye ya da Kuran'a hiç karşı çıkmadan boyun eğen kör bir "insan"ı yetiştirmek kolaydır. Ama "insan"ı kurtarmak için onu, kendini yönetir duruma getirmedeki başarı çok üstün bir başarıdır.

Özgürlüğe kavuşturmak nedir? Eğer bir çölde, hiçbir şey duymayan bir "insan"ı özgürlüğüne kavuşturursam, onun özgürlüğünün ne anlamı kalır? Yalnız bir yerlere giden "birisi" için vardır özgürlük. Bu adamı özgürlüğe kavuşturmak, ona susuzluğun ne olduğunu öğretmek ve ona kuyuya giden yolu göstermektir. Ancak o zaman, aklına, anlamsız olmaktan çıkan bazı işler yapmak gelir. Yerçekimi diye bir şey olmasaydı, bir taşı özgürlüğe kavuşturmanın hiçbir anlamı olmazdı. Çünkü taş özgür kalınca, hiçbir yere gitmezdi.

Oysa benim uygarlığım, insanlar arasındaki ilişkileri, bireyin ötesinde, "insan"a saygı ve inanç üstüne kurmuştur; herkes, kendine ya da başkasına karşı davranırken, karıncalar gibi bir töreye körü körüne bağlı kalmayıp sevgisini özgürce gerçekleştirenisin diye.

Yerçekiminin görülmeyen yolu, taşı özgürlüğe kavuşturur. Sevginin görülmeyen yolları, "insan"ı özgürlüğe kavuşturur. Benim uygarlığım, her "insan"ı aynı prense elçi yapmaya çalışmıştır. O, her bireyi kendinden daha büyük birinin yolu ya da bildirisi saymış ve özgürce yükselişine mıknatıslı yönler sunmuştur.

Bu güç alanının kaynağını çok iyi biliyorum. Yüzyıllar boyunca uygarlığım, "insan"da Tanrı imgesini gördü. Tanrı imgesinden yaratıldı "insan". "İnsan"da, Tanrı'ya saygı gösteriliyordu. Tanrı'nın "insan"da yansıması, her "insan"a elinden alınamayacak bir görkem veriyordu. İnsanlar, Tanrı'da kardeştiler. "insanın Tanrı'yla olan ilişkileri, her "insan" kendine ve öteki "insanlara karşı ödevlerini açıkça belirtiyordu.

Benim uygarlığım Hıristiyanlık değerlerinin varisidir. Mimarisini daha iyi anlamak için katedrallerin nasıl yapıldığını düşüneceğim.

Tanrı'yı seyretme, insanları eşit kılıyordu; çünkü Tanrı'da eşitti insanlar. Bu eşitliğin açık bir anlamı vardı. Çünkü "insan" bir nesnede eşit, olur yalnız. Er ve yüzbaşı, bir ulusun içinde eşittirler. İçinde bağlı bulunduğu bir varlık yoksa, eşitlik, anlamı bozulmuş bir sözcük olur yalnızca.
Tanrı haklarının bireyler arasındaki eşitliği anlamına gelen bu eşitliğin, bireyin yükselmesini sınırlamayı neden yasakladığını açıkça anlıyorum. Çünkü tanrı bir "insan"ı kendine yol olarak seçebilirdi. Tanrı'nın bireyler "üzerindeki" haklarının eşitliği de söz konusu olduğu için bireyler, kim olurlarsa olsunlar, aynı ödevleri yapmak ve yasalara karşı aynı saygıyı göstermekle yükümlüydüler. Tanrı'yı yansıtırken, hakça eşittiler. Tanrı'ya hizmet ederken de ödevlerinde eşittiler.
Tanrı'da kurulan bir eşitliğin neden bir çelişkiye ve düzensizliğe yol açmadığını anlıyorum. Ortak değer yokluğundan, eşitlik ilkesi soysuzlaşıp aynilik ilkesine dönüşünce, ortaya laf ebeliği çıkar. O zaman er, yüzbaşıya selam vermek istemez; çünkü er, yüzbaşıya selam verirken ulusu değil bireyi yüceltmiş olur.
Tanrının mirası olan benim uygarlığım, insanları, "insan"da eşit kıldı.
İnsanların birbirlerine olan saygılarının kaynağını anlıyorum. Bilgin, ateşçinin kendisine bile saygı borçluydu; çünkü ateşçi de Tanrı'nın bir elçisi olduğundan, ona saygı göstermekle Tanrı'ya saygı göstermiş oluyordu. Birinin değeri, ötekinin değersizliği ne olursa olsun, hiçbir "insan", bir başkasını köle yapmaya kalkışmazdı. Bir elçi küçültülemezdi. Ne var ki "insan"a gösterilen bu saygı, değersiz, akılsız ya da bilgisiz herhangi biri karşısında eğilerek küçülmeyi de gerektirmiyordu; çünkü öncelikle Tanrı Elçisi olma niteliği saygı görüyordu. Böylece Tanrı sevgisi insanlar arasında soylu ilişkiler kuruyor; işler de, bireyin niteliği ne olursa olsun, Elçiler arasında görülüyordu.
Benim uygarlığım Tanrı mirası olduğundan, bireylere saygı yoluyla "insan"a saygıyı oluşturdu.

İnsanlar arasındaki kardeşliğin kaynağını anlıyorum. İnsanlar, Tanrı da kardeştiler. Bir şeyde kardeş olunabilir

yalnızca. İnsanları birleştiren düğüm olmasa, yan yana olur, ancak birbirine bağlı olmaz insanlar. İnsanlar tek başına kardeş olamazlar. Arkadaşlarım ve ben, 2/33 Grubu'nun "içinde" kardeşiz. Fransızlar Fransa'nın içinde kardeştir.

Benim uygarlığım Tanrı'nın mirası olduğundan, insanları, "insan"da kardeş yaptı.

Bana öğütlenmiş olan iyilikseverlik görevlerinin anlamını kavrıyorum. İyilik, birey aracılığıyla Tanrı'ya hizmet ediyordu. Birey ne kadar değersiz olsa da iyilik, Tanrı'ya karşı bir borçtu. Bu iyilik, ondan yararlananı küçük düşürmüyor ve minnet bağlarıyla sıkıca bağlamıyordu; çünkü verilen şey, alana değil de Tanrı'ya veriliyordu. Bu tür verme, hiçbir zaman değersizliğe, aptallığa ya da bilgisizliğe saygı göstermek değildi. Doktor, en aşağılık vebalıya bakarken, yaşamını tehlikeye atmak zorundaydı. Tanrı'ya hizmet ediyordu o. Bir hırsızın başucunda uykusuz bir gece geçirmekle değerini yitirmiş olmuyordu o.

Benim uygarlığım Tanrı'nın mirası olduğundan, birey aracılığıyla iyiliği, Tanrı'ya armağan haline getirdi.

Bireyden istenilen alçakgönüllüğün derin anlamını kavrıyorum. Bireyi hiç alçaltmıyor, tersine, yükseltiyordu. Elçi rolünün ne olduğu konusunda aydınlatıyordu onu. Alçakgönüllülük, onu başkasına saygı yoluyla Tanrı'ya saygı göstermeye zorladığı için kendi benliğinde, başkasına saygı göstermeye, Tanrı'nın habercisi olmaya ya da Tanrı yolunda yürümeye zorluyordu. Yücelmek için kendi kendini unutmaya zorluyordu; çünkü birey kendi değeri yüzünden ululanırsa, yol, hemen duvara dönüşür.

Tanrı mirası olan benim uygarlığım, kendine saygıyı, yani kendine saygı yoluyla "insan"a saygıyı öğütlemiştir.

Şimdi Tanrı sevgisinin insanları neden birbirinden sorumlu tuttuğunu ve umudu neden bir erdem olarak zorunlu tuttuğunu anlıyorum.. Çünkü onların her birini, aynı Tan-

rı'nın elçisi yapıyor ve herkesin kurtuluşunu birbirinin eline veriyordu. Herkes, kendinden daha büyüğün ulağı olduğu için senin umutsuzluğa kapılmaya hakkın yoktu. Umutsuzluk, insanın içindeki Tanrı'yı yadsıması demektir. Umudun görevi şöyle açıklanabilir: "Kendini çok önemli mi sayıyorsun? Umutsuzluğunda ne kadar kendini beğenmişlik var!"

Tanrı mirası olan benim uygarlığım, herkesi tüm insanlardan sorumlu ve tüm insanları da her birinden sorumlu kılmıştır.

Birey, bir topluluğun kurtuluşu için kendini feda etmek zorundadır; ama bu budalaca bir hesap işi değildir. Birey aracılığıyla Tanrı'ya saygı demektir bu. Gerçekten de benim uygarlığımın "büyüklüğü şuradan gelir: Yüz madenci, yeraltında gömülü kalmış bir madenciyi kurtarmak için kendisini tehlikeye atmak zorundadır. Onlar, "insan"ı kurtarırlar.
Bu ışık altında, özgürlüğün anlamını kavrıyorum. Bir ağacın, kendi tohumunun, gücünün bulunduğu tarlada büyümesi özgürlüğüdür. İnsanın yükselmesine uygun iklimdir o. Elverişli rüzgârın esmesi gibidir. Yelkenliler denizde, rüzgârın lütfuyla özgür olurlar.
Böyle yoğrulmuş bir insan, ağacından, gücünden yararlanabilir. Kökleri nerelere kadar uzanmaz ki! Güneşte dal budak salsın diye hangi insan hamurunu emmez ki!

XXVII

Ama ben her şeyi berbat ettim. Mirası savurup dağıttım. "İnsan" kavramını çürümeye bıraktım.
Bireyler aracılığıyla sevilen bir Tanrı'nın dinini ve bu dinin insanlar arasında kurduğu ilişkilerin yüksek niteliğini korumak için benim uygarlığım çok büyük çaba ve akıl harcamıştı. "Hümanizma"nın tüm çabası bu amaca yöneldi yalnızca. Hümanizmanın kendine seçtiği tek görev, "insanın bireye oranla üstünlüğünü aydınlatması ve sür-

dürmesiydi. Hümanizma, "insan" doğru yola getirmeye çalıştı.
Ama "insan" söz etmek gerekince, konuşma sıkıcı oluyor, "insan", insanlardan ayrılıveriyor. Eğer yalnız taşlardan söz edersek, katedral konusunda özlü bir şey söyleyemeyiz. "İnsan"ı, insan nitelikleriyle tanımlamaya çalışırsak, "insan" üstüne önemli bir şey söyleyemeyiz. İnsancılık, önceden engellenmiş bir yolda çalıştı. "İnsan" kavramını, mantık ve ahlaka dayanan kanıtlarla kavramaya ve bu yoldan, bilinçlere aktarmaya çalıştı.
Hiçbir özlü açıklama, derin düşüncelere dalmanın yerini tutamaz. Varlığın birliği sözcüklerle aktarılamaz. İnsanlara, uygarlıklarında olmayan yurt sevgisi ya da toprak sevgisi gibi bulunmayan kavramları öğretmek isteseydim, onları coşkulandıracak hiçbir kanıt bulamazdım. Çiftliği, tarlalar, otlaklar, hayvanlar oluşturur. Bunların her birinin ve tümünün, birlikte çiftliği zenginleştirmek görevleridir. Ama çiftlik kavramında, unsurların incelemesiyle açıklanamayan bir şey vardır; çünkü öyle çiftlik sahipleri vardır ki topraklarını çok sevdiklerinden, onu kurtarmak için bütün varlıklarını harcarlar. Çiftliğin unsurlarını özel bir nitelikle soylulaştıran işte bu "şey"dir. Bunlar, bir çiftliğin davarı, bir çiftliğin tarlaları, bir çiftliğin çayırları olurlar...
Böylece "insan", bir yurdun, bir mesleğin, bir uygarlığın, bir dinin "insan"ı olur. Ama bu varlıklardan olmak için onları önce, kendi kendine kurması gerekir. Yurt duygusunun olmadığı bir yerde, hiçbir dil bunu aşılayamaz. "İnsan", ondan olmakla övündüğü varlığı, yalnızca eylemleriyle kurabilir kendinde. Bir varlık, dilin değil eylemlerinin etkisindedir. Bizim İnsancılığımız eylemleri küçümsedi. Denemesinde de başarısız oldu.
Bu alanda temel eylem bir ad aldı: "Özveri"ydi bu.
Özveri, ne bir organın çıkarılıp atılması ne de işkence demektir. Her şeyden önce bir eylemdir o. O, ondan olmakla övünülen varlığa kendini armağan etmektir. Bir çiftliğin ne demek olduğunu, yalnız benliğinin bir parçasını ona feda etmiş, onu kurtarmak için çarpışmış, onu güzelleştirmek için emek vermiş olan anlayabilir. O zaman gelir

çiftlik sevgisi. Bir çiftlik, çıkarların toplamı değildir; bunu düşünmek yanlıştır. Verilen şeylerin toplamıdır o.
Uygarlığım Tanrı'ya dayandığı sürece, Tanrı'yı insanların yüreğine yerleştiren bu özveri kavramını koruyabildi. İnsancılık, özverinin büyük etkisini gözden kaçırdı. "İnsan"ı eylemlerle değil sözlerle coşturacağını savundu.
İnsanların arasından "insan" imgesini koruyabilmek için elinde yalnız büyük harfle yazılmış o güzel sözcük vardı. Tehlikeli bir yamaçtan aşağı kaymak ve günün birinde "insan"ı, insanların ortalaması ya da tümünün simgesiyle bir tutmak tehlikesiyle karşı karşıyaydık. Katedralimizi, taşlarının toplamıyla karıştırma tehlikesine düşüyorduk.
Sonra da yavaş yavaş yitirdik mirası.
Bireyler aracılığıyla "insanın haklarını gözetecek yerde, toplumun haklarından söz etmeye başladık. "İnsan"ı küçümseyen bir toplum ahlakının kendini hissettirmeden yavaşça yerleştiğini gördük. Bu ahlak, bireyin neden kendini toplum'a feda etmesi gerektiğini açıklayacaktır. Ama söz oyunlarına başvurmadan, bütün bir toplum'un neden bir tek insana kendini feda etmesi gerektiğini açıklayamaz. Bir tek insanı haksızlığın hapishanesinden kurtarmak için bin kişinin ölmesi neden doğrudur? Bunu hâlâ anımsıyoruz ama gittikçe de unutuyoruz. Oysa büyüklüğümüz, her şeyden önce, bizi karınca yuvasından ayıran ilkededir.
Etkili bir yöntem yokluğundan, "insan"a dayanan hümanizmadan, bireylerin toplamı görüşüne dayanan o karınca yuvasına doğru kaydık.
Devlet ya da kütle dinlerine karşı koyacak nemiz vardı? Bizim, Tanrı'dan doğmuş o büyük insan imgemize ne oldu? Sözcükler, öz ve anlamdan öylesine yoksunlaşmıştı ki o imgeyi gözümüzde canlandıramaz olmuşlardı artık.

Yavaş yavaş "insan"ı unutarak, ahlakımızı, bireyin sorunlarıyla sınırlandırdık. Her kişiden, başkasına zarar vermemesini istedik. Her taştan, öteki taşa zarar vermemesini istedik. Taşlar bir tarlada darmadağınık durunca, birbirlerine zarar vermezler elbette. Ama bir şey kurmuş olsaydılar, kendi öz anlamlarını ondan alırlardı.

İnsanın eşitliğini savunduk durduk. Ama "insan" unuttuğumuzdan, neden söz ettiğimizi anlayamaz olduk artık. Eşitliği nereye dayandıracağımızı bilmediğimizden, kesinlikle açıklayamadığımız bu eşitlikten, gereğince yararlanamadık. Eşitliği, bireyler konusunda nasıl tanımlamalı; kabayla uysalı, aptalla akıllıyı nasıl ayırt etmeliydi? Maddeler konusunda nitelemek ve açıklamak gerekirse, eşitlik, bu maddelerin her birine aynı görevi, aynı yeri vermeyi gerektirir. Saçma olan da bu. Eşitlik ilkesi soysuzlaşınca, aynilik ilkesine dönüşür.

İnsanın özgürlüğünü savunduk durmadan. Ama "insan"ı unuttuğumuzdan, başkasına verilecek zararla kısıtlanan özgürlüğümüzü, belli belirsiz bir izin diye niteledik. Bunun anlamı yoktur; çünkü başkalarına dokunmayan hiçbir eylem yoktur. Kendimi sakatlarsam, asker olduğumdan beni kurşuna dizerler. Birey tek başına değildir. Kendini soyutlayan kişi, topluluğa zarar verir. Üzgün olan, başkalarını da üzer.

Böyle anlaşılan bir özgürlüğe karşı hakkımızı, içinden çıkılmaz çelişkilere düşmeden kullanamaz olduk. Hakkımızın hangi durumlarda geçerli olduğunu, hangi durumlarda olmadığını bilmediğimizden, ne olduğu belirsiz bir ilkeyi kurtaralım diye, toplumun, özgürlüklerimizde yapmış olduğu kısıtlamalara ister istemez göz yumduk.

İyiliğe gelince, onu savunmayı bile göze alamadık. Gerçekten de eskiden, varlıkların temeli olan özveri, O'nun insan imgesi aracılığıyla Tanrı'yı kutsamak anlamına geldiği zaman, buna sadaka adı veriliyordu. Biz, birey aracılığıyla Tanrı'ya ya da "insan"a veriyorduk. Ama Tanrı'yı ya da İnsan'ı unutunca, yalnız bireye verir olduk. O andan sonra Sadaka, olmayacak bir davranış niteliği kazandı. Malların dağıtımında eşitliği sağlamak, bireysel keyfe değil topluma aittir. Bireyin saygınlığı, onun bir başkasının eli açıklığı yüzünden köle durumuna düşürülmemesini buyurur. Varlıklıların, varlıklarını korumalarının dışında, ayrıca varlığı olmayanların minnettarlığını istemeleri, akla aykırıdır.

Üstelik bizim sadakamız yanlış anlaşıldığından, amacından sapıyordu. Bireylere karşı yalnız acıma duygusuna dayanacak olsa, bize her türlü eğitici cezayı yasaklamalıy-

dı. Oysa gerçek iyilik, bireyin ötesinde, "insan"a yönelik bir saygının uygulanması olduğundan, bireyi bir yana bırakıp, "insan"ı yüceltmeyi gerektiriyordu.
"insan"ı böyle yitirdik biz. "İnsan"ı yitirerek, uygarlığımızın bize öğütlediği o kardeşliğin de sıcaklığını yok ettik. Çünkü "insan", tek başına kardeş olamaz, bir varlığın içinde kardeştir. Paylaşma, kardeşliği yaratmaz. Kardeşlik, yalnız özveride düğümlenir. İnsanın, kendinden daha yüce bir varlığa, ortaklaşa yaptığı özveriyle düğümlenir. Ama her gerçek varlığın temeli olan bu ilkeyi küçümseyip kısırlaştırdığımız için kardeşliğimizi karşılıklı hoşgörüden ileri götüremedik.
Vermeyi bıraktık. Oysa yalnız kendi kendime vermeyi ileri sürersem, hiçbir şey almam; çünkü bir parçası olduğum hiçbir şeyi kuramam; bu yüzden den hiçbir şey olamam. Daha sonra benden onların çıkarı için ölmem istenirse, ölmeyi kabul etmem. Öncelikle kendi çıkarı, insana ölmeyi buyurur. Hangi sevgi gösterisi bana ölmemin karşılığını verir? İnsan bir ev için ölür, nesneler ve duvarlar için değil. İnsan bir katedral uğruna ölür, taşları için değil. İnsan bir halk uğruna ölür, kalabalık için değil. Eğer İnsan, bir toplumun kilit taşıysa, insan sevgisi için ölür. Yalnızca yaşamayı sağlayan bir varlık uğruna ölür insan.
Sözlüğümüz el değmemiş gibiydi hemen hemen; oysa gerçek özünü yitirmiş sözcüklerimiz, onları kullanmak istediğimiz zaman, bizi, içinden çıkılamayacak çelişkilere sürüklüyordu. Bu tutarsızlıklara göz yummak zorunda kalıyorduk. Yapı kurmayı beceremediğimizden, taşları tarlalarda karmakarışık bırakmak zorundaydık; neden söz ettiğimizi tam olarak anlayamadan, Topluluktan çekinerek söz ediyorduk; çünkü aslında hiçbir şeyden söz ettiğimiz de yoktu. Eğer topluluk bir şeyde düğümlenmezse, anlamdan yoksun bir sözcük olur topluluk. Bir toplum, bir varlık değildir.
Toplumumuz, hâlâ istenen bir şey gibi görünebiliyor, "insan", hâlâ saygınlığını koruyabiliyorsa, bunun nedeni bilgisizliğimizle ihanet ettiğimiz, ölmeye mahkûm uygarlığımızın pırıltılarını hâlâ üstümüze uzatması ve biz ne yaparsak yapalım, bizi yine korumasıydı.

Bizim artık anlayamadığımızı, rakiplerimiz nasıl anlayabilirdi? Bizde, yalnız o darmadağın taşları gördü onlar. İnsanı anımsayamadığımız için tanımlamayı bilmediğimiz bir topluluğa, onlar yeniden bir anlam vermeyi denediler.
Kimileri, birden, coşkuyla mantığın en ileri uçlarına gitmeye kalkıştı. Bu koleksiyondan, tam bir koleksiyon yaptılar. Taşlar, taşlara özdeş olmalıymış. Ayrıca her taş, tek başına kendini yönetmeliymiş. Kargaşa, insan dinini anımsıyor ama kesinlikle bireye uyguluyor onu. Bu kesinlikten kaynaklanan çelişkiler, bizimkilerden de beterdir.
Başkaları, tarlada darmadağınık duran bu taşları topladı. Kitlenin haklarını savundular. Bu çözüm doyurucu değil hiç. Çünkü bir tek insanın bir kitleye zorbalık etmesi nasıl katlanılmaz bir şeyse, kitlenin de bir tek insanı ezmesi, dayanılmaz bir şeydir.
Başkaları bu güçsüz taşlara el koydu ve onları bir araya getirerek bir devlet kurdu. Böyle bir devlet de insanları aşamaz. O da bir toplumun benzeridir. O, topluluğun, bireyin eline verilmiş yönetme gücüdür. Taşların toplamı içinde, ötekilerle aynı olduğunu ileri süren bir tek taşın yönetimidir bu. Bu devlet, bizim hâlâ kabul etmediğimiz ama kendisine doğru yavaş yavaş kaymakta olduğumuz bir Toplum ahlakını savunur; biz "insan" unutamamış olsaydık, bu ahlaka ancak O'nun anısıyla karşı koyabilirdik.

Bu yeni dine inananlar, toprak altında kalmış bir tek madenciyi kurtarmak için pek çok madencinin kendilerini tehlikeye atmasına karşı çıkacaklardır. Çünkü o zaman, taş yığınına zarar verilmiş olunur. Onlar bir, ordunun ilerleyişini yavaşlatacaksa, bir ağır yaralının işini bitireceklerdir. Toplumun çıkarını, aritmetik olarak inceleyeceklerdir onlar ve aritmetik yönetecektir onları. Bu insanlar, kendilerini daha yüce bir varlık içinde aşmayı beceremeyecektir. Sonunda da kendilerine benzemeyen bir şeyden tiksineceklerdir; çünkü kendilerinden ötedeki hiçbir şeyi kendilerinden saymayacaklardır. Her yabancı töre, her yabancı soy, her yabancı düşünce, onlara ister istemez bir hakaret gibi gelecektir, içinde eritme gücünden de yararlanamayacaklar; çünkü "insan"ı aralarına alabilmek

için onu kesip budamak değil, onu, kendi kendine anlatmak, eğilimlerine bir hedef ve enerjilerine bir alan göstermek gerekir. Bir inancı aşılamak, kurtarmak demektir her zaman. Katedral, taşları içine alıp, olara bir anlam verir. Ama taş yığını hiçbir şeyi kendi içine alamaz ve benimseme yetisi olmadığından, onu ezer. Durum bu; ama suç kimde?
Ağır basan taş yığınının, darmadağınık taşlara üstün geldiğine şaşırmıyorum artık.
Ama yine de en güçlü benim.

Eğer kendimi bulursam, en güçlü benim. Eğer İnsancılığımız, "insan"ı yeni baştan onarırsa. Eğer toplumumuzu kurmayı başarırsak ve onu kurmak için en etkili olabilecek tek aracı, özveri'yi kullanırsak. Bizim topluluğumuz, uygarlığımızın kurduğu biçimiyle. Çıkarlarımızın toplamı değil, verilerimizin toplamıydı.
Ben, en güçlüyüm; çünkü ağaç, topraktaki maddelerden daha güçlüdür. Onları içine alır. Ağaca dönüştürür toprak. Katedral, taş yığınından daha ışıltılıdır. Ben, en güçlü olanım; çünkü benim uygarlığım çeşitli öğeleri kesip budamadan, kendi birliği içinde düğümleyecek güce sahiptir. Kaynağı, gücüyle canlandırır; bir yandan da orada susuzluğunu giderir.
Hareket saatinde, vermeden önce kesinlikle almak istedim. İsteğim boşunaydı. O sıkıcı dilbilgisi dersinde de böyleydi. Almadan önce vermek ve oturmadan önce de inşa etmek gerek.
Benimkilere karşı olan sevgimi, kanımı akıtarak sağlamlaştırdım; tıpkı bir annenin sütünü vererek sevgisini sağlamlaştırması gibi. Gizem oradadır. Sevgiyi kurmak için işe özveriyle başlamak gerekir. Sevgi, sonradan başka özveriler de isteyebilir ve onları her türlü zaferde kullanabilir. İnsan, her zaman ilk adımı atmak zorundadır. Yaşamadan önce, doğmalıdır.
Görevimden, küçük köylü kızıyla ahbaplığımı ilerletmiş olarak döndüm. Gülümsemesi bana pırıl pırıl geldi; onda köyümü gördüm. Köyümde de ülkemi. Ülkemin arasından da öteki ülkeleri gördüm. Çünkü ben, "insan"ı kilit taşı

olarak gören bir uygarlığın insanıyım. Norveç için çarpışmak isteyen 2/33 Grubu'ndanım ben.
Yarın Alias'ın beni başka bir göreve yollaması olasıdır. Bugün, inanç uğruna kör olduğum bir Tanrı'ya hizmet etmek için giyindim. Arras ateşi kabuğu kırdı ve ben gördüm. Benim yanımdakilerin tümü de gördü benim gibi. Demek ki şafakta havalanırsam, neden hâlâ savaştığımı anlayacağım.
Ama gördüğümü anımsamak istiyorum. Anımsamak için basit bir duaya ihtiyacım var.

"İnsan"ın bireye üstünlüğü, evrenselin özele üstünlüğü için savaşacağım ben.
Ben, özele tapmanın, özel zenginlikleri yüceltip birbirine bağladığını ve tek gerçek düzen olan yaşam düzenini kurduğuna inanıyorum. Bir ağaç, kökleri dallarından farklı olsa bile düzenlidir.
Ben, özele tapmanın yalnız ölüm getirdiğine inanıyorum; çünkü o, düzeni benzerliğe göre kurar. Varlığın birliğini, parçaların özdeşliğiyle karıştırır. Taşları sıralamak için katedrali yıkar. Bu yüzden, özel bir töreyi, öteki törelerin yerine, özel bir ulusu öteki ulusların yerine, özel bir düşünceyi öteki düşüncelerin yerine zorla koymaya kalkışan herkesle savaşacağım.
Ben, "insan" üstünlüğünün, bir anlam taşıyan tek eşitliği ve tek özgürlüğü sağlayacağına inanıyorum. Ben, insan hakları eşitliğinin, birey haklarına saygıyla gerçekleştirileceğine inanıyorum. Ben özgürlüğün, "insanın yücelmesi özgürlüğü olduğuna inanıyorum. Eşitlik, özdeşlik değildir. Özgürlük, bireyin İnsan'a karşı yüceltilmesi değildir. Ben, "insanın özgürlüğünü bir bireye ya da bireyler kütlesine tutsak etmek isteyen herkesle savaşacağım.

Ben, uygarlığın "iyilik" adını verdiği şeyin "insan"ın yönetimini sağlamak için yapılan özveri olduğuna inanıyorum. İyilik, bireyin yetersizliği arasından "insan"a verilen armağandır. İyilik, "insan"ın temelini oluşturur. Ben, bendeki iyiliğin, düzeysizliğe saygı olduğunu öne sürüp, "insan"ı kınayan ve böylece bireyi sonsuz bir düzeysizlik içine tutsak edecek olanlarla savaşacağım.

Ben, "insan" için savaşacağım. Düşmanlara karşı.
Ama aynı zamanda da kendime karşı.

XXVIII

Arkadaşların yanına gittim. Hepimiz, buyruk almak için gece yarısına doğru buluşacaktık. 2/33 Grubu'nun uykusu var. Büyük yangının alevleri kora dönüştü. Grup hâlâ ayakta gibi görünüyor ama aldatıcı bu. Hochedé üzgün üzgün ünlü kronometresine bakıyor.
Penicot, bir köşede, ensesini duvara dayamış, gözlerini yummuş. Bir masanın üstüne oturan Gavoille, bacaklarını dalgın bakışlarla sallıyor; ağlayacak bir çocuk gibi yüzünü buruşturmuş. Azambre, bir kitap üstüne eğilmiş sallanıyor. Tek canlı duran, yüzü korkulacak kadar sararmış olan Binbaşı, bir lambanın altında, elinde kâğıtlarla Geley'le tartışıyor. Buna "tartışma" demek doğru değil. Binbaşı konuşuyor yalnız. Geley başını sallayıp: "Evet ya da hayır", diyor. Geley, bu "evet, hayır"a dört elle sarılıyor, "Evet, elbette"ye... Boğulan birinin kurtarıcısının boynuna sarılması gibi sarılıyor Binbaşı'nın sözlerine sıkıca. Alias'ın yerinde olsaydım, sesimin tonunu değiştirmeden: "Yüzbaşı Geley... Şafak vakti kurşuna dizileceksiniz," derdim. Sonra da Geley'in yanıtını beklerdim.
Grubumuz üç gündür uykusuz, kâğıttan şato gibi duruyor ayakta.
Binbaşı kalkıyor, Lacordaire'in yanına gidiyor, belki de satrançta yendiğini gördüğü bir düşten uyandırıyor:
"Lacordaire... Şafaktan önce hareket edeceksiniz. Çok alçaktan uçuş görevi."
"Peki Binbaşım."
Lacordaire yine yerine oturuyor. Dışarı çıkan Binbaşı, Geley'i, oltanın ucundaki ölü balığı çeker gibi ardı sıra çekiyor. Üç gün değil, belki de bir haftadır yatmadı Geley. O da Alias gibi kendi savaş uçuşlarını yönetmesinin dışında, Grubun sorumluluğunu da omuzlarında taşıdı, insan direncinin de bir sınırı vardır. Geley bunu çoktan aştı. İşte boğulanla kurtarıcısı, ikisi birden hayalet buyrukların ardına düşüyorlar.

Vezin, kuşkulu kuşkulu yanıma geldi. Uyurgezer gibi ayakta uyuyan Vezin:
"Uyuyor musun?"
"Ben..."
Ensemi bir koltuğun arkalığına dayamıştım; çünkü bir koltuk bulmuştum. Ben de uyukluyordum; ama Vezin'in sesi beni tedirgin ediyor:
"Bu işin sonu kötü bitecek!"
Bu işin sonu kötü bitecek... "A priori" yasak... Kötü bitecek...
"Uyuyor musun?"
"Ben... Hayır... Neyin sonu kötü bitecek?"
"Savaşın."
Yeni bir şey bu! Uyku iyice bastırıyor. Belli belirsiz yanıt veriyorum:
"..Hangi savaş?"
"Nasıl, hangi savaş?"
Bu konuşma fazla uzamayacak. Ah! Paula, Hava Gruplarının Tyrol'lü dadıları olsaydı, 2/33 Grubu çoktan yatakta olurdu!
Binbaşı, fırtına gibi kapıyı açıyor:
"Karar verildi. Taşınıyoruz."
Arkasında Geley duruyor, iyice uyanmış. "Evet, elbette"lerini yarına saklayacak. Bu gece de çok yorucu angaryaları yerine getirmek için kendisinin bile farkında olmadığı yedek güçlerini kullanacak.
Biz kalkıyoruz. "Ya... Peki..." diyoruz. Ne diyebiliriz ki?
Hiçbir şey demeyeceğiz. Taşınma işini gerçekleştireceğiz. Yalnızca Lacordaire, görevini yerine getirmek, uçmak için şafağı bekleyecek. Eğer geri dönerse, yeni üsse gelecek doğruca.
Yarın da bir şey söylemeyeceğiz. Yarın, tanıklara göre yenilmiş insanlar olacağız. Yenilenler susmak zorundadır. Buğday taneleri gibi...